

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

**SOCIÁLNÍ ÚZKOSTNOST MLADÝCH DOSPĚLÝCH
A JEJÍ SOUVISLOST S VNÍMANOU PARTNERSKOU
SPOKOJENOSTÍ JEJICH RODIČŮ**

Social anxiety in young Adulthood and relationship with perceived
partnership satisfaction of parents

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Kateřina Stržíňková
Vedoucí práce: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Olomouc
2015

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu této práce PhDr. Marku Kolaříkovi, Ph.D. za jeho podporující a trpělivý přístup, cenné připomínky a návrhy. Dále bych chtěla moc poděkovat Mgr. Miroslavu Charvátovi, Ph. D. a PhDr. Danielu Dostálovi za ochotu a pomoc s metodologickou částí práce a statistickým zpracováním dat. Petře Basíkové a Kláře Kováčové děkuji za pomoc s překladem výzkumné metody. Největší dík patří mému Zdendovi, nejen za pomoc se zpracováváním dat, ale hlavně za jeho důvěru, trpělivost a psychickou podporu, bez které bych své studium jen těžko dokončovala.

Prohlášení

„Ochrana informací v souladu s ustanovením § 47b zákona o vysokých školách, autorským zákonem a směrnicí rektora k Zadání tématu, odevzdávání a evidence údajů o bakalářské, diplomové, disertační práci a rigorózní práci a způsob jejich zveřejnění. Student odpovídá za to, že veřejná část závěrečné práce je koncipována a strukturována tak, aby podávala úplné informace o cílech závěrečné práce a dosažených výsledcích. Student nebude zveřejňovat v elektronické verzi závěrečné práce plné znění standardizovaných psychodiagnostických metod chráněných autorským zákonem (záznamový arch, test/dotazník, manuál). Plné znění psychodiagnostických metod může být pouze přílohou tištěné verze závěrečné práce. Zveřejnění je možné pouze po dohodě s autorem nebo vydavatelem.“

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: Sociální úzkostnost mladých dospělých a její souvislost s vnímanou partnerskou spokojeností jejich rodičů vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl/a jsem všechny použité podklady a literaturu.

V .....dne .....

Podpis .....

Obsah

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	7
1. Partnerská spokojenost rodičů	7
1.1 Rodina.....	7
1.1.1 Základní charakteristiky rodiny	8
1.1.2 Funkce rodiny a znaky zdravých rodin	9
1.2 Partnerský subsystém.....	10
1.2.1 Manželská/partnerská spokojenost	12
2. Anxieta	14
2.1 Úzkost	14
2.2 Úzkostnost	15
2.3 Neuroticismus.....	16
2.4 Sociální úzkostnost	16
2.4.1 Terminologie a koncepce sociální úzkostnosti.....	16
2.4.2 Sebepojetí, self efficacy a jejich vztah k sociální úzkostnosti.....	18
2.4.3 Příčiny sociální úzkostnosti	19
3. Attachment	22
3.1 Východiska teorie attachmentu	23
3.2 Definice attachmentu	23
3.3 Typy attachmentu	25
3.4 Attachment v dospělosti.....	26
4. Výzkumy souvislostí kvality partnerství rodičů, citové vazby, úzkostnosti a přidružených konceptů	30
4.1 Partnerství rodičů, sociální úzkostnost a přidružené koncepty	30
4.2 Citová vazba, úzkostnost a přidružené koncepty	32
4.3 Partnerství rodičů, citová vazba a přidružené koncepty	33
EMPIRICKÁ ČÁST	35
5. Cíl výzkumu	35

6. Výzkumné hypotézy.....	35
7. Výzkumný design a metody analýzy dat	36
8. Populace a výběrový soubor	37
9. Metody sběru dat	37
9.1 The Revised Cheek and Buss Shyness Scale (RCBS)	37
9.2 Parental Bonding Instrument	38
9.3 Hodnocení vnímané partnerské spokojenosti rodičů.....	39
10. Výsledky	40
10.1 Popisné statistiky	40
10.1.1 Sociální úzkostnost	41
10.1.2 Citová vazba – dimenze péče a kontroly	44
10.1.3 Hodnocení partnerské spokojenosti rodičů	45
10.2 Ověřování hypotéz.....	46
10.2.1 Sociální úzkostnost a attachment	47
10.2.2 Sociální úzkostnost a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů	48
10.2.3 Attachment a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů	48
10.3 K platnosti hypotéz	51
11. Diskuze	52
12. Závěry	58
SOUHRN	60
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY.....	63
PŘÍLOHY	70
Příloha 1: Zadání magisterské diplomové práce	
Příloha 2: Abstrakt magisterské diplomové práce	
Příloha 3: Demografické charakteristiky výběrového souboru (tabulky a histogramy)	
Příloha 4: Rozložení zkoumaných proměnných ve výběrovém souboru	
Příloha 5: On-line testová baterie	

Úvod

Na systém rodiny lze nahlížet jako na živý organismus. Jednotlivé složky fungují relativně autonomně, zároveň se však ve svých činnostech recipročně ovlivňují, jsou provázané a výsledek závisí na činnosti rodiny jako celku. Co přesně v tomto systému ovlivňuje co a jak, je otázkou mnoha výzkumů na poli rodiny i laických úvah. Jednou z nich je i: Spokojení a vyrovnaní rodiče mají spokojené a vyrovnané dítě.

Spokojenost rodičů je spjitá nádoba jejich partnerské spokojenosti, uspokojivosti dalších mezilidských vztahů a náplně volného času, pracovní spokojenosti, osobnostního nastavení a samozřejmě aktuálních situačních faktorů. Nutno dodat, že poměr jednotlivých složek je velmi variabilní jak v čase, tak v závislosti na konkrétní rodině. Není možné opomenout ani jejich vzájemné působení. V této práci se zaměřím na oblast partnerské spokojenosti, kterou intuitivně vnímám jako významnější co do vlivu na děti než ty ostatní. Bude mě zajímat, jak mladí dospělí vnímají a hodnotí partnerskou spokojenost svých rodičů v období, kdy s nimi žili a jestli je možné potvrdit výše zmíněné laické přesvědčení, že čím lépe ji budou hodnotit, tím vyšší bude jejich vlastní vyrovnanost, reprezentovaná v této práci mírou sociální úzkostnosti.

Uvažování o tom, proč někdo ve společnosti druhých nemá problém chovat se nenuceně, podívá se zpřímá do očí a je lidově řečeno „v klidu“ a jiný si nezvládne v průběhu hodiny ve škole nebo na poradě zajít ani na záchod, protože „ostatní na mě budou zírat“, se v kontextu rodiny dostává právě na pole pátrání po determinantách z rodinného prostředí, ačkoli důvody této přecitlivělosti v sociálních interakcích jsou jednoznačně multikauzální. Na pozadí této problematiky nalezneme souhru vrozených (polygenetických) dispozic a dále právě zkušeností ze sociálních situací, především ze situací v rodině v raném dětství, které si jedinec přenáší do dalšího života. Vrozenou fyziologickou dráždivost jedince lze ovlivnit jen stěží, za to však vztahy v rodině manifestované určitým typem chování (ať už směrem k dítěti nebo mezi partnery – rodiči) a celkovou atmosférou jsou nám dostupné a proto také ovlivnitelné. Z celospolečenského hlediska je velmi důležité v rámci poradenských a terapeutických služeb usilovat o zvyšování spokojení partnerů, protože tito pak mají lepší předpoklady zakládat či udržovat zdravou a funkční rodinu. V tomto případě platí jednoduché pravidlo, a sice že více harmonických rodinných vztahů znamená zdravější společnost, společnost s odolnými a vyrovnanými jedinci.

Hledání způsobů, jak se vypořádávat s úzkostí v sociálních situacích je velmi aktuální fenomén i mezi širokou veřejností, která se soudě podle množství vyhledávaných hesel sociální úzkostnosti a sociální fobie např. na stránkách populárního internetového obchodu amazon.com snaží nalézt ve formě svépomocných příruček způsob, jak se těchto prožitků zbavit. Je proto zapotřebí se touto oblastí jak výzkumně tak terapeuticky při práci s rodinou zabývat a mít na základě toho možnost míru subjektivně velmi nepříjemné sociální úzkostnosti u jedince pomocí vhodných komplexních intervencí snižovat.

Kromě mapování vlivu již zmíněné partnerské spokojenosti rodičů považujeme za důležité prozkoumat také vliv vztahové vazby jedince k rodičům, jak si ji pamatuje z dětství. Zajímá nás především, jestli bezpečná vztahová vazba s rodiči má ochranný vliv i v situacích, kdy partnerství rodičů nebylo spokojené a jakou měrou přispívá citová vazba k sebejistotě nebo naopak stydlivosti jedince ve společenských situacích.

Konečně bude zajímavé sledovat i potenciální souvislosti mezi vnímáním partnerského vztahu rodičů a hodnocením citové vazby k nim. Jakým způsobem ovlivní problematický vztah rodičů citové vztahy s jejich dětmi? Nebo jsou tyto dvě proměnné navzájem nezávislé?

Očekávaným hlavním přínosem práce je zdůraznění nutnosti dbát o kvalitu partnerských vztahů mezi rodiči (ať z pozice odborníka nebo samotného partnera), která ač se zdánlivě dětí netýká, by mohla podmiňovat sebejistotu a vyrovnanost potomků ve vztahu k okolnímu světu.

Teoretická část

1. Partnerská spokojenost rodičů

Na základě snahy o komplexní zakotvení tématu partnerské spokojenosti rodičů považujeme za vhodné se zabývat též tématem rodiny jako celku, základními charakteristikami a funkcemi rodiny a v neposlední řadě znaky zdravých rodin. Téma rodiny je s partnerskou spokojeností rodičů recipročně svázáno a nelze jej proto zcela vynechat. Následně bude zacíleno na partnerský subsystém rodiny a koncepce partnerské spokojenosti.

1.1 Rodina

Rodina je nejen onen zprofanovaný „základ státu“, ale především je primární sociální skupinou, ve které se za optimálních podmínek¹ stává z člověka bytosti biologické též bytost sociální, a to prostřednictvím procesů socializace² a enkulturace³. Existuje nepřehledné množství definic rodiny. Za vyčerpávající považujeme tu od Kramera (1980; cit. Sobotková, 2007, str. 24): „*Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty.*“. Z hlediska fungování je možné rodinu pojmout jako uspořádaný systém, který je definovaný svou strukturou, funkcí a vývojem a jehož stěžejním úkolem je utvářet stabilní a bezpečné prostředí pro život svých členů (Plaňava, 2000).

Pokud uvažujeme o jednotlivci, nelze jej nikdy zcela oddělit od blízkých rodinných vztahů, kterými je na základě hereditárních dispozic utvářen. Tedy dva důležité faktory hrají zásadní roli při zdravém či méně zdravém vývoji jedince, a sice dědičné dispozice a všeobecně řečeno vnější vlivy (kde hlavní roli hraje právě ona primární sociální skupina – rodina). Výsledek pak záleží především na konkrétních interakcích těchto vlivů – kdy a

---

¹ Optimálními podmínkami chápeme především stabilní naplňování všech psychických potřeb, tak jak je definoval Matějček s Langmeierem (2011): potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů; potřeba stálosti, řádu a smyslu v podnětech; potřeba prvotních citových a sociálních vztahů; potřeba identity a společenské hodnoty; potřeba otevřené budoucnosti

² Socializací rozumíme komplexní proces osvojování si vhodných schémat chování a prožívání při interakci s druhými. Obsahuje též zvnitřnění morálních norem, postojů, rolí a symbolů typických a akceptovaných danou společností.

³ Enkulturační proces, který se se socializací svým obsahem částečně překrývá, avšak nechápeme jej jen jako synonymum. Je to proces vrůstání jedince do kultury dané společností – osvojení si jazyka, tradic a uměleckých hodnot a norem.

jakým způsobem je ta která dispozice oslovena či potlačena. To vysvětluje skutečnost, že ačkoli dva sourozenci vyrůstají ve stejné rodině v přibližně stejné době (řekněme, že mezi sebou mají dvouletý rozestup), může se jeden stát vysokoškolským pedagogem a druhý adeptem na kriminál za neplacení povinného pojistného a drobné podvody. Nekonečně velké množství variant interakcí jednoho konkrétního faktoru s dalšími velmi komplikuje pokusy o vysvětlení a ovlivnění fungování systému jedinec – rodina. Nelze se vyhnout značným zjednodušením, na kterých jsou založeny i předpoklady této práce. Minimálně však sdílíme názor, že: „*individuálnímu chování lépe porozumíme v kontextu celku, tedy že problémy a současné potíže člena rodiny obvykle souvisejí s fungováním celého rodinného systému a mohou signalizovat jeho nerovnováhu.*“ (cit. dle Sobotková, 2007, str. 21), v našem případě nerovnováhu v partnerském vztahu rodičů.

1.1.1 Základní charakteristiky rodiny

Každou rodinu lze nahlížet jak z hlediska struktury, statiky a hierarchie – tedy počtu členů, jejich rolí, funkcí a pozic v rodinném systému, tak z hlediska dynamiky a rodinných procesů, které zahrnují vzájemné interakce (ať informační, či emoční), vývojové změny i interakce rodiny s vnějším prostředím. Náhled a pochopení rodinného systému je možný teprve při integraci informací z obou úhlů pohledu, a to stále jen částečně.

Nevšední a komplexní pohled na rodinný systém nabízí Rieger s Vyhnálkovou (2001) svou metaforou Ostrov rodiny⁴. Pro charakteristiky, základní znaky či stavební kameny rodiny vytvořili i nevšední a na metaforách založené názvosloví. Jejich přístup, ačkoli je primárně zaměřen na terapeutickou práci s rodinou, je podle našeho názoru jedinečný svou celistvostí a možností uplatnění i pro objasnění teoretických otázek vyvstávajících na poli rodiny. Proto si jej dovolíme ve zkratce interpretovat a zároveň propojovat s charakteristikami rodinných systémů, jak je definovali Kantor a Lehr (1975, in Sobotková, 2007).

Jak už název napovídá, rodina je v pojetí Riegra a Vyhnálkové (2001) znázorněna jako ostrov obklopený oceánem, který má specifický tvar, své hranice a své obyvatele. Základem celého ostrova a jeho počátkem je tzv. *báze*, čili vznik partnerského vztahu dvou osob, případně jejich vstup do manželství. Kvalita a charakteristiky báze jsou zásadní pro další fungování Ora. Vývojové hledisko rodiny je znázorněno tzv. *tělem*, které roste a

---

⁴ V knize Ostrov rodiny (2001) je tato metafora zkracována/označována jako Or. S tímto označením je pracováno jako s plnohodnotným významovým slovem. V této práci bude zkratka používána stejným způsobem.

pohybuje se podle toho, v jaké vývojové fázi se rodina právě nachází, zda jde o bezdětné manželství, rodinu s jedním nebo více dětmi, či o rodinu po odchodu posledního dítěte. Současný stav rodiny, situaci tady a teď odráží tzv. *pevnina*. Na pevnině se setkáme s obyvateli Ora, s různě silnými hranicemi vůči oceánu i s různě silným a podle různých kritérií jinak utvořeným rozhraním mezi obyvateli. Kritérii je především distribuce moci, rozdělení rolí a funkcí na ostrově. Velmi podstatnou dynamickou částí pevniny je tzv. *transakční prostředí rodiny*, které zahrnuje veškerý pohyb a dění na ostrově a sestává s aktérů, akcí a operačního pole. Akcí jsou jak jednoduché biochemické procesy (např.: „Táto, tobě smrdí nohy!“), tak procesy předávání komplexních hodnot a postojů.

Ve snaze zahrnout charakteristiky rodin uvedené Kantorem a Lehrem (1975, in Sobotková, 2007) objevujeme tedy na pevnině vzájemně propojené cirkulární vztahy a průběžné informační výměny mezi jejími obyvateli. Zároveň hranice ostrova odkazují k míře otevřenosti rodiny vůči vnějšímu světu – oceánu. Poslední charakteristika - schopnost adaptability rodiny - je spjata nejen s pevninou, ale též a možná i ve větší míře s tzv. *charismatem*, což je méně postřehnutelný, zároveň však silně působící faktor na ostrově. Charisma lze chápat jako kolektivní nevědomí rodu, jako to, co rodinu odlišuje od jiných a zároveň ji to povznáší, dává pocit integrity, vnitřního souladu a emočního bezpečí. Zároveň může být zdrojem rigidního ulpívání a stagnace rodiny. K charismatu patří rodinná pravidla, rodinné zvyky, rituály (např.: v neděli ráno snídá celá rodina pohromadě) a poselství, ale také předměty a místa zvláštního významu pro celou rodinu (např.: jídelní stůl). Sobotková (2007) v tomto kontextu mluví o rodinných paradigmatech a rodinných schématech, což jsou soubory hodnot a přesvědčení a světový názor rodiny. Zdravá adaptace rodiny se odráží ve schopnosti obyvatel ostrova jednotlivé prvky charismatu pružně přizpůsobovat přicházejícím ať už vývojovým nebo situačním změnám a zároveň je v dostatečné míře uchovávat (Rieger, Vyhnálková, 2001; Sobotková, 2007).

1.1.2 Funkce rodiny a znaky zdravých rodin

Rodinné fungování (v návaznosti na předchozí kapitolu můžeme obrazně použít „život na pevnině“) říká mnohé o míře plnění základních funkcí rodiny. Všeobecně jsou to již výše zmíněné procesy socializace a enkulturace. Konkrétně lze říci, že rodina by měla svým členům zajišťovat pocit sounáležitosti, vědomí kořenů, budoucího směřování a osobní identity. Dále by měla fungovat jako více méně spolehlivá ekonomická základna, měla by zajišťovat péči, výchovu a ochranu (Sobotková, 2007).

Aby mohly být naplněny tyto funkce, musí rodina uspokojivě fungovat ve třech stěžejních oblastech, a sice adaptabilitě, soudržnosti a komunikaci. V současné době se na poli funkčnosti rodiny ve velké míře uplatňuje subjektivní hledisko. Nelze proto jednoznačně říci, jaká míra adaptability⁵, koheze⁶ nebo komunikace⁷ je správná či funkční, podstatné je, jak členům rodiny vyhovuje, jak jsou s ní spokojeni (Sobotková, 2007). Podle Lewis (1979, in Sandy, nedat.) se zdravé rodiny vyznačují:

- pevným manželstvím rodičů (sdílením moci, intimitou a kooperací)
- demokratickým rozdělením moci
- otevřeností rodiny (rovnováha JÁ versus MY)
- komunikací (spontaneitou a otevřeností)
- efektivním řešením problémů (vyjednáváním a konsenzem)
- otevřeným vyjadřováním pocitů (vřelosti, humoru a sdílení obav)
- zpracováváním zármutku ze ztráty pomoci přiměřeného truchlení
- sdíleným přesvědčením v dobro lidstva navzdory nedokonalosti
- povzbuzováním k intimitě a autonomii a oceňováním odlišností členů rodiny (např. v temperamentu).

Fungování rodiny závisí na jednotlivých členech a především na jejich vzájemných interakcích. V neposlední řadě je podstatná kvalita interakcí a vztahů v základních rodinných subsystémech, kterými jsou subsystém rodič-dítě, sourozenecký subsystém a právě manželský/partnerský subsystém. Subsystémy jsou neustále v pohybu, vyvíjí se a navzájem se ovlivňují. Je důležité je vnímat vždy vztažené k rodině jako celku a zabývat se spokojeností jedince v tom kterém subsystému. V následujícím textu je vzhledem k založení této práce pojednáno o subsystému partnerského coby subsystému stěžejním a v následující kapitole o subsystému rodič-dítě, o důležitosti citového pouta, tzv. attachmentu.

1.2 Partnerský subsystém

Vlivem postupné, avšak v posledních dvaceti letech zásadní změny pohledu české společnosti na to, co je a není rodina (rodiny s jedním rodičem, rodiny doplněné, rodiny jednopohlavní) a značné liberalizace postojů došlo také ke změnám pohledu na manželství. To ztratilo svou univerzální pozici jediného možného partnerského svazku na celý život, ačkoli stále zůstává nejvíce preferovanou formou soužití (Kuchařová, nedat.). Podle řady

---

⁵ Přizpůsobení se i přizpůsobení si

⁶ Polarita blízkost versus autonomie

⁷ Zahrnuje způsoby řešení problémů, vnímání problémů jako výzev, způsob komunikace – jasnost, otevřenost, humor, nadhled, velkorysost

výzkumů (Hamplová, 2006) plynou ze života v manželském svazku také četná pozitiva – vyšší délka života, lepší zdraví jak po fyzické tak po psychické stránce a právě také vyšší životní spokojenost a pocity štěstí. Tento jev je vysvětlován na základě dvou teorií. Je to teorie selekce (selection theory), která předpokládá, že vstup do manželství je důsledkem určitých osobnostních charakteristik (mluví se především o neuroticismu a extraverci), které jedince předurčují k vytváření zdravějších mezilidských vztahů, což vede k jeho vyšší životní spokojenosti, a teorie založené na kauzalitě. Ty naopak předpokládají, že díky manželství získávají lidé vyšší ekonomickou stabilitu, vzájemnou péči a vyšší emoční uspokojení (Hamplová, 2006).

Toto jsou však faktory, které si lze snadno představit i v dlouhodobých nesezdaných soužitích. Liší se tedy manželství od nesezdaného soužití v prožívání pocitů spokojenosti a štěstí? Nebo je možné tyto dvě formy životního partnerského vztahu chápat jako srovnatelné? Podle výsledků Evropského sociálního výzkumu (Hamplová, 2006) se v České republice nesezdané soužití svým vlivem na životní spokojenost více blíží životu bez partnera než životu v manželství, proto jsme se rozhodli tuto proměnnou u rodičů respondentů taktéž zaznamenávat, ačkoli nepředpokládáme velký výskyt nesezdaných soužití rodičů ve zkoumaném vzorku⁸. Dále v textu je s pojmy manželství/partnerství i přes vědomí výše zmíněných rozdílů zacházeno jako se synonymy.

Podle stylů manželského soužití lze partnerský vztah rozdělit na:

- **trvale konfliktový**

Mezi partnery existuje stálé negativní napětí, časté jsou výčitky a urážky, snaha „bojovat“ a prosadit svou, partneři však neuvažují o odchodu z takového vztahu.

- **citově ochladlý**

Dříve emočně uspokojivý vztah vychladl a nyní může fungovat a většinou funguje na instrumentální úrovni, avšak chybí v něm citová blízkost, partneři žijí spíše vedle sebe, než spolu, tento stav však považují za normální.

---

⁸ I v Evropském sociálním výzkumu z roku 2006 (Hamplová) patří Česká republika k zemím s nejvyšším výskytem manželských svazků a nejnižším výskytem nesezdaných soužití a to přesto, že od počátku 90. let zaznamenala tato forma soužití výrazný nárůst (do roku 2001 téměř o polovinu; Poloncyová, Šťastná, 2012). Jinak řečeno v 80. a 90. letech hrála tato forma soužití pouze zanedbatelnou roli.

- **účelový vztah**

V tomto typu manželství citová blízkost mezi partnery nikdy nebyla a vztah od začátku plní různé užitečné funkce, manželé se spíše vyhýbají konfliktům a snaží se fungovat podle předem dohodnutých norem, svůj potenciál naplňují v činnostech mimo manželství.

- **živý vztah**

Tento vztah je charakteristický silným citovým poutem mezi manželi, ti spolu rádi tráví čas a účastní se společných aktivit, jsou pro sebe navzájem důležití, i když dojde ke konfliktu, oba usilují o jeho oboustranně uspokojivé vyřešení.

- **výlučný vztah**

Emoční pouto je extrémně silné, partneři jsou zaměřeni pouze jeden na druhého, prakticky všechen čas tráví spolu, kontakty mimo manželství jsou řídké (Kratochvíl, 2009).

Spokojenost s životem v tom kterém typu vztahu nemusí nutně odpovídat kvalitě vztahu. Bylo by zajímavé tuto souvislost výzkumně ověřit.

1.2.1 Manželská/partnerská spokojenost

Spokojenost v manželství lze vnímat jako jeden z faktorů celkové životní spokojenosti, jako součást subjektivní pohody (subjective well being; Diener, 1999) a jako taková má podstatný vliv na celkovou kvalitu života jedince i rodiny. Vysoká míra partnerské spokojenosti je spjata s nízkou úrovní stresu, s pocity životního štěstí a se schopností lépe odolávat zátěžovým životním situacím. Kromě manželské spokojenosti se v podobném duchu mluví o partnerské harmonii či štěstí. Míra prožívané spokojenosti je dána pocity a prožitky, které se vztahují k manželství a dále kvalitou vzájemných interakcí a schopností páru zdravě komunikovat a řešit problémy. Důležitou úlohu hraje také to, zda jedinec manželství vnímá jako perspektivní (Canel, 2013).

Stejně jako má manželství vliv na životní spokojenost obou partnerů, je též podstatnou podmínkou spokojenosti a fungování celé rodiny. „*Není pochyb o tom, že celkový úspěch jakékoli rodiny závisí do značné míry na schopnosti ženy a muže vypracovat si dobře fungující partnerský vztah.*“ (in Sobotková, 2007, str. 27). Manželský pár tímto vztahem vytváří původní bázi, jejíž povaha poté ve velké míře ovlivňuje rodinné štěstí i fungování rodinného života jako celku. Vážné problémy v manželském vztahu mohou být řešeny

rozvodem, ale nemusejí. Někteří lidé z různých důvodů zůstávají v subjektivně neuspokojivých vztazích, často s argumentem „kvůli dětem“, což je paradoxní a vzhledem k propojenosti prožívaného partnerského a rodinného štěstí, respektive neštěstí velmi kontraproduktivní (Greeff, Malherbe, 2001). Zdravé rodinné prostředí jednoduše potřebuje zdravý partnerský vztah, ve kterém si partneři mohou důvěřovat, přistupují k sobě s láskou a respektem a jejichž komunikace je místo vzájemného obviňování a boje zaměřená na kooperaci a řešení nastalých problémů.

Manželskou spokojeností se v této práci rozumí výsledek emočně kognitivního zhodnocení partnerského vztahu. Toto zhodnocení je zcela subjektivní a odráží se v něm rozdíl mezi tím, co daný jedinec od vztahu očekává, jaká jsou jeho přání a jak vztah vnímá. Manželská spokojenost úzce souvisí s interpersonálními charakteristikami vztahu, jako je prožívání manželské intimity, sexuální spokojenost, citová náklonnost, přátelství či projevovaný zájem (Plaňava, 2003). Plaňava (2003) dává míru manželské spokojenosti do souvislosti také s optimistickým či pesimistickým explanačním stylem jedince, ačkoli podle Rhyneové (1981) nejsou osobní charakteristiky partnerů pro vnímanou míru spokojenosti s jejich vztahem podstatné. Značné rozdíly ve vnímání spokojenosti s manželstvím byly však nalezeny mezi muži a ženami, kdy hodnocení spokojenosti žen v manželství je opakovaně horší než u mužů (viz např.: Rhyneová, 1981). Jedním z pravděpodobných vysvětlení může být, že ženy do partnerství více emočně investují, více od partnerství očekávají. Rozdíl mezi jejich očekáváními a vnímanou realitou je potom větší, což má za následek nižší spokojenost se vztahem.

Na základě potřeby poradenských a diagnostických pracovišť určit míru manželské spokojenosti existuje množství sebesposuzovacích škál a dotazníků (např. Marital Satisfaction Scale, Index of Marital Satisfaction nebo Quality Marriage Index), jejichž dimenze (čili „obsah“ či projevy manželské spokojenosti) jsou částečně odlišné v závislosti na zohledněných aspektech partnerského vztahu. Avšak téměř vždy je možné nalézt dimenzi úzce související s projevováním citů a náklonnosti a obecně s mírou harmonie ve vztahu či intimity mezi manželi/partnery, která se projevuje vzájemností, uspokojováním potřeb a emočním poutem. Podstatná je schopnost a možnost partnerů se ve vztahu odhalit a získat i přes to (nebo právě proto) od druhého potvrzení sebe sama. Intimita a harmonie v partnerském vztahu mohou být jak příčinou, tak důsledkem pocitů spokojenosti, jsou tedy cirkulárně provázané, což je dobré mít na paměti při poradenských či terapeutických intervencích (Plaňava, 2003; Greeff, Malherbe 2001).

2. **Anxieta⁹**

Nelze se zabývat sociální úzkostností bez osvětlení anxiety jako takové. V odborné literatuře panuje v oblasti studia anxiety, tím spíše v oblasti sociální anxiety, výrazná pojmová nejednotnost a nejednoznačnost. Považujeme proto za velmi podstatné pojetí odborných pojmů, na kterém staví tato práce, osvětlit a dále termíny teoreticky ukotvit. Jako zásadní vnímáme rozlišení klinických termínů úzkost a úzkostnost, které jsou si dle názvu zdánlivě velmi blízko, jejich podstata je však rozdílná. Dále bude osvětlen termín neuroticismus, který je založen na zcela jiné teoretické bázi, svým obsahem je však blízký pojmu úzkostnost.

2.1 **Úzkost**

Úzkost je jedinou emocí, kterou člověk dobrovolně nevyhledává. Za prožitím strachu, smutku či hněvu rádi zamíříme do kina, úzkost je z tohoto pohledu specifická, pro jedince hůře uchopitelná, těžko definovatelná a subjektivně velmi nepříjemná. Ačkoli o tom mezi odborníky nepanuje jednoznačná shoda, rozlišujeme stejně jako Praško, Vyskočilová, & Prašková (2006) nebo Hartl a Hartlová (2000) jednoznačně mezi strachem a úzkostí.

Strach je spojen s konkrétním předmětem nebo jevem ve vnějším světě a souvisí spíše s přítomnou situací. Úzkost je nejasným a neurčitým strachem, je to emoce bezpředmětná, difuzní, spojená s pocity bezmoci a nejistoty. Podstatou tohoto subjektivně velmi nepříjemného prožitku je tušení neurčitého ohrožení v budoucnu, které ale nemá konkrétní podobu, což nám znemožňuje adekvátně reagovat. Ačkoli většinou spatřujeme zdroje úzkosti ve vnějším světě, je úzkost emocí lokalizovatelnou do nitra jedince. Původně, v době, kdy jsme bezbranným dítětem, je založená na strachu o vlastní život, o celou svou existenci, v průběhu života se tento strach přestává toliko dotýkat života jako takového a přesouvá se na symbolickou rovinu k našemu sebepojetí. To mohou ohrožovat vnitřní nevědomé a nepřipustné pohnutky či konflikty, které jsou často rozdmýchány na základě vnějších stimulů. Běžně je pak úzkost spojena se svým vnějším „pseudozdrojem“ bez uvědomění si pravých vnitřních zdrojů, čímž se člověk ochuzuje o možnost se svou úzkostí efektivně pracovat a rozvíjet tak své sebepojetí, svou osobnost.

Na pozadí přílišného úzkostného prožívání lze nalézt především tři postoje, které sytí právě sebepojetí onoho dotyčného:

---

⁹ Vzhledem k pojmové mnohoznačnosti jsme se rozhodli zvolit termín „anxieta“ jako termín nadřazený termínům úzkost, úzkostnost a neuroticismus.

1. **Perfekcionismus** (Praško et al., 2006) či jinak „idealizované Já“ (Horneyová, 2005)

Vše musí být tak, jak má být, nelze dělat chyby a jen dokonalost je správně.

- **Nadměrná zodpovědnost** (Praško et al., 2006) či jinak „měl bych“ (Horneyová, 2005)

Musím vše ohlídat, měl bych mít vše pod kontrolou, musím na všechny dohlédnout

- **Pocit nekontrolovatelnosti** (Praško et al., 2006) v duchu Rotterova vnějšího místa řízení (external locus of control)

Přesvědčení, že nemám možnost ovlivnit to, co se kolem mě děje.

Vyhledávání a zpochybňování těchto často nevědomých přesvědčení a postojů je z hlediska práce s úzkostným klientem zásadní (Ellis & MacLaren, 2005).

Je zapotřebí si uvědomit, že ačkoli je pro nás prožitek úzkosti stejně jako ostatních negativních emocí nepříjemný a nepřejeme si jej prožívat, přináší nám cenné informace a může být dokonce emocí adaptivní a orientační. Pocit úzkosti nás aktivizuje a motivuje zmapovat situaci, může nás dokonce povzbudit k zásadním životním změnám, protože signalizuje vztahovou a/nebo hodnotovou disbalanci. Výzkumy prokázaly (Praško et al., 2006), že lidé podávají nejlepší výkony, pokud jsou mírně úzkostní. Rozhodující roli v tom, zda je nám úzkost prospěšná či nikoli, hraje její frekvence, intenzita a adekvátnost situací. Pokud je úzkost nadměrně častá, extrémně intenzivní nebo ji vzbuzují pro většinu lidí banální podněty, může být spojená s pocitem ztráty kontroly nad situací a často pak vede k úplnému ochromení reakcí a k duševní poruše. Není totiž možné dlouhodobě fungovat ve stavu akutního nabuzení a připravenosti k akci, aniž by k akci docházelo (Stržínková, 2013).

2.2 Úzkostnost

K rozlišení mezi úzkostí a úzkostností přispěl na poli teorie a vědy C. D. Spielberger (Müllner, Ruisel, & Farkaš, 1980) svým modelem úzkosti „stav – vlastnost“ (state – trait anxiety). Rozlišoval mezi situační a dispoziční úzkostí, tedy mezi úzkostí jako momentálním emočním stavem – aktuální úrovní a úzkostností jako rysem osobnosti, tedy dlouhodobou a v čase relativně stabilní charakteristikou člověka. Úzkostnost lze tedy chápat jako trvalejší tendenci jedince reagovat pro něj specifickou mírou úzkosti, či: „interindividuálně odlišnou připravenost jedince reagovat v situaci vnímaného ohrožení úzkostí a nejistotou.“ (cit. Vymětal, 2007, str. 34). Úzkostnost lze chápat jako termín více

spjatý s klinickou zkušeností a postavený na jiných teoretických základech, proto níže pojednáváme také o termínu neuroticismus, ale jinak je chápeme jako synonyma.

2.3 Neuroticismus

Faktorově analytické modely osobnosti (tedy modely založené na matematických výpočtech místo na klinické zkušenosti) pracují v oblasti úzkostného prožívání s pojmy neuroticismus, emoční stabilita – labilita, či přímo úzkostnost. Považuje se za prokázané, že tato charakteristika je stabilní, obecnou a konstitučně ukotvenou součástí osobnosti člověka, která je na jedné straně spojena s nervozitou, nejistotou, napětím a pocity méněcennosti, na straně druhé se sebejistotou, uvolněností, trpělivostí a duševní pohodou. Tento rys osobnosti souvisí také s temperamentem a sebepojetím člověka¹⁰ (Vymětal, 2007).

Samotný termín „neuroticismus“ pochází od H. J. Eysencka a mimo jiné může také vyjadřovat schopnost se adaptovat a odolávat životním překážkám a problémům. Výhodou tohoto matematicky definovaného rysu osobnosti je možnost kvantifikace, či spíše číselného odhadu míry úzkostnosti jedince a jeho porovnání s normou. Zajímavé je, že s vysokou mírou úzkostnosti se pojí v 50 i více procentech poruchy osobnosti, nejčastěji anankastická, anxiozní (vyhýbavá) a závislá porucha osobnosti (Vymětal, 2007).

2.4 Sociální úzkostnost¹¹

V následující kapitole je zaměřena pozornost na podoblast anxiety, která je stěžejní pro tuto práci, a sice na sociální úzkostnost. Co se týče normy (sice nepříjemných, za to však stále ještě normálních a zdravých prožitků v sociálních situacích), je tomuto konceptu v české literatuře věnován jen zlomek pozornosti a není ani ustáleno všeobecně uznávané názvosloví. Věnujeme tedy pozornost konceptuálnímu a terminologickému vymezení, dále protipólu sociální úzkostnosti, a sice sebedůvěře a sebepojetí a v další podkapitole se zabýváme možnými příčinami vzniku úzkostného prožívání sociálních situací.

2.4.1 Terminologie a koncepce sociální úzkostnosti

Obtíže v jednotném vědeckém pojetí sociální úzkostnosti jsou velkou měrou dány právě převzetím laického termínu „stydlivost“, se kterým se automaticky pojí subjektivní

---

¹⁰ Blíže viz kapitola 2.4.2

¹¹ Social Anxiety“: pro účely této práce pojem nadřazený všem v kapitole uvedeným pojmům, které souvisí se sociální úzkostností.

konotace, jasná definice však chybí. Různé možnosti českého překladu¹² termínu „shyness“ a jejich mírně odlišné konotace pokusy o srozumitelné uchopení konstruktů dále komplikují.

V první kapitole knihy *From Social Anxiety to Social Phobia: Multiple Perspectives* (Hofmann & DiBartolo, 2001, in Gaudiano, 2002) se autoři zabývají variantami konstruktů, se kterými je v oblasti sociální úzkostnosti operováno. Mezi tyto konstrukty řadí autoři ostýchavost (shyness), introverzi (introversion), rozpaky (embarrassment) či sociální stažení (social inhibition). Ačkoli neexistuje jednoznačná shoda mezi odborníky, zda-li se jedná o synonyma, která vyjadřují jedno a totéž nebo se tyto konstrukty svým obsahem odlišují, popřípadě na kolik se jeden od druhého odlišují, v této práci s nimi bude jako se synonymy zacházeno.

Velmi srozumitelně a přehledně vysvětluje a řadí koncepty související se sociální úzkostností Crozier (2005). V prostoru mezi osobnostními dimenzemi neuroticismu a extraverze dokládá faktor ostýchavosti/stydlivosti (shyness). Zmiňuje, že Eysenck rozlišuje introvertní sociální stydlivost (introverted social shyness), v jiných studiích nazvanou jako nedostatek sociability, která se projevuje preferováním již známých jedinců a skupin jedinců, zároveň je však zachována schopnost fungovat i v jiných sociálních situacích efektivně, a neurotickou sociální stydlivost - ostýchavost, která se vyznačuje nesmělostí a úzkostí ze sociálních kontaktů a je na ni pohlíženo jako na rys osobnosti. Pojetí sociální úzkostnosti jako rysu osobnosti je pro tuto práci výchozí.

V konečném důsledku není ani tak důležité samotné pojmenování či definice, jako popis projevů a prožitků, které fenomén sociální úzkostnosti zahrnuje a se kterými budeme pracovat v empirické části práce. Pod pojmem sociální úzkostnost se tedy v této práci rozumí subjektivní projevy a prožitky jako nízké sebevědomí a sebepodceňování, posuzování vlastní hodnoty na základě hodnocení druhých a z toho vyplývající zvýšená citlivost v sociálním kontaktu (anticipace odmítnutí, kritiky a zesměšnění), obavy z hodnocení druhými, přehnané soustředění se na sebe a ne na situaci a ulpívání na negativních a maladaptivních přesvědčeních (Ellis & MacLaren, 2005; Horneyová, 2005). Přehledně utříděno lze říct, že stejně jako mnohé jiné psychologické konstrukty má i stydlivost svou složku afektivní (pocitová úzkost, vina, hněvu na sebe, nejistoty a doprovodné tělesné reakce), kognitivní (akutní stydlivost, předpojaté posuzování reality,

---

¹² Stydlivost, nesmělost, ostýchavost – v této práci budou tyto tři pojmy podle potřeby zaměňovány a používány jako synonyma odkazující vždy k původnímu anglickému termínu „shyness“.

vnímání sebe jako sociálně nešikovného, nemožného) a behaviorální (inhibice, zdrženlivost a nepřírozenost v sociálním kontaktu; Crozier, 2005).

Nejčastějšími situacemi, které vyvolávají sociální úzkost, jsou:

- situace seznamování se s cizí osobou/cizími lidmi
- návštěvy a stolování s nimi
- prezentování vlastního názoru před skupinou či veřejný projev
- setkání s autoritou či vědomí toho, že jsem při provádění určité činnosti sledován¹³ (Praško, 2008).

Jedna věc je, zda se u člověka výše zmíněné projevy sociální úzkostnosti objeví či pravidelně objevují [podle Praška (1998) se prožívání úzkosti v sociálních situacích týká až 40% populace] a věc druhá, na základě které lze rozlišit mezi normou a patologií, je, zda je pro člověka míra prožívané úzkosti natolik nesnesitelná, že se situacím s ní spojeným začne systematicky vyhýbat. V druhém případě již můžeme mluvit o sociální fobii – psychické poruše, která zásadním způsobem narušuje život a je zapotřebí ji léčit. Vyhýbavost v chování je zásadním diagnostickým kritériem pro sociální fobii, zároveň je potřeba zdůraznit, že ji nelze vnímat pouze v polaritách přítomna/nepřítomna ale také za jakých situací a jak často. V běžných situacích často i zdravý jedinec zvolí jednou tuto variantu chování a ve stejné situaci v jiném čase setrvá, vyhýbavé chování nepřevládá. Přikláníme se proto ke kontinuálnímu nazírání: od nepřítomnosti prožitků úzkosti v sociálních situacích, přes sociální úzkost¹⁴ až po sociální fobii. V této práci se předpokládá, že zkoumaný soubor se bude nacházet v mezích normy a vyhýbavost v chování respondentů není zjišťována. Pro naplnění stanovených cílů práce není tato informace podstatná, ačkoli si uvědomujeme její důležitost z klinického hlediska.

2.4.2 Sebepojetí, self efficacy a jejich vztah k sociální úzkostnosti

Vzhledem ke snaze problematiku sociální úzkostnosti pojmout také z opačného úhlu pohledu¹⁵ považujeme za důležité ji doplnit druhým pozitivním pólem, a sice krátkým

---

¹³ V této oblasti lze nalézt velké množství ukázkových příkladů. To, že ze dvou stejně nadaných a snaživých hudebníků nebo sportovců jeden před publikem vyšvihne stoprocentní a bezchybný výkon a druhý pohoří, je z velké části ovlivněno jejich schopností svou úzkost z toho, že na nich někdo visí pohledem, ovládnout.

¹⁴ Zjednodušeně řečeno: není mi v přítomnosti nových lidí příjemně, nejsem schopný se chovat přirozeně, ale jsem většinou schopen tyto situace více či méně uspokojivě ustát.

¹⁵ Nutnost této kapitoly jsem si uvědomila pokaždé, když jsem lidem ze svého okolí, kteří nepracují v mém oboru, vysvětlovala téma práce. Téměř vždy jsem pojem sociální úzkostnost nahradila „uživatelsky srozumitelnějším“ termínem sebestjista či sebedůvěra v kontaktu s druhými. Kromě jiného to přináší výhodu pozitivního pohledu na téma.

pojednáním o sebedůvěře a jejím místě v sebepojetí¹⁶ člověka. Ačkoli je utváření vlastního sebepojetí ve velké míře závislé na sociálním formování a je spíše ke změnám náchylnější částí osobnosti člověka, můžeme se přesto setkat s konceptem „rysového“ sebehodnocení (trait self-esteem), které vyjadřuje relativně stabilní a stálý emoční vztah k sobě samému. Osobnostní rys neuroticismus (spjatý s negativní afektivitou) významně negativně souvisí s touto proměnnou, konkrétně s jádrovým sebehodnocením, osobní pohodou a prožívanou smysluplností vlastního života (Pilátová Osecká, 2014).

Jednou ze složek sebepojetí je také Bandurův koncept přesvědčení o vlastní účinnosti (self efficacy), ve studii Pilátové Osecké (2014) překládaný mimo jiné jako sebedůvěra a zahrnující vlastnosti jako flexibilita, pocit kontroly nad situací, odolnost a vůle. Tato charakteristika se zdá být na základě vícero studií (Hill, 1989, in Crozier, 2005; Leary, 1986) ochranným faktorem před prožitky úzkosti. U participantů s vyšší mírou sociální úzkostnosti bylo skutečně nalezeno nižší přesvědčení o vlastní účinnosti. Nedůvěra v to, že mohu sociální situace ke své spokojenosti zvládnout a že na druhé můžu zapůsobit dobře je asociována s vyšší mírou úzkosti ze sociálních situací (Barrios, 1983; Jennings, 1985, in Leary, 1986).

Ačkoli byly prokázány vzájemné negativní korelace mezi sebedůvěrou a sociální úzkostností, nebyl zjištěn směr vlivu. V souladu se současnou tendencí ustupovat od usuzování na lineární kauzalitu, předpokládáme i ve vztazích těchto dvou konceptů kauzalitu cirkulární, tedy že se ovlivňují navzájem. V praxi to znamená, že nezáleží na tom, zda se terapeuticky zaměříme na posilování přesvědčení o vlastní účinnosti klienta nebo na korekci jeho prožitků úzkosti v sociálních situacích, obojí by mělo vést ke stejnému cíli, a sice posílení jeho schopnosti autenticky, otevřeně a přiměřeně sebejistě prožívat své interpersonální vztahy.

2.4.3 Příčiny sociální úzkostnosti

Již v úvodu bylo naznačeno, že sociální úzkostnost je multifaktoriálně podmíněný jev, který je z části dán konstitučně a částečně je založen na environmentálních vlivech, především na sociálních zkušenostech v dětství. O to, který z těchto faktorů hraje hlavní roli, se vedou spory na poli vědeckém i mezi laiky, stále bez jednoznačné odpovědi. Každopádně bylo metaanalýzami prokázáno, že vrozená vegetativní labilita a fyziologická dráždivost centrálního nervového systému, čili nabuzení na podněty malé a střední

---

¹⁶ Rozuměj v emočním vztahu člověka k sobě samému.

intenzity s pouze pozvolným návratem k výchozím hodnotám, s vyšším mírou prožívané úzkostnosti souvisí. Ruku v ruce s tímto zjištěním jde i fakt, že u osob zvýšeně úzkostných je zaznamenána snížená psychická i fyzická odolnost (Myrtek, 1998, in Vymětal, 2007).

Psychodynamické vlivy

Psychodynamické teorie zdůrazňují vliv vnitřních nevědomých pohnutek a konfliktů na míru prožívané úzkosti v sociálních situacích. Při pokusech o oslabení jejího prožívání jedinec automaticky používá obranné mechanismy projekce, popření a vyhýbání, čímž paradoxně dochází ke zhoršování sociální situace a k přeměně sociální úzkosti na sociální fobii.

V dětství může být prožívání sociální úzkosti spjato s ohrožujícím blízkým citovým vztahem, kdy pečovatel byl nadměrně kritický, ponižoval či ztrapňoval (Praško, Prašková, nedat.). Tato hypotéza je zcela v souladu s teorií objektních vztahů, kde se navíc mluví o internalizaci takto zraňujícího objektu, což má za následek přehnaně kritický přístup k sobě samému. Člověk se tak stává sám sobě největším kritikem, často však nevědomě. Na vědomé rovině projikuje kritiku své osoby na druhé lidi a cítí se jí velmi zasažen, aniž by si uvědomoval svůj podíl. Tento mechanismus může stát za nastavením úzkostného ladění jako výchozího stavu psychiky dítěte (Vymětal, 2007).

Horneyová (2005), Millerová (2001) a další mluví kromě nadměrně kritického přístupu o riziku odmítavého, chladného a nepředvídatelného chování rodičů, které má za následek vytvoření bazální úzkosti a pohledu na svět jako nebezpečný, ohrožující a odmítající. Z tohoto výchozího nastavení pak není možné zaměřovat se na vztahy samotné, ale pouze na redukci úzkosti v nich, z čehož by mohla pramenit právě ona sociální neobratnost zvýšeně úzkostných jedinců.

Podle Gabbarda (1992, in Praško & Prašková, nedat.) lze sociální úzkost vysvětlit trojím způsobem:

1. sociální úzkost jako důsledek neuvědomovaného přání být v centru pozornosti
2. sociální úzkost jako reakce na konflikt mezi přáním pokořit soupeře a pochybností, zda to zvládnou
3. sociální úzkost jako následek konfliktu mezi přáním autonomie a strachu ze ztráty lásky primárních pečovatelů

Environmentální vlivy

Ačkoli se na základě výzkumů s dvojčaty (Kendler et al. 1992, in Praško & Prašková, nedat.) prokázala geneticky daná náchylnost k sociální úzkosti, nemalou roli hraje též observační učení a klasické podmiňování. Na jedné straně je vliv přičítán interpretacím sociálních situací od úzkostných rodičů, kteří na dítě přenášejí nadměrné obavy a strašení katastrofickými důsledky situací a jednání, na druhé straně (a ne zcela odděleně od prvního) hraje významnou roli, jaké sociální schopnosti si dítě v rodině osvojí – způsob verbální i neverbální komunikace, udržování přirozeného očního kontaktu, přiměřená gestika, mimika. Pokud si jedinec nese v této oblasti z původní rodiny nějaké zjevné nápadnosti, setkává se v kontaktu s druhými častěji s negativními, zamítavými či ignorujícími reakcemi, které si interpretuje jako odvržení své osoby, což je automaticky propojeno s pocity ohrožení a úzkosti. Samostatnou kapitolou jsou pak extrémní, potažmo traumatické události v dětství spojené s ponížením před skupinou (např.: odvržení a výsměch celé skupiny v návaznosti na jednorázové faux pas), v horším případě je onen ponižující pro dítě autoritou (učitel, vedoucí kroužku; Praško & Prašková, nedat.).

Kognitivní vlivy

Výše zmíněné environmentální vlivy se v zásadě vždy promítnou do postojů, schémat a přesvědčení jedince. Interakce a chování je recipročně propojeno s přemýšlením o sociálních situacích, zároveň se posilují, ať už v dobrém, či v negativním slova smyslu. U lidí s problematickým sociálním kontaktem se častěji objevuje přesvědčení o sobě jako o neschopném a nehodném pozornosti a zájmu jiných lidí a o druhých jako o přehnaně kritických, soupeřících a vyhledávajících a poukazujících na nedostatky a slabost.

Lidé sociálně úzkostní jsou více či méně zaklesnutí v iracionálních přesvědčeních, jak je definoval Ellis & MacLaren (2005):

- absolutistické příkazy, nařízení a zákazy¹⁷
- přesvědčení o „příšerném světě“ a „příšerných lidech“
- přesvědčení o vlastní slabosti¹⁸
- zatracování sebe a/nebo druhých¹⁹
- nerealistické a nelogické zobecňování
- vztahovačnost²⁰

---

¹⁷ např.: „musíš“, „nesmíš“, „všechno nebo nic“ – směřováno k sobě samému

¹⁸ např.: „tohle nemůžu nikdy přežít, vydržet!“

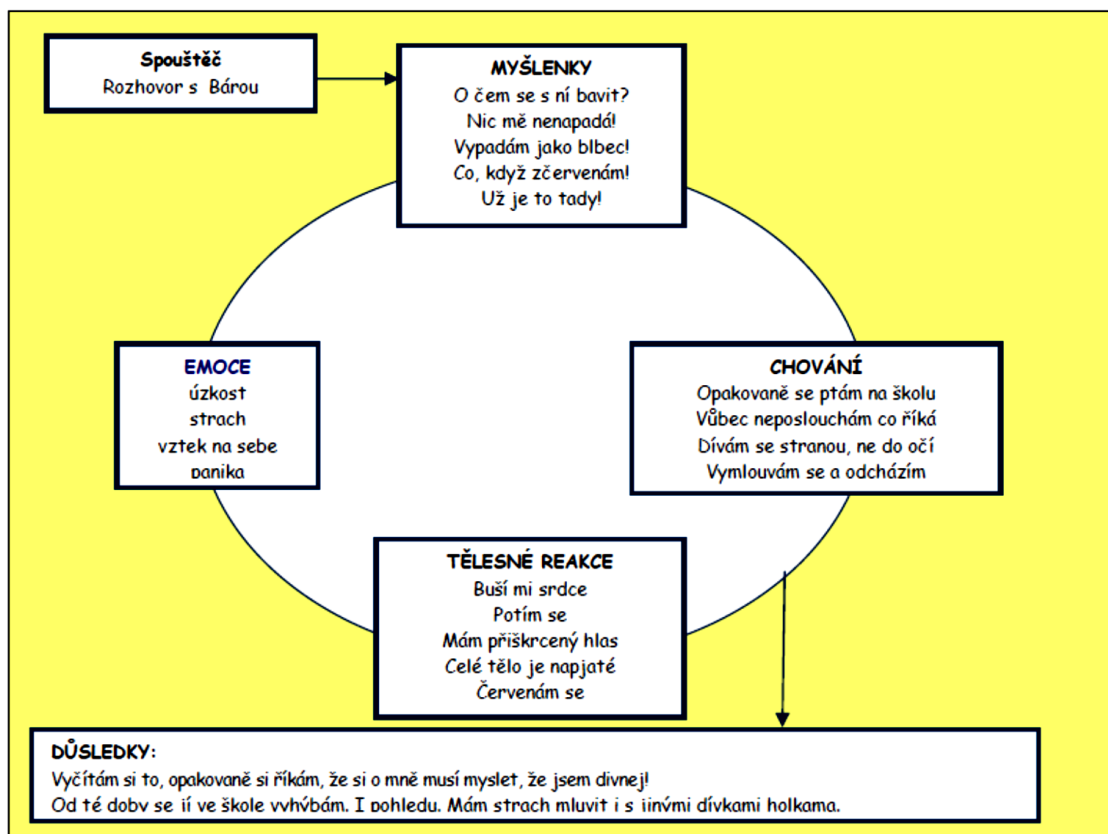
¹⁹ např.: „když jsem tu zkoušku nezvládl, nestojím za nic!“

²⁰ Ulpívání na negativním a vylučování pozitivního.

- perfekcionismus

Tato přesvědčení s sebou přináší nezdavé negativní pocity, a sice paniku, depresi, vztek, sebelítost, vinu a v neposlední řadě právě úzkost. Nezdavé proto, že znemožňují dosažení stanoveného cíle. Zprostředkování tohoto poznání klientovi/pacientovi a především jeho vnitřní rozhodnutí je změnit jsou základem pro možnost změny. Fungování celého bludného kruhu těchto a jim podobných přesvědčení je názorně předvedeno na Obr. 1.

Obr. 1: Bludný kruh fungování příznaků (Praško & Prašková, nedat.)

3. Attachment

Teorie attachmentu či citového pouta, vazby nebo přilnutí, jak lze název přeložit, je logickým vyústěním klinických a později i výzkumných poznatků z oblasti péče o dítě 40., 50. a 60. let 20. st.. Ačkoli stojí na psychoanalytických základech a John Bowlby, její zakladatel, se přes velké konflikty se skalními psychoanalytiky držel psychoanalytické terminologie, byla právě psychoanalýzou dlouhou dobu kritizována a odmítána, což bránilo širšímu přijetí a využití poznatků této teorie. Pod tíhou nesporných důkazů, které on a také jeho spolupracovníci Mary Ainsworthová a James Robertson svými pozorováními a jejich rozborem získali, byla však nakonec teorie attachmentu ke konci 60. let všeobecně přijata. V obecném důsledku to znamená, že raná interakce mezi matkou a

dítětem přestává být omezena pouze na sycení biologických potřeb, ale přisuzuje se též stejná ne-li větší váha jejím emocionálním aspektům. Jinak řečeno, pokud dítě nebude dostatečně emocionálně syceno jednou pečující osobou, může to mít na jeho budoucí vývoj přinejmenším stejný negativní vliv jako deficit v oblasti naplňování biologických potřeb.

3.1 Východiska teorie attachmentu

Základem teorie citové vazby je teorie objektních vztahů Kleinové, Balinta, Winnicotta a Fairbairna, především myšlenka, že nejpodstatnějším prvkem pro vývoj osobnosti je silný sklon jedince vztahovat se k jiným lidem. Bowlby šel ještě dále a přesunul těžiště z uspokojení sexuálního pudu na uspokojení potřeby jistoty a bezpečí, v čemž mu byly zásadní oporou v té době nejnovější poznatky z etologie. Věřil, že současné struktury chování jsou vyvinuty na základě struktur starších a jednodušších a že také vazebné chování je založeno na evolučně starých behaviorálních vzorcích, je spontánní a přirozené a slouží především k zajištění větší bezpečnosti potomků (Bowlby, 2010).

Ve svých názorech ho velmi ovlivnila Lorenzova teorie vtíštění a Harlowovy pokusy s opičimi mláďaty makak rhesus. Harlow ve svých pokusech dospěl k v té době nepředstavitelným závěrům, které byly v příkrém rozporu s tehdejšími psychoanalytickými i behaviorálními psychologickými teoriemi. Opičí mláďata odejmutá matce reagovala mnohem intenzivněji na odejmutí měkkého froté ručníku než na odejmutí lahvičky s potravou. Stejně tak pokud byla zavřená v kleci a měla na výběr mezi „matkou“ drátěnou, která poskytovala potravu a „matkou“ jemnou a měkkou, která však nebyla zdrojem potravy, trávila většinu času v přítomnosti „matky“ měkké a mazlila se s ní i přes nulovou odezvu. Z pozorování Harlow tedy vyvodil, že uspokojení z blízkosti „pečující postavy“ předčí uspokojení z naplňování fyziologických potřeb (Slaterová, 2008).

3.2 Definice attachmentu

Bowlby v souladu s výsledky Harlowových pokusů tvrdil, že dítěti ke zdravému osobnostnímu vývoji nestačí pouze to, že je nakrmené, v suchu, v teple a přebalené, ale potřebuje také cítit láskyplné doteky pečující osoby, její přijetí a celkové pozitivní emocionální naladění na něj. Pokud jsou reakce pečovatele stabilní, situaci a potřebám dítěte adekvátní, dochází k upevnování vazebného chování (attachment behaviour) a zhruba kolem jednoho roku věku dítěte k vytvoření citového přilnutí. Citová vazba se v dětství utváří jen s několika málo osobami, zatímco vazebné chování se může v různých situacích projevit vůči různým lidem (Hašto, 2006). Bowlby attachment charakterizoval

jako stabilní emoční pouto, které se projevuje potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s pečující osobou především při domnělém či skutečném ohrožení (Kulísek, 2000).

Klíčovou roli při tom hraje matka, popřípadě jiná stálá pečující osoba, která pomocí vhodných reakcí na vazebné chování dítěte (např.: pláč, vztek, úlek, vyhledávání fyzické blízkosti) redukuje úzkost v pro něj neznámých a potenciálně nebezpečných situacích a pomáhá tím dítěti se orientovat v emocionálních stavech a dosahovat pocitu uspokojení a bezpečí. Pokud je toho schopná, vytváří si dítě představu tzv. bezpečného zázemí (secure-base), jistoty, že je matka nablízku, pokud bude potřeba. Vytvoření základní jistoty je branou k vlastní sebejistotě a schopnosti angažovat se v dalších citových vztazích (Bretherton, 1992; Bowlby, 2012).

Utváření vazebného pouta je tedy dáno způsobem interakce stejně jako duševním stavem pečující osoby. Watters a Gao (cit. dle Kulísek, 2000, str. 407) uvádějí, že, co se týče chování pečující osoby, jsou důležité následující faktory: „1. citlivost k signálům dítěte, 2. kooperace oproti narušení interakce nepřiměřeným chováním, 3. fyzická a psychická dosažitelnost oproti nedostupnosti, 4. přijetí oproti odmítnutí potřeb dítěte.“. Dále je důležitá oboustranná propustnost hranic – dítě je ovlivňováno matkou a naopak, jediné tehdy je možný vznik jistého připoutání. Jsou však i situace, kdy toho matka není schopná nebo se této propustnosti obává (např. vlivem vlastní neurotizace v dětství). Může reagovat stáhnutím, ignorací nebo odmítnutím, což dítě silně znejistí. Pokud k tomu dochází v převážné většině interakcí, vazba bude nejistá. Ve všech případech si dítě daný způsob interakce zvnitřňuje, je pro něj schématem a uplatňuje ho v dalších sociálních vztazích (Vrtbovská, 2010). Zároveň s internalizací způsobu a dostupnosti péče matky si dítě vytváří představu sebe jako hodnotného a schopného při jisté citové vazbě a představu sebe jako bezcenného a nekompetentního při citové vazbě nejisté (Štefánková, nedat.a). Rozhodující úlohu zde hrají emocionální postoje rodiče k dítěti, které si je zcela nekriticky zvnitřňuje, protože kognitivní schopnosti nejsou v době zhruba do tří let věku dostatečně vyvinuté.

Jistě vytvořené přilnutí dítěte je charakteristické udržováním vzdálenosti (dítě chce být pečující osobě nablízku), bezpečným útočištěm (dítě vyhledává matku, pokud se necítí bezpečně nebo prožívá úzkost), bezpečnou základnou (vztah s pečující osobou dítěti umožňuje prozkoumávat svět, získávat zkušenosti o vlastních schopnostech) a rozvojem separační úzkosti v nepřítomnosti pečující osoby. Kulísek (2000) dává separační úzkost do časové souvislosti s tzv. sedmiměsíční úzkostí a obdobím strachu z „cizince“. Často v této

době dochází k těsnějšímu citovému a mnohdy i fyzickému přimknutí dítěte k matce, což je jasným dokladem vytvoření jedinečné a pevné citové vazby a lze to považovat za důkaz ochranné funkce vazby v období rychlého rozvoje motorických schopností.

Na základě převažujícího způsobu chování a dostupnosti pečovatele se u dítěte automaticky vytváří tzv. vnitřní model fungování citové vazby (internal working model of attachment). Lze jej popsat jako kognitivní strukturu, která je součástí obecných vnitřních modelů, mentálních reprezentací o sobě, druhých a vzájemných vztazích (Štefánková, nedat.a). Mentální reprezentace vzniklé na základě vztahu s pečující osobou v raném dětství obsahují názory, postoje, pocity, ale i způsoby chování a interpretace vnějšího světa a jsou částečně či zcela nevědomé. To je důvodem jejich značné rezistence vůči změně. Podle Kulíška (2000) či Břicháčka (1999) však nejsou zcela neměnné a například dlouhodobou psychoterapií nebo jiným dlouhodobým korektivním působením (např. vztahem s jistě připoutaným partnerem) je možné tyto reprezentace vztahů změnit. Důležitý je jejich akční potenciál, neboť jsou základem činnosti v situacích aktivace vazebného chování a jsou utvářeny neustále, i když s věkem možnost jejich revize klesá (Crowell, Fraley & Shaver, 1999).

Zdrojem intrapersonálních konfliktů může být existence více než jednoho vnitřního modelu citové vazby, které se vytvořily v závislosti na traumatické události v dětství nebo při nemožnosti dítěte se projevit v souladu s jeho aktuálním prožíváním. Obsahem těchto modelů, které fungují na zcela nevědomé úrovni, může být množství potlačovaných negativních emocí, které negativně ovlivňují regulaci emocí a mezilidské vztahy (Kulíšek, 2000).

3.3 Typy attachmentu

Bowlbyho blízká spolupracovnice a zastánkyně Mary Ainsworthová se svou Baltimorskou studií v 60. letech 20. století zasloužila o rozšíření, specifikaci a uvedení jeho teoretických poznatků do praxe, když po dobu jednoho roku prováděla pozorování interakcí matka-dítě přímo v rodinách a na závěr tyto rodiny podrobila originální testové situaci, dnes známou pod názvem „Strange Situation Test“ (SST). Dovolíme si uvést zkrácený popis průběhu testu: Dítě s matkou jsou uvedeni do místnosti s hrovými prvky, pozorovatel tam zůstává s nimi a po chvíli se snaží s dítětem navázat kontakt. Matka odchází, pozorovatel se snaží věnovat dítěti. Po třech minutách se matka vrací, aby poté po rozloučení opět odešla i

s pozorovatelem a dítě zůstává samo. Po chvíli vchází pozorovatel a za další tři minuty i matka, pozorovatel poté odchází (Bretherton, 1992; Kulísek, 2000).

Největší pozornost pracovníků byla věnována právě situacím návratu matky a chování dítěte v těchto situacích. Výsledky pozorování dětí byly seskupeny do tří kategorií chování, které vyjadřují specifický typ attachmentu. Na základě toho rozlišujeme:

- **Jistá citová vazba**

Jistá citová vazba se projevuje nejprve explorativním chováním dítěte v přítomnosti pečovatele. Na jeho odchod reaguje pláčem či silným zneklidněním, avšak při jeho návratu se nechá rychle utěšit a vrací se ke hře.

- **Nejistá/úzkostná ambivalentní citová vazby**

Ambivalentní citová vazba se projevuje zvýšenou závislostí dítěte na matce v její přítomnosti, dítě využívá každé příležitosti, ve které mu je matka k dispozici, protože má tu zkušenost, že její náklonnost je vrtkavá. Na odchod matky reaguje velmi silně pláčem a po návratu jej matka téměř nemůže uklidnit. Je patrná tendence dítěte být s matkou a zároveň ji za její nepřítomnost trestat zlostí a odmítáním.

- **Nejistá/úzkostná vyhýbavá**

Při vyhýbavé citové vazbě je dítě v kontaktu s matkou spíše odtažené. Po jejím odchodu se zdá být zcela vyrovnané a nemá problém navázat kontakt s pozorovatelem. Po návratu matky ji dítě nevyhledává, spíše se jí vyhýbá, je patrná jeho silná nedůvěra.

Čtvrtým typem citové vazby, který byl doplněn později Mainovou a Solomonem je:

- **Desorganizovaný/desorientovaný typ citového přilnutí**

Naznačuje vážné poruchy ve vztahu s pečovatelem, spekuluje se o souvislosti tohoto typu přilnutí s týráním a zanedbáváním péče. Dítě se v situacích projevuje zcela nestandardně. Jeho chování je zmatené, nelogické, může být protichůdné či stereotypní, zaměřené na detail. Instinktivní vazebné chování jej motivuje hledat bezpečí a snížení úzkosti u osoby, jež mu v minulosti ublížila (Stržínková, 2013).

3.4 Attachment v dospělosti

Citová vazba v dospělosti je rozdílná, ačkoli již Bowlby (in Štefánková, nedat._a) předpokládal její kontinuitu v průběhu celého života a dokonce její transgenerační přenos. Na utváření citové vazby k partnerovi v dospělosti má citová vazba s rodičem nemalý vliv. Platí, že jistě připoutaní dospělí jsou schopni lépe navazovat autentické a dlouhodobější

partnerské vztahy, na partnera spoléhají a nemají obavu důvěřovat jeho projevům lásky a náklonnosti. Velkou devizou je jejich schopnost řešit problémy, když vznikají a ventilovat negativní emoce průběžně a přijatelnou formou (např.: Břicháček, 1999). To je dáno především osvojením si pocitu jistoty a bezpečí, které si jedinec přenáší do dospělosti (Mikulincer & Shaver, 2007). Pokud k vytvoření bezpečné citové vazby nedošlo, bude jedinec v dospělosti zranitelnější, obzvláště v sociálním kontaktu. Bude mít tendenci si interpretovat chování druhých jako odmítavé a ohrožující, jeho potřeba vyhnout se takovému ohrožení bude převládat, což mu znesnadní utvářet emočně uspokojivé interpersonální vztahy (Vrtbovská, 2010).

Při proměně citové vazby z dětské na dospělé dochází v ideálním případě k její přeměně z asymetrické na symetrickou, což je dáno především změnou v jednostranném přijímání péče, ochrany a ubezpečování od pečovatele na reciproční emocionální podporu, přijímání i dávání na instrumentální i psychické úrovni. Navíc se toto vše děje mnohem více v rovině slov a vzájemného sdílení pocitů než na úrovni fyzické, ačkoli ani tato úroveň není pro dospělé citovou vazbu zanedbatelná. Nejen prostřednictvím obětí, polibku či pohlazení, ale i prostřednictvím sexuálního chování je zabezpečovaná citová vazba v dospělosti (Mikulincer & Shaver, 2007). Partnerský vztah založený na citové vazbě se odlišuje od jiných vztahů v dospělosti poskytováním pocitů bezpečí a sounáležitosti. Pokud tento vztah chybí, pociťuje jedinec osamělost a neklid (Crowell, Fraley & Shaver, 1999).

Vnitřní modely fungování citové vazby (internal working model of attachment), jak byly vytvořeny v dětství, jsou ve více méně podobné formě základem pro přístup k sobě i ostatním v dospělosti. Obsahují očekávání vůči sobě i druhým, způsoby interpretace informací i emoční zkušenosti s blízkou osobou, to vše se odráží v partnerském chování.

Pro účely zjišťování vnitřních pracovních modelů souvisejících s vazebným chováním v dospělosti byla Mary Mainovou a kol. v roce 1985 (in Hašto, 2005) vytvořena metoda Adult Attachment Interview. Přínosem tohoto strukturovaného rozhovoru o 13 ti otázkách je právě jeho zaměření na zjišťování úrovně mentálních reprezentací vztahové vazby místo na chování matka-dítě, přičemž při skórování bere v úvahu to, že tyto mentální reprezentace nelze zachytit v rozhovoru přímo, protože jsou přinejmenším částečně nevědomé. V rozhovoru jsou zjišťovány zkušenosti s rodiči, především události, které mohly aktivovat vazebné chování, a také, jak jedinec tyto zkušenosti vnímal, jakou jim přisuzuje hodnotu (Crowell, Fraley & Shaver, 1999). Pro rozlišení té které mentální

reprezentace vztahové vazby jsou podstatné také neverbální projevy testovaného (úsměv, povzdechy nebo delší přestávky; Hašto, 2005).

Výsledkem skórování jsou 4 typy citové vazby, či typy mentálních reprezentací citové vazby:

- **Jistý typ mentální reprezentace/autonomní jedinec** (secure/autonomous)

Jedinci s jistou mentální reprezentací vztahové vazby jsou schopni konzistentně o svých zážitcích z dětství vyprávět a chápou je jako důležité, ačkoli ne vždy pozitivní. Jejich životní nastavení je optimistické a při rozhovoru jsou otevření a spolupracující.

- **Nejistotou zahlcený jedinec/zapletená mentální reprezentace citové vazby** (enmeshed, preoccupied)

Zapletená mentální reprezentace vztahové vazby je typická tím, že se při vyprávění často objevují projevy negativních emocí, informace jsou zmatené a nenavazují, dokonce si mohou protiřečit.

- **Nejistotu negující jedinec/odmítavý typ mentální reprezentace citové vazby** (dismissing)

Nejistotu negující jedinec se projevuje nízkou motivací ke spolupráci, nerad se vrací k zážitkům z dětství nebo si je idealizuje. Každopádně jim připisuje pouze malý, pokud nějaký vliv na svůj současný život.

- **Jedinec s nevyřešenou/desorientovanou mentální reprezentací citové vazby** (unresolved, disorganized).

Lidé s nevyřešenou/desorganizovanou mentální reprezentací citové vazby se projevují velkým množstvím přerázení se, či absurdním zaměřením na detail, což poukazuje na možnost traumatických zkušeností nebo zkušeností souvisejících se ztrátou vazbové osoby (Hašto, 2005; Kulísek, 2000; Štefánková, 2011).

Od Bowlbyho konceptu modelů fungování citové vazby odvozené styly citové vazby již nemohou sloužit přímo k popisu zkušeností z vazbového chování, za to však umožnily zkoumat základní organizaci citové vazby v dospělosti pomocí dotazníkových šetření [např.: Relationship Questionnaire (Bartholomew & Horowitz, 1991, in Ma, 2006) nebo Relationship Scales Questionnaire (Griffin & Bartholomew, in Ma, 2006)]. Pomocí stylů citové vazby byly operacionalizovány jak zkušenosti ze vztahů s blízkými pečujícími osobami tak především s partnery v dospělosti. Faktorovou analýzou byly detekovány dva latentní faktory v oblasti attachmentu, a sice vyhýbavost (attachment avoidance) a

úzkostnost (attachment anxiety), které byly později Bartholomewovou (1990, in Mikulincer & Shaver, 2007) doplněny o Bowlbyho koncept vnitřních modelů fungování sebe a druhých (vždy v negativním i pozitivním pólu).

V konečném důsledku tak vznikly 4 styly citové vazby v dospělosti (viz Obr. 2):

- **jistý attachment** (secure)

Vyznačuje se pozitivním vnímáním sebe i druhých a nízkou úzkostností i vyhýbavostí.

- **odmítavý attachment** (dismissing)

Vyznačuje se pozitivním vnímáním sebe a negativním vnímáním druhých a vysokou vyhýbavostí a nízkou úzkostností.

- **zapletený attachment** (preoccupied)

Vyznačuje se negativním vnímáním sebe a pozitivním vnímáním druhých a nízkou vyhýbavostí a vysokou úzkostností.

- **strachuplný attachment** (fearful)

Tento styl je charakterizovaný negativním vnímáním sebe i druhých a vysokou úzkostností i vyhýbavostí (Ma, 2006; Mikulincer & Shaver, 2007).

Obr. 2: Čtyřkategorální model attachmentu v dospělosti (Bartholomewová & Horowitz, 1991, in Ma, 2006, přeloženo a upraveno autorkou)

		Vnitřní model fungování sebe (úzkostnost)	
		Pozitivní (nízká úzkostnost)	Negativní (vysoká úzkostnost)
Vnitřní model fungování druhých (vyhýbavost)	Pozitivní (nízká vyhýbavost)	JISTÝ schopnost intimity i autonomie	ZAPLETENÝ ulpívání v přemítání nad vztahy, vysoká emoční reaktivita
	Negativní (vysoká vyhýbavost)	ODMÍTAVÝ lhostejnost, odmítavost, strach ze závislosti	STACHUPLNÝ strach z intimity a odmítnutí, přesvědčení o sobě jako nehodném přijetí, vysoká emoční reaktivita

Již proto, že úzkostnost byla detekována jako jeden z latentních faktorů hrajících roli ve stylu dospělého attachmentu bude zajímavé sledovat souvislosti sociální úzkostnosti měřené pomocí Revised Cheek and Buss Shynes Scale (RCBS; blíže viz kapitola 9.1) a

citové vazby reprezentované v této práci dimenzí péče a kontroly ze strany rodičů. Uvědomujeme si konceptuální různorodost, která může být zdrojem zkreslení výsledků, avšak považovali jsme za vhodné využít vcelku nově na české populaci standardizovanou metodu Parental Bonding Instrument (blíže viz kapitola 9.2), která stojí na klinických základech a dává si za cíl detekovat možné riziko psychických obtíží vyplývajících z nedostatečné péče a/nebo nadměrné kontroly rodičů (Parker, 1990).

4. Výzkumy souvislostí kvality partnerství rodičů, citové vazby, úzkostnosti a přidružených konceptů

V následujících třech kapitolách uvádíme přehled relevantních výzkumů, které se svým obsahem dotýkají námi zvolených proměnných a souvislostí mezi nimi.

4.1 Partnerství rodičů, sociální úzkostnost a přidružené koncepty

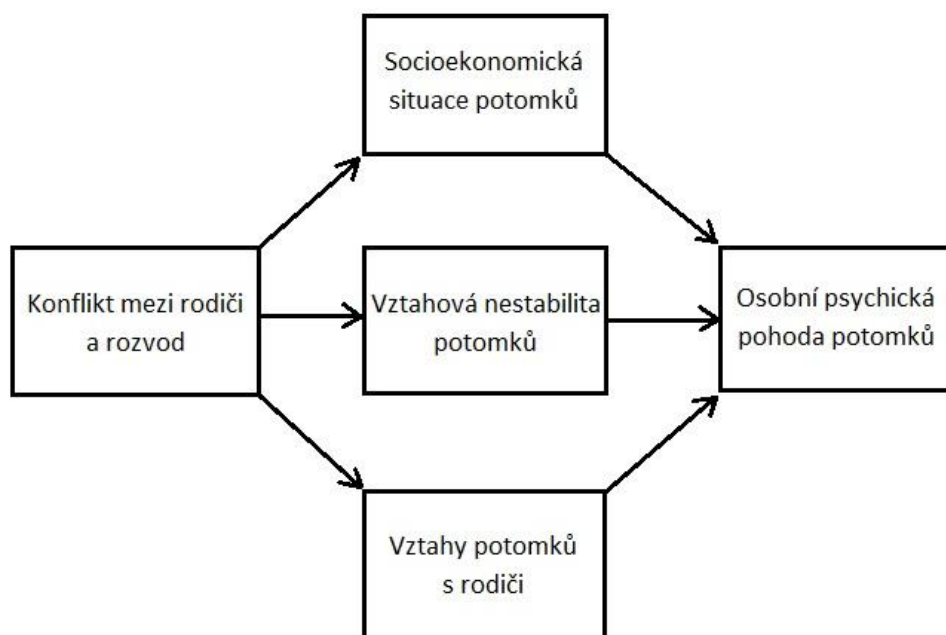
Bylo prokázáno, že lidé, kteří byli v dětství vystaveni trvalým rodičovským hádkám, případně i rozvodu trpí v dospělosti nadměrným stresem, nižší mírou osobní pohody (well-being) a častěji též partnerskými problémy. Jedinci vyrůstající v konfliktních rodinách prožívají svá vlastní manželství jako méně šťastná a více konfliktní. V této souvislosti se mluví o mezigeneračním přenosu (Amato, Sobolewski, 2001). Stejně tak podle Daviese a Cummingse (1994) narušuje nadměrně konfliktní rodinné prostředí emocionální jistotu jedince a schopnost účelně se přizpůsobovat svému prostředí.

Výzkumy se mimo jiné zaměřují na vnímání partnerského vztahu rodičů a možný přenos postojů, komunikačních a vztahových vzorců z dětství do dospělosti a do partnerství potomků (např.: Amato, Booth, 2001). Ve výzkumu Cunninghama a Thortona (2006) bylo potvrzeno, že respondenti, kteří referovali o tom, že vztah jejich rodičů nebyl šťastný, byli zároveň více nakloněni nesezdanému soužití, životu bez stálého partnera či více tolerovali rozvod. Mezigenerační přenos postojů z rodičů na děti byl silnější u respondentů, kteří považovali manželství svých rodičů za spokojené.

Amato a Sobolewski (2001) tvrdí, že stav emoční lability a snížené schopnosti adaptace je jen pouhým pokračováním emočních problémů, které začaly již v dětství. Ve svém Modelu zprostředkovávajícím vztahy mezi rozvodem či konflikty rodičů a osobní duševní pohodou (psychological well-being) jejich potomků (viz Obr. 3) přehledně graficky znázorňují možné působící proměnné i s naznačením směru vztahů, avšak s upozorněním, že směr vlivu nelze s jistotou určit. Mezi konfliktními vztahy rodičů a nízkou mírou osobní pohody

byly nalezeny tři hlavní intervenující proměnné, a sice socioekonomická situace potomka, která může být horší vlivem nižší podpory školního výkonu ze strany rodičů, nestabilita v jeho mezilidských vztazích částečně zapříčiněná nedostatečným osvojením sociálních dovedností a mezigeneračním přenosem konfliktního chování, a vztahy s rodiči v dospělosti. Ty jsou často pouze formální, pokud vůbec nějaké a dospělý potomek je tak ochuzen o emocionální a praktickou podporu v náročném období tvorby a zajišťování vlastního domova a rodiny. Poslední zmíněná proměnná byla autory detekována jako nejsilnější mediátor.

Obr. 3: Model zprostředkovávající vztahy mezi rozvodem či konflikty rodičů a osobní duševní pohodou jejich potomků (Amato, Sobolewski, 2001, přeloženo a upraveno autorkou)

Praško a Prašková (nedat.) popisují rizikové faktory pro rozvoj sociální fobie. Kromě výskytu sociální fobie u rodičů (předpokládá se geneticky daná zranitelnost) referují též o chybění citového vztahu k pečovateli a konfliktním vztahu rodičů, což otevírá otázku, zda se stejné faktory prokáží jako významné také u jedinců sociálně úzkostných. Pro úplnost zmiňme též další faktory spjaté s vyšším rizikem k sociální fobii, a sice u mužů prvorozenost, dále jiná psychická nemoc rodiče, časté stěhování, závislosti, útoky z domova či špatný školní prospěch. Tyto charakteristiky lze nahlížet jako možné intervenující proměnné, které mohou zkreslovat výsledky tohoto výzkumu, nyní však nejsou do dotazníkového šetření zahrnuty.

Bögelsová a Brechman-Toussaintová (2006) se mimo jiné zabývaly přímo faktory, které stojí za úzkostnými poruchami v dětství a potvrdily vliv konfliktu rodičů na úzkostné

poruchy dětí a adolescentů. Ve své studii zmiňují výsledky dvou průřezových výzkumů Cummingse, Goeke-Moreyho, and Pappa (2003, in Bögelsová, Brechman-Toussaintová, 2006), ve kterých se autoři zaměřili na identifikaci proměnných v partnerské hádce, které souvisí na jedné straně se situační úzkostí a na straně druhé s rysovou úzkostí. Na míru rysové úzkosti dětí, která se zdá být v čase spíše stabilní – tedy přenositelná do dospělosti, mají velký vliv prožitky rodičů během konfliktu jako strach, smutek a fakt, že hádky postrádají řešení.

V práci Bögelsové a Brechman-Toussaintové (2006) bylo dále dokladováno, že kvalita partnerství a partnerská spokojenost předpovídají úroveň úzkostnosti dítěte v budoucnu a zmiňují výsledky zajímavého výzkumu Mertesackera, Badeho, Haverkocka, & Pauli-Potta (2004, in Bögelsová, Brechman-Toussaintová, 2006), ve kterém byla porovnávána emoční dráždivost miminek ve 4. a 8. měsíci matkami, které referovaly o manželské emocionální podpoře a matkami bez ní. Matky spokojené v partnerství referovaly v 8. měsíci o menší dráždivosti dětí než matky bez emoční podpory partnera. Zde je možné namítnout, že pokud byla dráždivost dítěte hodnocena pouze matkami, nemusí výsledek nic říkat o změně v emoční senzitivitě dítěte, ale spíše o emočním stavu matky, který mohl být ve spokojeném partnerství natolik stabilní, že umožňoval matce bez větších problémů reagovat i na dítě více dráždivé a i ho tak vnímat.

Studie Bögelsové a Brechman-Toussaintové (2006) i přesto dodala vícero přesvědčivých důkazů o vlivu spokojenosti vztahu manželů na úzkostnost jejich dětí, avšak nezabývala se tím, v jaké míře se onen fakt přenesou do dospělosti. Pokud však zohledníme výsledky jedinečné české longitudinální studie (Pilátová Osecká, 2014), ve které byla znovu potvrzena relativně vysoká stabilita rysů neuroticismu (spojeného s negativní afektivitou, tedy i s náchylností k tenzi, úzkostem a strachům) a extravertze v čase (pro neuroticismus korelace 0,41, pro extravertzi korelace 0,54), lze pak předpokládat, že pokud konflikty mezi rodiči zvyšují míru rysové úzkosti čili úzkostnosti v dětství, je i v dospělosti potomků míra jejich úzkostnosti vyšší než u těch, jejichž rodiče mezi sebou měli harmonické vztahy.

4.2 Citová vazba, úzkostnost a přidružené koncepty

Souvislost vztahové vazby a osobnostních charakteristik, respektive výskytu psychopatologie dokládají na vícero výzkumech Bowlbyho přímí následovníci Fonagy a Target (2005). Bezpečná citová vazba byla potvrzena jako protektivní faktor související s

vyšší odolností, lepší emoční regulací a schopností přirozeně navazovat interpersonální vztahy. Negativně souvisela s hostilitou a právě s úzkostností.

Burgessová, Rubin, Cheahová a Nelson (2001) poukazují na vyšší sociální kompetence, lepší vytváření vrstevnických vztahů a snazší přizpůsobivost u jistě připoutaných dětí, což potvrdila i jedinečná longitudinální Minnesotská studie (Thompson, 2008). Mimo jiné byl v této studii verifikován vliv jistého citového pouta nejen na myšlení potomků, ale také na jejich schopnost přijímat, zpracovávat a zapamatovávat si události související s interpersonálními zkušenostmi. Za předpokladu nejistého připoutání se otevírá otázka jeho souvislosti s ostýchavostí takového jedince a možností korekce osvojených schémat a přesvědčení prostřednictvím kognitivní terapie, konkrétně například REBT Alberta Ellise.

Jistý attachment a jeho souvislost s nižší úzkostností a bezmocností potvrzuje u adolescentů také Štefánková (nedat^o), která dále referuje o využívání aktivních zvládacích strategií, větší flexibilitě a schopnosti jedince lépe vyjadřovat nejen pozitivní ale i negativní emoce, což mu umožňuje efektivněji zvládat přicházející obtíže. Jedinci s nejistou vztahovou vazbou mají naopak tendenci se řešení problémů vyhýbat, případně volit manipulativní strategie dosahování vlastních cílů.

Jistou podobnost s charakteristickými projevy sociální úzkostnosti lze nalézt v tendenci nejistě připoutaných dětí interpretovat si sociální situace zkresleně ve svůj neprospěch. Při náznacích nejistoty se uchylují k vnímání projevů druhých jako nepřátelských s úmyslem je poškodit (Suess, Grossmann a Sroufe, 1992, in Štefánková, 2005).

S ambivalentní a vyhýbavou vazbou se spolehlivě pojí vysoký skóre neuroticismu (Mikulincer & Shaver, 2007). Problematickými projevy u vyhýbavého attachmentu jsou především sociální izolovanost, nízká angažovanost pro rodinu a somatizace. U ambivalentního attachmentu se častěji objevují depresivní sklony a úzkostné poruchy. Lidé s nejistým – ambivalentním poutem mají často sníženou schopnost regulovat vlastní emoce, které tak mají na jejich život často negativní vliv (Leveridge, Stoltenberg, & Beesley, 2005).

4.3 Partnerství rodičů, citová vazba a přidružené koncepty

Jednostranný vliv kvality partnerského vztahu na kvalitu vztahu rodič-dítě byl prokázán ve výzkumu Kourosové a jejích kolegů (Kouros, Goeke-Morey, Papp, & Cummings, 2014). Kvalita vztahu rodičů ovlivňovala kvalitu vztahu rodič-dítě, ale už ne opačně, čímž byla potvrzena tzv. přenosová hypotéza (spillover hypothesis). Zároveň bylo dokázáno, že u

matek platí také tzv. kompenzační hypotéza (compensatory hypothesis), čili se snižující se mírou spokojenosti v partnerském vztahu se zvyšuje spokojenost ve vztahu s dítětem. Tento závěr může nahrávat spekulacím o možném přílišném zatížení dítěte mateřskou péčí a potřebou být s ním v úzkém citovém vztahu bez ohledu na jeho potřeby.

Studie Amata a Sobolewského (2001) je v souladu s přenosovou hypotézou. Autoři uvádějí, že konflikty mezi rodiči zároveň narušují emoční vazbu rodič-dítě. Rodiče pak projevují vůči dětem méně emocí, používají tvrdší tresty a jsou nekonzistentní ve vyžadování disciplíny. Tyto děti pak dříve opouštějí domov a po osamostatnění udržují se svou původní rodinou pouze omezené a rezervované vztahy. Ke stejným závěrům dospěli i Goldbergová a Easterbrooková (1984), když ve svém metodologicky propracovaném výzkumu 75 tříčlenných rodin (otec-matka-dítě) potvrdily předpoklad, že kvalitní partnerský vztah souvisí s optimálním fungováním dítěte a citlivým rodičovským přístupem, konkrétně s jistou citovou vazbou. Brethertonová (1992) zmiňuje jedinečné výsledky Pennsylvánského projektu, který dokonce prokázal možnost predikovat kvalitu citového pouta v jednom roce dítěte na základě změny v míře partnerské spokojenosti po narození dítěte.

Ve své studii sice Levittová, Weberová a Clarková (1988) zdůraznily nutnost dbát o kvalitu partnerského vztahu, ale prokázaly pouze souvislost spokojenosti v manželství s osobní pohodou matky a její pozitivní afektivitou, nikoli však s citovou vazbou mezi ní a dítětem.

Empirická část

5. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, jestli a nakolik spolu souvisí vnímaná kvalita vzájemných vztahů mezi rodiči, sociální úzkostnost jedince v dospělosti a vztahová vazba s matkou a otcem. Práce si klade za úkol potvrdit či vyvrátit vztah mezi vnímanou partnerskou spokojeností rodičů a úzkostným chováním jedince ve společnosti druhých, jeho vztahovou vazbou s rodiči a současnou mírou ostýchavosti a možnou souvislost mezi vztahovou vazbou s matkou a otcem a vnímáním jejich partnerské spokojenosti. Dvě z proměnných (vztahovou vazbu s rodiči a vnímání jejich partnerské spokojenosti) budou zkoumány retrospektivně – tak, jak si na ně jedinec z dětství pamatuje. Třetí proměnnou (sociální úzkostností) se budu zabývat z pohledu současného stavu. Jsem si vědoma možnosti zkreslení, kterou tento způsob získávání a vyhodnocování dat může mít, stejně jako tendence přemýšlet nad získanými daty v rámci kauzálních vztahů, které však tímto výzkumem pravděpodobně nebude možné uspokojivě ověřit.

6. Výzkumné hypotézy

Pomocí dvacetipoložkové Škály ostýchavosti Cheeka a Melchiorové (Cheek, nedat, český překlad Basíková, Kováčová, upraveno autorkou, nepublikované) jsou získány údaje o míře sociální úzkostnosti, standardizovaným dotazníkem Parental Bonding Instrument (česká verze Čikošová, Preiss, 2011) jsou zjištěny hodnoty dimenzí péče a kontrola, které vyjadřují citovou vazbu mezi respondentem, matkou a otcem, a hodnocení kvality partnerských vztahů mezi rodiči je provedeno pomocí autorkou upravené pětipoložkové škály Quality Marriage Index (Norton, 1983).

Souhrnně řečeno, v níže uvedených alternativních hypotézách předpokládáme na základě teoretických podkladů doložených v první části práce, že vyšší míra sociální úzkostnosti souvisí s horším hodnocením partnerského vztahu rodičů a s jinou než bezpečnou vztahovou vazbou.

H1a): Existuje negativní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a dimenzí péče otce.

b): Existuje negativní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a dimenzí péče matky.

H2a): Existuje pozitivní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a dimenzí kontrola otce.

b): Existuje pozitivní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a dimenzí kontrola matky.

H3: Existuje negativní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů.

H4a): Existuje pozitivní souvislost mezi hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů a dimenzí péče otce.

b) Existuje pozitivní souvislost mezi hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů a dimenzí péče matky.

H5a): Existuje negativní souvislost mezi hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů a dimenzí kontrola otce.

b) Existuje negativní souvislost mezi hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů a dimenzí kontrola matky.

7. Výzkumný design a metody analýzy dat

Pro dosažení zvoleného výzkumného cíle byl aplikován kvantitativní přístup za využití on-line dotazníkového šetření. Šlo nám především o zjištění vzájemných vztahů, typem výzkumu je tedy korelační studie. Respondenti odpovídali na čtyři obsahově odlišné bloky výroků: demografické údaje, Škála ostýchavosti, Parental Bonding Instrument a Hodnocení partnerské spokojenosti rodičů (blíže k testovým metodám viz kap. 9). Následně byla data převedena do tabulky v programu Excel, zkontrolována, a tak připravena na následné statistické zpracování pomocí programu Statistica 12 CZ a IBM SPSS.

Získaná data byla nejprve podrobena popisným statistikám, čímž byly zjištěny informace o složení výběrového souboru, rozložení proměnných v něm (blíže viz kap. 10.1, příloha 3 a příloha 4) a o reliabilitě – vnitřní konzistenci položek nestandardizovaného dotazníku RCBS a škály Hodnocení partnerské spokojenosti rodičů (HPSR; viz kap. 10. 1 a Tab. 4, Tab. 6). Vzhledem k velikosti výběrového souboru ($n = 66$) bylo na základě centrálního limitního teorému odhlédnuto od podmínky normality rozdělení dat a se získanými hodnotami bylo dále zacházeno jako s metrickými proměnnými. Pomocí Pearsonova korelačního koeficientu byly zjištěny vzájemné vztahy mezi proměnnými a ty, mezi kterými byla nalezena statisticky významná souvislost, byly podrobeny mnohonásobné lineární regresi.

8. Populace a výběrový soubor

Základním souborem je populace mladých dospělých ve věku 24 až 35 let s českou národností, kteří pocházejí z úplných rodin a momentálně s rodiči již minimálně jeden rok nežijí ve společné domácnosti a nejsou na nich finančně či jinak závislí. Věk mladé dospělosti jsem z jedné strany ohraničila ukončením vynořující se dospělosti (emerging adulthood; 18-25 let) v pojetí Jeffrey Armeta (2007) a z druhé strany se stal milníkem konec rané dospělosti od Chickeringa a Havighurstra (23-35 let; Hartl, 2004).

Výběrový soubor (n= 66) byl získán metodou příležitostného výběru z okruhu známých autorky a známých těchto známých. Pro oslovení respondentů bylo využito e-mailové komunikace. Součástí průvodní žádosti byly podmínky účasti ve výzkumu a stručné vysvětlení tématu výzkumu. Respondenti byli ubezpečeni, že v dotaznících neexistují špatné ani správné odpovědi a že získané informace jsou zcela anonymní.

Výše jmenované podmínky pro zařazení jedince do výzkumu (česká národnost, úplná rodina, oddělení od původní rodiny jak fakticky tak finančně) mají za cíl zajistit vyšší homogenitu základního souboru a tím také zvýšit reprezentativnost výběrového souboru. Ze stejného důvodu byly sledovány proměnné pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání, počet sourozenců respondenta, a zda bydlel s rodinou ve městě nebo na vesnici (podrobné charakteristiky výběrového souboru ve formě tabulek a histogramů viz příloha 3).

9. Metody sběru dat

Součástí on-line testové baterie byl blok věnující se demografickým údajům respondenta, následovala Škála ostýchavosti (RCBS), PBI matka a otec a Hodnocení spokojenosti rodičů. Celé znění testové baterie lze nalézt v tištěné verzi práce v příloze 5.

9.1 The Revised Cheek and Buss Shyness Scale (RCBS)

Dvacetipoložková verze revidované Cheekovy a Bussovy Škály ostýchavosti autorů Cheeka a Melchiorové z roku 1985 je volně dostupná na stránkách <http://academics.wellesley.edu/Psychology/Cheek/research.html> spolu s informacemi o skórování a o některých psychometrických charakteristikách škály. Je to zatím poslední verze škály, předcházela jí první devítipoložková verze, následovaná 13ti a 14ti položkovou verzí. Respondent vyjadřuje na pětibodové škále Likertova typu (od 1 = „zcela nesouhlasím“ po 5 = „zcela souhlasím“) míru shody svého chování a pocitů s tvrzeními v dotazníku. Šest položek je převrácených, proto je zapotřebí je do celkového skóru

pře počítat. Maximální skóre je 100, minimální 20. U všech verzí byly prokázány uspokojivé psychometrické ukazatele (Crozier, 2005).

V České republice byla třináctipoložková verze škály využita v diplomové práci Hany Lettlové, pro jejíž účely byla přeložena. Ačkoli použití dvacetipoložkové škály vyžadovalo zajištění nového překladu a revize překladu, přesto jsme zvolili tuto delší verzi, protože jsme považovali za vhodné využít všechny výroky dotazníku, které podle našeho názoru korespondují s projevy a prožitky sociálně úzkostného jedince, jak byly definovány v kap. 2.4.1.

Na české populaci nestandardizovanou metodu pro měření sociální úzkostnosti/stydlivosti jsme zvolili z jednoduchého důvodu, a sice proto, že v České republice dotazník pro zjišťování sociální úzkostnosti chybí. V našem výzkumu se dotazník osvědčil a rádi bychom se do budoucna zaměřili na možnosti jeho standardizace.

9.2 Parental Bonding Instrument

Parental Bonding Instrument (PBI; Parker, Tupling, Brown, 1979, in Čikošová, Preiss, 2011) je metoda určená pro zjišťování způsobů rodičovského chování tak, jak si jej respondenti pamatují z prvních 16ti let svého života. Zaměřuje se na detekci dvou dimenzí chování rodičů, a sice péče (care) a kontroly (control/overprotection). Tyto dvě dimenze nejsou jediné významné, co do vlivu na život potomků, avšak objevují se zřetelně jako silné proměnné duševního zdraví jak ve faktorově analytických studiích, tak na základě psychiatrické praxe. Parker (1990) tvrdí, že ve formě špatné péče a/nebo extrémně kontrolující výchovy je dokonce možné je detekovat při propuknutí většiny psychických poruch.

Metoda je určená pro adolescentní a dospělou populaci (16 let a výše) a byla v roce 2011 standardizována také v České republice. Obsahuje 25 tvrzení zvláště pro matku i pro otce. 12 položek sytí dimenzi péče a 13 položek dimenzi kontroly. Dimenze péče se může pohybovat v rozmezí 0-36 bodů (čím více bodům tím vhodnější péče) a na jedné straně vyjadřuje chování a vlastnosti jako vřelý a něžný přístup, dostupnost, empatii a starostlivost a na straně druhé emoční distanci, nezájem a chlad. Dimenze kontroly se pohybuje v rozmezí 0-39 bodů (čím více bodů, tím horší omezování) a je na jedné straně charakterizována chováním a vlastnostmi jako akceptace vlastního názoru, ponechávání autonomie, svobody a volnosti v rozhodování a na straně druhé je to přílišná kontrola, omezování a nařizování.

V této práci při zjišťování vzájemných vztahů pracujeme s hrubými skóry jednotlivých dimenzí, avšak především pro potřeby klinické praxe je užitečná kombinace skóru, která odkazuje ke čtyřem variantám rodičovského chování, tzv. výchovným typům²¹: *optimální vazba* (vysoký skór péče a nízký skór kontroly), *nelaskavá kontrola* (nízký skór péče a vysoký skór kontroly), *láskyplné omezování* (vysoký skór péče i kontroly) a *chybějící nebo slabou vazbu* (nízký skór péče i kontroly). Kombinace dimenzí neodkazuje přímo na typy citové vazby, jak je popsala Ainsworthová, podle Péreze (2009) je lze však k této klasifikaci přiřadit (viz Tab. 1).

Tab. 1: Vzorec vztahové vazby na základě výchovného typu (Pérez, 2009, převzato z Čikošová, 2011)

Typ výchovy ²²	Vzorec vztahové vazby
optimální vazba (<i>optimal parenting</i>) (vysoká péče, nízká kontrola)	bezpečná
nelaskavá kontrola (<i>affectionless control</i>) (vysoká kontrola, nízká péče)	nejistá – dezorganizovaná
láskyplné omezování (<i>affectionate constraint</i>) (vysoká péče, vysoká kontrola)	nejistá – ambivalentní
chybějící nebo slabá vazba (<i>neglectful parenting</i>) (nízká péče, nízká kontrola)	nejistá – vyhýbavá

9.3 Hodnocení vnímané partnerské spokojenosti rodičů

Při snaze zjistit, jak respondenti vnímají kvalitu partnerství svých rodičů, vycházíme z tvrzení, že kvalitu manželství lze spolehlivě měřit bez ohledu na to, zda ji posuzuje rodič, či jeho potomek (Cunningham, Thornton, 2006). Současně si uvědomujeme fakt, že toto hodnocení je zcela subjektivní a nemusí se shodovat s reálnou kvalitou daného vztahu. Pro náš výzkum je právě subjektivní pohled tím podstatným.

Při rozvažování o způsobu „změření“ tohoto hodnocení jsme nejprve zamýšleli použít pouze jeden obecný dotaz, jak spokojené manželství podle respondentů jejich rodiče měli, protože podle Dienera a Lucase (2000, in Hamplová, 2006) je tento způsob zjišťování srovnatelný s vícepoložkovými variantami. Avšak při zohlednění zamýšleného způsobu zpracování dat jsme nakonec zvolili pětipolžkovou škálu, založenou na Nortonově dotazníku QMI (Quality Marriage Index; Norton, 1983), ve které měli respondenti

²¹ Následující názvosloví je v souladu s příručkou k metodě PBI (Čikošová & Preiss, 2011).

²² Překlad Čikošová.

odpovídat v rozmezí 1 (zcela nesouhlasím) až 5 (zcela souhlasím). Celé znění škály je součástí testové baterie (viz příloha 5).

Pouze položka „Vztah mých rodičů byl velmi stabilní.“ byla zcela nahrazena, protože stabilita manželství nemusí nic vypovídat o spokojenosti takového manželství. Jinak řečeno, i neuspokojivé manželství může být z různých důvodů dlouhodobě stabilní (Kratochvíl, 2009). Na základě poznatků z výzkumu Ivo Plaňavy (2003), který referuje o těsném vztahu manželské spokojenosti a projevování citů a náklonnosti prostřednictvím interakcí „společné zasmání“, „políbení a objetí“, „rozhovor o pocitech i starostech“ byla vytvořena nová položka zahrnující právě tyto interakce. Předpokládáme, že právě toto partnerské chování je i pro děti velmi snadno postřehnutelné a má velký vliv na celkové rodinné klima.

Ačkoli by se výroky „Mí rodiče měli spokojené manželství/partnerství.“ a „Mí rodiče spolu byli šťastní.“ mohly jevit jako odkazující na totéž, vnímáme jejich význam odlišně a v souladu s Dienerem, Lucasem (2000, in Hamplová, 2006) a Kimem a Hatfieldem (2004, in Hamplová, 2006) uvažujeme o partnerském štěstí jako o stavu, ve kterém převažují pozitivní emoce nad negativními a o partnerské spokojenosti jako o širší kategorii zahrnující také kognitivní zhodnocení života a partnerského vztahu (Hamplová, 2006).

10. Výsledky

10.1 Popisné statistiky

Získaná data nejprve sloužila k deskripci zkoumaných proměnných ve výběrovém souboru. Pomocí popisných statistik byly nalezeny průměry, mediány, minima a maxima hodnot proměnných a byly získány údaje o směrodatných odchylkách, šikmosti a špičatosti rozložení dat (viz Tab. 2). Považovali jsme za vhodné prověřit také rozdíl v hodnotách proměnných u jednotlivých demografických charakteristik. Pomocí t-testu pro nezávislé výběry byl ověřován rozdíl mezi pohlavími (viz Tab. 3), pomocí analýzy rozptylu byl zjišťován rozdíl v rozptylu proměnných podle vzdělání, místa bydliště a počtu sourozenců. ANOVA neprokázala žádné statisticky významné rozdíly, co se týče těchto demografických charakteristik, nepovažujeme proto za důležité se jimi dále zabývat a chápeme je pro zkoumané jevy za nepodstatné. V následujících kapitolách se budeme dále věnovat podrobnějšímu popisu rozložení proměnných ve výběrovém souboru.

Tab. 2: Souhrn základních charakteristik zkoumaných proměnných ve výběrovém souboru

Proměnná	Popisné statistiky							
	N	Průměr	Medián	Minimum	Maximum	Sm.odch.	Šikmost	Špičatost
Škála ostýchavosti	66	48,6	49	24	85	13,2	0,197	-0,322
PBI MP	66	26,7	29	6	36	8,4	-1,069	0,269
PBI MK	66	11,3	10	1	30	7,0	0,622	-0,334
PBI OP	66	21,2	21	0	36	9,6	-0,221	-1,066
PBI OK	66	9,7	9	0	25	6,9	0,589	-0,608
Hodnocení spokojenosti rodičů	66	18,4	20	5	25	5,9	-0,529	-1,017

Tab. 3: Rozdíl ve zkoumaných proměnných na základě pohlaví

Proměnná	t-testy; grupováno podle POHLAVÍ							
	Poč.plat. MUŽI	Poč.plat. ŽENY	Průměr MUŽI	Průměr ŽENY	t	p	Sm.odch. (1)	Sm.odch. (2)
Škála ostýchavosti	24	42	47,6	49,1	-0,447	0,657	11,90839	13,98531
PBI MP	24	42	29,7	24,9	2,282	0,026	4,37052	9,59520
PBI OP	24	42	23,5	19,8	1,527	0,132	7,22904	10,54819
PBI MK	24	42	11,3	11,4	-0,036	0,971	6,03957	7,63439
PBI OK	24	42	7,8	10,7	-1,662	0,101	5,51415	7,38583
Hodnocení spokojenosti rodičů	24	42	20,0	17,5	1,735	0,088	4,81374	6,25568

10.1.1 Sociální úzkostnost

Z dotazníku RCBS byly zjištěny hrubé skóry proměnné sociální úzkostnost, které se mohly pohybovat v rozmezí 20 až 100 bodů. V našem výběrovém souboru ($n = 66$) bylo nejnižší hodnotou skóre 24 a nejvyšší 85 bodů, při čemž průměr činil 48,6 bodů ($s = 13,2$) a medián 49 bodů, z čehož lze usuzovat, že hodnoty jsou přibližně normálně rozloženy (histogram rozložení proměnné viz příloha 4). To ostatně potvrzuje také míra šikmosti, která se nachází svou hodnotou 0,197 blízko nule.

Při rozdělení výběrového souboru podle pohlaví byl zjištěn průměrný skór u mužů ($n = 24$) 47,6 ($s = 11,9$) bodů, zatímco u žen ($n = 42$) činil 49,1 ($s = 14$). Lze říci, že ženy z výběrového souboru jsou více sociálně úzkostné, t-test pro nezávislé výběry však neprokázal, že by tento rozdíl byl statisticky významný.

Vzhledem k tomu, že pro dvacetipoložkou verzi RCBS nebyly nalezeny populační normy a neexistují standardizované české normy, nelze získané údaje s těmito normami porovnat. Nemáme tak možnost zjistit, jak si výběrový soubor v rámci populace stojí, což otevírá otázku míry reprezentativnosti našeho souboru. Co se však týče ověřování stanovených hypotéz, není pro nás tato informace podstatná.

Za důležitější jsme považovali ověřit vnitřní konzistenci překladu dotazníku RCBS pomocí Cronbachova koeficientu alfa, který ve své původní anglické verzi má hodnotu 0,94 ($M = 51,8$; $SD = 13,6$; Cheek, nedat.). Pro položkovou analýzu jsme využily všechna získaná data ($n = 66 + 2$ respondenti s rozvedenými rodiči, kteří byli pro další analýzy ze souboru vyřazení) a byl tak získán Cronbachův koeficient 0,91 ($M = 48,5$; $SD = 13,2$). Získané údaje jsou přehledně znázorněny v Tab. 4.

Ačkoli je tedy hodnota vnitřní konzistence v české verzi dotazníku o něco nižší než v originálním RCBS, můžeme uzavřít, že všechny položky dotazníku spolu vzájemně statisticky významně korelují a překlad položek lze tedy chápat jako zdařilý. Pouze položka „Nedělá mi potíže zeptat se na něco cizích lidí.“ má spíše slabou korelaci se součtem zbývajících položek a jejím odstraněním by se koeficient alfa zvýšil na 0,92. Se zohledněním této informace by bylo vhodné pracovat při procesu standardizace dotazníku RCBS na českou populaci.

Tab. 4: Reliabilita - vnitřní konzistence položek Škály ostýchavosti

Položka	Souhrn pro měř.: Prům=48,5 Sm.Odch. =13,2 Plat. N:68 Cronbach. alfa: ,91 Standardiz. alfa: --,92 Prům. kor. mezi prvky:				
	Prům. po (ods.)	Rozptyl (po ods.)	SmOdch (po ods.)	Prv-Celk (Korel.)	Alfa po (odstr.)
Cítím se napjatý, když jsem s lidmi, které dobře neznám.	45,9	155,4	12,5	0,528	0,908
Během rozhovoru s novými lidmi mám strach, že řeknu něco hloupého.	45,8	152,2	12,3	0,639	0,905
Ve společnosti jsem na rozpacích.	46,4	153,7	12,4	0,671	0,905
Nedělá mi potíže zeptat se na něco cizích lidí.	46,0	156,2	12,5	0,348	0,915
Na večírcích a při jiných společenských událostech se cítím nesvůj/nesvá.	46,2	158,5	12,6	0,469	0,909
Když jsem ve skupině lidí, je pro mě těžké zapojit se do konverzace.	46,3	153,1	12,4	0,686	0,904
I v nových, neznámých sociálních situacích se cítím uvolněný/á.	45,3	156,6	12,5	0,548	0,907
Je pro mě těžké chovat se přirozeně, když se seznamuji s novými lidmi.	46,4	156,1	12,5	0,560	0,907
Když jsou kolem cizí lidé, uvědomuji si sám sebe a své pocity až bolestně intenzivně.	46,4	155,2	12,5	0,538	0,908
Jsem si jistý svými sociálními dovednostmi.	46,3	155,3	12,5	0,579	0,907
Jsem nervózní, když mluvím s nějakou autoritou.	45,2	151,0	12,3	0,587	0,907
Dělá mi potíže dívat se někomu přímo do očí.	46,8	158,3	12,6	0,451	0,910
Obvykle začínám konverzaci.	45,5	158,7	12,6	0,560	0,908
Často pochybuji o tom, jestli jsou ostatní lidé rádi v mé společnosti.	46,3	152,9	12,4	0,557	0,907
Při seznamování s cizími lidmi mi bývá i fyzicky špatně (např. nevolnost, tlukot srdce, zpcené ruce, návaly horka).	47,1	157,3	12,5	0,626	0,906
Není pro mě těžké mluvit s cizími lidmi.	46,3	153,7	12,4	0,596	0,906
Dělám si starosti s tím, jak budu vycházet s novými lidmi.	45,9	151,6	12,3	0,582	0,907
Jsem nesmělý/á, když se setkám s člověkem opačného pohlaví.	46,4	156,2	12,5	0,499	0,909
Netrvá mi dlouho překonat v nové situaci počáteční nesmělost.	46,2	153,6	12,4	0,617	0,906
V sociálních situacích mám zábrany.	45,9	151,2	12,3	0,655	0,905

10.1.2 Citová vazba – dimenze péče a kontroly

Na základě dotazníku Parental Bonding Instrument byly získány hrubé skóry dimenze péče i kontroly jak u matky, tak u otce. Dimenze péče může nabývat hodnot 0-36 a dimenze kontrola hodnot 0-39. Proměnná péče matky nabývala v našem výběrovém souboru hodnot 6 až 36 a proměnná péče otce 0 až 36 bodů. Hodnoty proměnné kontrola matky byly rozmístěny mezi 1 až 30 body a proměnná kontrola otce nabývala hodnot 0 až 25 bodů.

Díky standardizaci dotazníku PBI na českou populaci v roce 2011 (Čikošová & Preiss, 2011) je možné průměrné hodnoty výběrového souboru na obou dimenzích porovnat s normou. U našeho souboru ($n = 66$) byla průměrná hodnota péče matky 26,7 ($s = 8,4$), zatímco u populace je rovna 25. Průměrná péče otce ve výběrovém souboru byla 21, 2 ($s = 9,6$) a u populace 19. Lze říct, že péče obou rodičů ve výběrovém souboru byla hodnocena o něco málo lépe než u populace. Průměrný skór mateřské kontroly výběrového souboru je roven hodnotě 11,3 ($s = 7$) a kontroly otce je 9,7 ($s = 6,9$). U populace je průměrné skóre mateřské kontroly 14 a otcovské kontroly 11. Na základě těchto údajů lze shrnout, že výběrový soubor vypovídal o průměrně nižší kontrole než populace.

Tyto závěry jsou podpořeny také zjištěnými hodnotami šikmosti. V Tab. 2 si lze povšimnout, že v dimenzi péče matky značně převládají nadprůměrné hodnoty, péče otce má distribuci přibližně normální a hodnoty kontroly matky i otce mají kladné zešikmení, což znamená, že ve výběrovém souboru převládají hodnoty spíše podprůměrné (histogramy rozložení proměnných viz příloha 4).

Ačkoli bylo prokázáno, že výsledky v dotazníku PBI nezávisí na pohlaví respondenta (Čikošová, 2011), ve výběrovém souboru byl pomocí t-testu pro nezávislé výběry nalezen statisticky významný rozdíl mezi muži a ženami v dimenzi péče matky (viz Tab. 3). Průměrná hodnota v této dimenzi byla u žen téměř totožná s průměrem populace, a sice 24,9, ale u mužů byla vyšší, a to v hodnotě 29,7. Na místě je otázka, jak moc a jakým způsobem ovlivňuje tato skutečnost reprezentativnost výběrového souboru, a tím hodnotu zjištěných výsledků a možnosti jejich zevšeobecnění.

V Tab. 5 pro doplnění uvádíme frekvenční rozdělení výběrového souboru podle typu výchovy, který lze získat kombinací obou dimenzí vztahové vazby. Pro přidělení k tomu kterému typu výchovy byly jako hranice dimenzí využity tzv. cut-off skóry z práce Čikošové (2011). Hranicí, která odlišuje vysokou a nízkou péči matky je skór 25, otce 21. Hranice pro dimenzi mateřské kontroly je skór 15, pro dimenzi kontroly otce je to skór 13.

Jak je patrné z Tab. 5, nejčastěji se ve výběrovém souboru vyskytovala optimální citová vazba jak s matkou (39 x), tak s otcem (27 x). U otce následovala ve 20 případech vazba slabá, což je zajímavé vzhledem k tomu, že všichni respondenti ve výběrovém souboru pocházejí z nerozvedených rodin a lze tedy předpokládat, že fyzicky byli otcové v rodině přítomni. Otázkou tedy zůstává emoční angažovanost těchto otců vůči svým dětem.

Ve 23 případech byla popsána optimální citová vazba s oběma rodiči a naopak slabá vazba s oběma rodiči byla detekována v 5 případech.

Tab. 5: Rozložení proměnné citová vazba ve výběrovém souboru

		Typ výchovy OTEC				Celkem MATKA
		Optimální citová vazba	Nelaskavá kontrola	Kontrolující s láskou	Slabá vazba	
Typ výchovy MATKA	Optimální citová vazba	23 34,8%	3 4,5%	4 6,1%	9 13,6%	39 59,1%
	Nelaskavá kontrola	2 3,0%	2 3,0%	1 1,5%	5 7,6%	10 15,2%
	Kontrolující s láskou	2 3,0%	1 1,5%	3 4,5%	1 1,5%	7 10,6%
	Slabá vazba	0 0,0%	4 6,1%	1 1,5%	5 7,6%	10 15,2%
Celkem OTEC		27 40,9%	10 15,2%	9 13,6%	20 30,3%	66 100,0%

10.1.3 Hodnocení partnerské spokojenosti rodičů

Hrubé skóry proměnné hodnocení partnerské spokojenosti rodičů byly získány součtem hodnot všech pěti položek škály, která mohla nabývat hodnot 5 až 25 bodů. Čím vyšší skór, tím lépe hodnotili respondenti partnerskou spokojenost svých rodičů.

Hodnoty byly rozmístěny v celém rozmezí, čili minimální hodnota výběrového souboru byla 5 a maximální 25 bodů. Záporné zešíkmení rozložení proměnné (-0,529) naznačuje, že ve výběrovém souboru opět převládají spíše nadprůměrné hodnoty s průměrem 18,4 ($s = 5,9$) a mediánem 20 (histogram rozložení proměnné partnerská spokojenost rodičů viz příloha 4). Při zjišťování mezipohlavních rozdílů byly nalezeny pouze statisticky nevýznamné rozdíly průměrů. Průměrný skór žen z našeho výběrového souboru dosahoval hodnoty 17, 5 a průměrný skór mužů činil 20. Pro náš soubor respondentů tedy platí, že ženy hodnotily partnerskou spokojenost svých rodičů hůře než muži.

Vzhledem k využití nestandardizované škály, která byla přeložena a jejíž původní účel směřující k hodnocení spokojenosti samotnými partnery/manželi byl přizpůsoben potřebám tohoto výzkumu, bylo zapotřebí minimálně ověřit reliabilitu - vnitřní konzistenci položek.

Výsledek testu vnitřní konzistence položek vyjádřený Cronbachovým koeficientem alfa (0,94; viz Tab. 6) naznačuje vysokou vnitřní reliabilitu škály, všechny položky spolu vysoce korelují a odkazují tak k jedné proměnné, a sice partnerské spokojenosti rodičů hodnocené jejich potomky. Také poslední položka „ Mí rodiče si vzájemně projevovali náklonnost (objetí, polibek, společné zasmání).“, která byla doplněna zcela nově, prokázala vysokou souvislost se součtem zbývajících položek, ačkoli, jak je patrné z posledního sloupce Tab. 6, by se Cronbachovo alfa po jejím odstranění zvýšilo na hodnotu 0,95. Jistá, i když nízká diverzita položek je však podle našeho názoru přínosná.

Dále by bylo vhodné zaměřit se také na konstruktovou validitu například formou polostrukturovaných rozhovorů s respondenty, na což však v tomto výzkumu již nebyl prostor.

Tab. 6: Reliabilita – vnitřní konzistence položek škály Hodnocení partnerské spokojenosti rodičů

Položka	Souhrn pro měř.: Prům=18 Sm.Odch.=6,2 Plat. N = 68 Cronbach. alfa: ,94 Standardiz. alfa: --,94 Prům. kor. mezi prvky:				
	Prům. po (odstr.)	Rozptyl (po ods.)	SmOdch (po ods.)	Prv-Celk (Korel.)	Alfa po (odstr.)
Mí rodiče měli spokojené manželství/partnerství.	14,456	23,836	4,882	0,918	0,915
Manželství/partnerství mých rodičů bylo pevné.	14,118	25,398	5,040	0,815	0,934
Mí rodiče spolu byli šťastní.	14,324	24,337	4,933	0,912	0,917
Mí rodiče byli sehraný pár.	14,603	23,416	4,839	0,860	0,926
Mí rodiče si vzájemně projevovali náklonnost (objetí, polibek,společné zasmání).	14,618	25,324	5,032	0,725	0,950

10.2 Ověřování hypotéz

Vzájemné vztahy zkoumaných proměnných získané na základě Pearsonova korelačního koeficientu přehledně znázorňuje Tab. 7. Vztahy, které se ukázaly jako statisticky významné, jsou zvýrazněny červeně a vyjádřeny v tzv. scatterplotech (viz Obr. 4 – 9 níže), které ukazují také směr vztahu. V následujících kapitolách budou získané výsledky vztaheny ke stanoveným hypotézám. Na závěr bude předveden a popsán výsledek mnohonásobné lineární regrese navržené závisle proměnné sociální úzkostnosti reprezentované v této práci Škálou ostýchavosti.

Tab. 7: Pearsonův koeficient korelace proměnných sociální úzkostnost, dimenze péče a kontroly matky a otce a HPSR

Proměnná	Označené korelace jsou významné na hladině $p < 0,05$ N=66					
	Škála ostýchavosti	PBI MP	PBI MK	PBI OP	PBI OK	Hodnocení spokojenosti rodičů
Škála ostýchavosti	1,0000	-0,266 p=,031	0,089 p=,479	-0,263 p=,033	0,282 p=,022	-0,178 p=,153
PBI MP	-0,266 p=,031	1,0000	-0,479 p=,000	0,561 p=,000	-0,316 p=,010	0,586 p=,000
PBI MK	0,089 p=,479	-0,479 p=,000	1,0000	-0,260 p=,035	0,164 p=,189	-0,183 p=,142
PBI OP	-0,263 p=,033	0,561 p=,000	-0,260 p=,035	1,0000	-0,315 p=,010	0,621 p=,000
PBI OK	0,282 p=,022	-0,316 p=,010	0,164 p=,189	-0,315 p=,010	1,0000	-0,374 p=,002
Hodnocení spokojenosti rodičů	-0,178 p=,153	0,586 p=,000	-0,183 p=,142	0,621 p=,000	-0,374 p=,002	1,0000

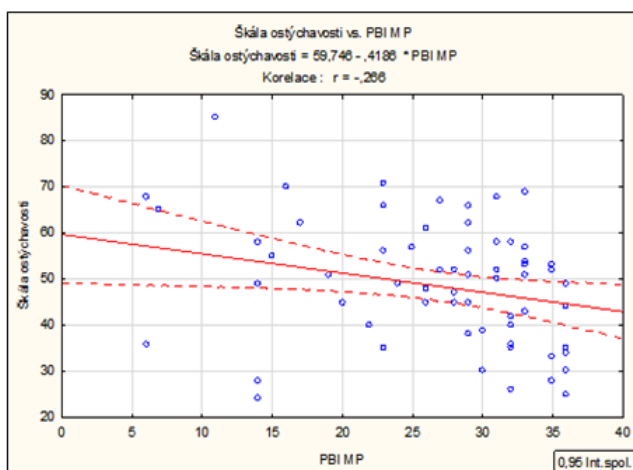
10.2.1 Sociální úzkostnost a attachment

V hypotézách H1 a H2 jsme předpokládali, že respondenti s vyšší mírou sociální úzkostnosti budou vypovídat o nižší péči ze strany matky a otce a jejich vyšší kontrole, tzn. že jejich vazba s rodiči nebude optimální.

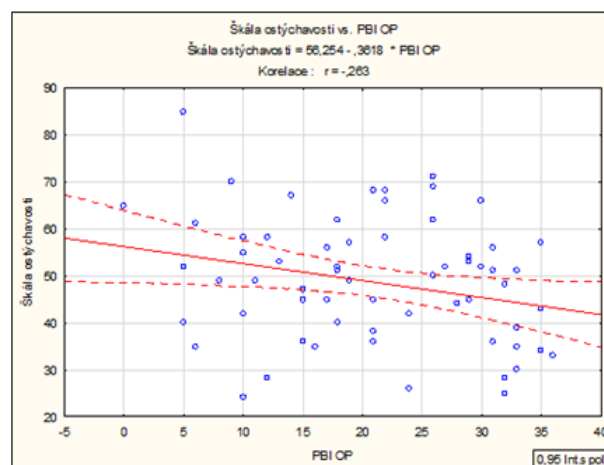
Tab. 7 dokládá statisticky významný negativní vztah mezi sociální úzkostností a péčí obou rodičů (-0,266 péče matky a -0,263 péče otce), tedy přijímáme hypotézu H1. Ještě o něco silnější statisticky významná korelace, tentokrát v pozitivním směru (0,282) byla nalezena mezi proměnnými sociální úzkostnost a kontrola ze strany otce. Můžeme tedy přijmout také hypotézu H2a). Zjištěné vztahy jsou platné na hladině významnosti $p < 0,05$. Sociální úzkostnost se oproti tomu ukázala být nezávislá na kontrolujícím chování matky, čímž zamítáme hypotézu H2b).

Lze shrnout, že se zvyšující se mírou sociální úzkostnosti klesá pečující chování obou rodičů a roste kontrolující chování otce, zatím co kontrolující chování matky nemá na sociální úzkostnost potomka vliv.

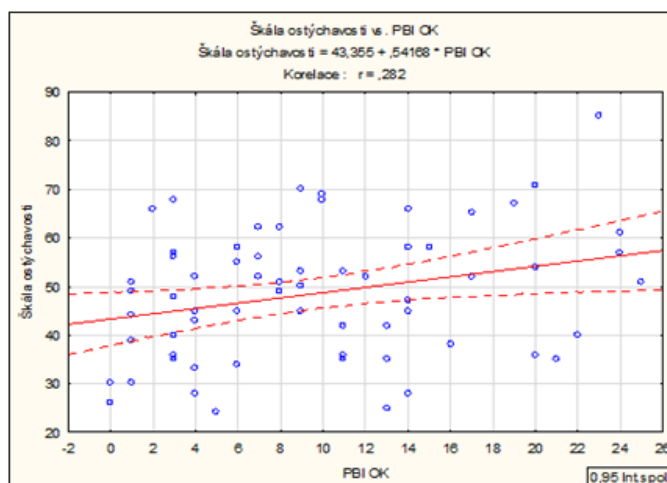
Obr. 4: Scatterplot znázorňující vztah sociální úzkosti a dimenze péče matky

Obr. 5: Scatterplot znázorňující vztah sociální úzkosti a dimenze péče otce

Obr. 6: Scatterplot znázorňující vztah sociální úzkosti a dimenze kontroly otce

10.2.2 Sociální úzkost a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů

V hypotéze H3 jsme předpokládali, že s vyšší mírou sociální úzkosti je spojeno horší hodnocení partnerského vztahu rodičů. Ačkoli můžeme z Tab. 7 vyčíst slabý negativní vztah mezi těmito dvěma proměnnými (- 0,178), hypotézu H3 zamítáme, protože zjištěné korelace nebyly shledány jako statisticky významné.

10.2.3 Attachment a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů

Lepší hodnocení partnerského vztahu rodičů bylo v hypotézách H4 a H5 dáno do souvislosti s více pečujícím a méně kontrolujícím chováním rodičů.

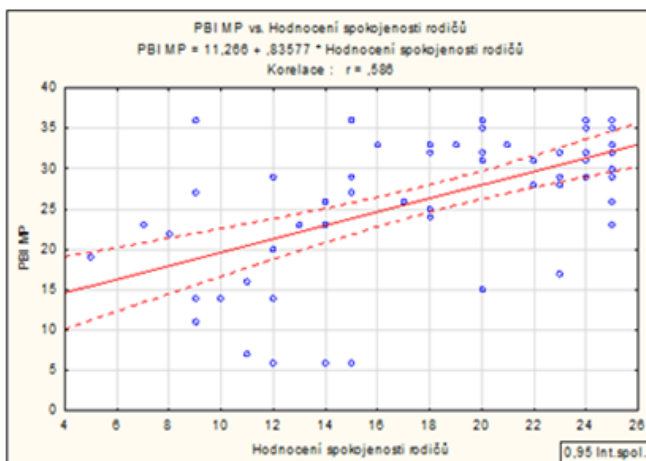
Na hladině významnosti $p < 0,01$ přijímáme na základě silného pozitivního vztahu (0,586 péče matky a 0,621 péče otce) hypotézu H4, tedy předpoklad, že lepší hodnocení

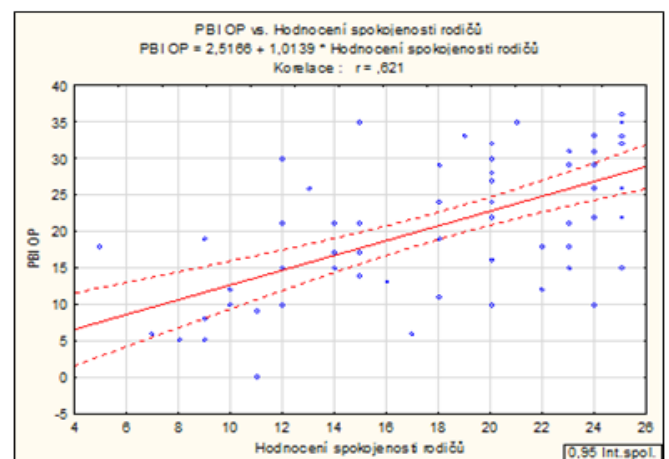
partnerského vztahu rodičů souvisí s vysokou péčí, kterou rodiče potomkovi poskytují. Přijata je také hypotéza H5a), ve středně těsném vztahu (-0,374) na hladině významnosti $p < 0,01$, ve které jsme předpokládali, že pokud budou respondenti hodnotit vztah svých rodičů jako nespokojený, budou zároveň vypovídat o vyšší kontrole ze strany otce. Hypotézu H5b), ve které bylo dáno do souvislosti lepší hodnocení partnerské spokojenosti rodičů a více kontrolující chování ze strany matky i přes naznačený slabý negativní vztah (-0,183) zamítáme.

Je možné shrnout, že čím lépe respondenti hodnotili spokojenost svých rodičů ve vztahu, tím více vypovídali o pečujícím chování ze strany rodičů a méně o kontrolujícím chování ze strany otce. Kontrola matky se neprokázala v souvislosti s hodnocení partnerské spokojenosti rodičů jako významná.

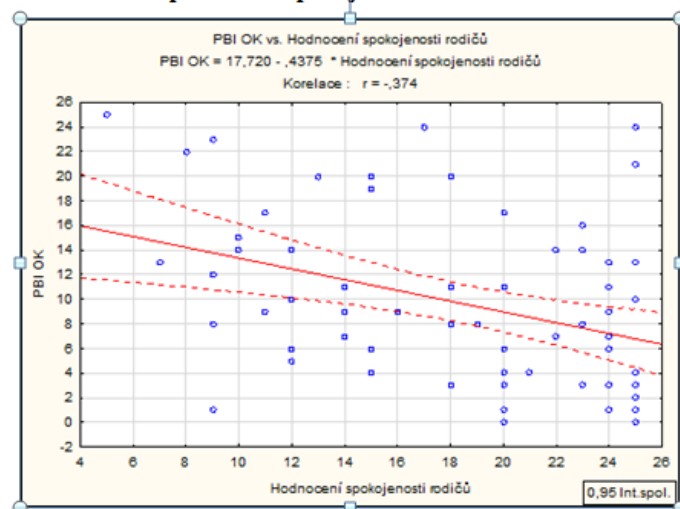
Obr. 7: Scatterplot znázorňující vztah dimenze péče matky a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů

Obr. 8: Scatterplot znázorňující vztah dimenze péče otce a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů

Obr. 9: Scatterplot znázorňující vztah dimenze kontrola otce a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů

S vědomím toho, že nejsou zcela splněny podmínky pro tvorbu mnohonásobných lineárních modelů, především podmínka normality rozložení některých proměnných ve výběrovém souboru (mateřská péče) a podmínka ne příliš silných korelací nezávisle proměnných mezi sebou (mateřská péče koreluje s péčí otce na hladině významnosti $p < 0,01$ silně pozitivně: 0,561; a s kontrolou otce na stejné hladině významnosti středně silně negativně: -0,316), byla provedena regresní analýza, protože nás zajímalo, jak velkou část rozptylu závisle proměnné - současné míry sociální úzkostnosti - lze vysvětlit nezávisle proměnnými působícími v dětství – mateřskou a otcovskou péčí a otcovskou kontrolou.

Rizikem silných korelací nezávisle proměnných mezi sebou je možnost, že se jejich vliv na závisle proměnnou vzájemně vyruší. Tato skutečnost hrála pravděpodobně velkou roli ve výsledcích předkládané mnohonásobné lineární regrese (výsledky viz Tab. 8).

Do modelu byly zadány všechny tři nezávisle proměnné, které samostatně s proměnnou sociální úzkostností statisticky významně korelovaly (mateřská péče, otcovská péče a kontrola otce), a sice podle síly jejich vztahu. Po využití krokové dopředné varianty multilineární regrese, byla statistickým programem zcela vyřazena nezávisle proměnná péče otce a ani ostatní nezávisle proměnné nebyly detekovány jako statisticky významné co do vlivu na závisle proměnnou sociální úzkostnost. Koeficient determinace ($R^2 = 0,114$) naznačuje, že zbývajícími dvěma nezávisle proměnnými lze vysvětlit 11, respektive 9 % rozptylu hodnot závisle proměnné a vzhledem k nízkým korelacím lze tento vliv chápat jako podružný.

Modelem se nám tedy podařilo objasnit, že největší roli ze sledovaných nezávisle proměnných v současné míře sociální úzkostnosti hraje kontrolující chování otce v dětství, stále se však jedná pouze o jeden z mnoha vlivů, který je navíc ne příliš významný.

Tab. 8: Mnohonásobná lineární regrese závislé proměnné: Škála ostýchavosti

N=66	Výsledky regrese se závislou proměnnou: Škála ostýchavosti R= ,33777612 R2= ,114 Upravené R2= ,086 F(2,63)=4,0568 p<,02202 Směrod. chyba odhadu: 12,614					
	b*	Sm. chyba (z b*)	b	Sm. chyba (z b)	t(63)	p-hodn.
Abs.člen			52,747	6,560	8,040	0,000
PBI OK	0,220	0,125	0,423	0,240	1,760	0,083
PBI MP	-0,196	0,125	-0,309	0,197	-1,570	0,121

10.3 K platnosti hypotéz

Vztaženo ke stanoveným hypotézám, považujeme za přínosné kapitolu 6 uzavřít stručnou rekapitulaci zjištěných údajů. Následuje tedy znění hypotézy a vyjádření o její verifikaci či falzifikaci.

H1a): Existuje negativní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a dimenzí péče otce.

b): Existuje negativní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a dimenzí péče matky.

Hypotéza H1 a) i b) byla na základě zjištěných údajů **přijata**.

H2a): Existuje pozitivní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a dimenzí kontrola otce.

Hypotéza H2 a) byla na základě zjištěných dat **přijata**.

b): Existuje pozitivní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a dimenzí kontrola matky.

Hypotéza H2 b) byla na základě zjištěných údajů **zamítnuta**.

H3): Existuje negativní souvislost mezi mírou sociální úzkostnosti a hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů.

Hypotéza H3 byla na základě získaných dat **zamítnuta**.

H4a): Existuje pozitivní souvislost mezi hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů a dimenzí péče otce.

b) Existuje pozitivní souvislost mezi hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů a dimenzí péče matky.

Hypotéza H4 a) i b) byla vzhledem ke zjištěným údajům **přijata**.

H5a): Existuje negativní souvislost mezi hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů a dimenzí kontrola otce.

Hypotéza H5 a) byla na základě zjištěných dat **přijata**.

b) Existuje negativní souvislost mezi hodnocením kvality partnerského vztahu rodičů a dimenzí kontrola matky.

Poslední hypotéza H5 b) byla s ohledem na získané údaje **zamítnuta**.

11. Diskuze

Cílem předkládaného výzkumu bylo na výběrovém souboru mladých dospělých ověřit souvislost míry jejich současných sociálně úzkostných prožitků a chování, kvalitu citové vazby s rodiči a jejich hodnocení partnerské spokojenosti rodičů, jak si je pamatují z dětství.

Bylo zapotřebí se nejprve pečlivě věnovat operacionalizaci proměnných, protože jak sociální úzkostnost, tak attachment jsou koncepty, které jsou v zahraničních studiích hojně zkoumány (např. Crozier, 2005; Leary, 1989; Leveridge, Stoltenberg, & Beesley, 2005), avšak velmi často na základě odlišných teoretických východisek, a tím pomocí různých měřících nástrojů. Ačkoli výsledky takto získané odkazují k „Attachment“ nebo „Social Anxiety“ či „Shyness“, mohou popisovat a často také popisují různé dimenze či škály těchto konceptů, což znesnadňuje zevšeobecňování a porovnávání závěrů mezi sebou. Přes snahu zahraničních autorů tyto konstrukty zastřešit a propojit (viz např. Crozier & Alden, 2001; Mikulincer & Shaver, 2007), zůstává jejich pojetí velmi nejednoznačné. Fenomén sociální úzkostnosti jako nepatologického osobnostního rysu (trait shyness) zůstává v českých podmínkách zcela opomíjenou záležitostí, ačkoli se prožívání úzkosti v sociálních situacích podle Praška (1998) týká až 40% populace, je spojeno s nepříjemnými prožitky a zasloužilo by si tak zvýšenou pozornost. I proto jsme pro tento výzkum zvolili sice nestandardizovanou za to však přímo na sociální úzkostnost se zaměřující metodu.

Pro účely výzkumu bylo tedy důležité sjednotit, z jakých teoretických východisek na sociální úzkostnost pohlížíme (sociální úzkostnost jako rys osobnosti; Crozier, 2005), jaké chování a prožitky jsou pod tímto pojmem zahrnuty (nízké sebevědomí, posuzování vlastní hodnoty na základě hodnocení druhých, anticipace odmítnutí, kritiky a zesměšnění, obavy z hodnocení druhými a přehnané soustředění se na sebe a ne na situaci; Ellis & MacLaren, 2005; Horneyová, 2005) a jaký měrný nástroj se k nim vztahuje (dvacetipoložká revidovaná Cheekova a Bussova škála ostýchavosti; Cheek, nedat).

Co se týče operacionalizace attachmentu, využili jsme možnosti použít ve výzkumu standardizovanou metodu Parental Bonding Instrument (Parker, Tupling, Brown, 1979, in Čikošová, Preiss, 2011), která identifikuje míru pečujícího a kontrolujícího chování rodičů. Tyto dvě dimenze rodičovského chování se podle Parkera (1990) objevují stabilně jako silně působící proměnné duševního zdraví a psychické pohody. Na druhé straně je důležité

uvést, že neodkazují ani k pracovním modelům citové vazby (Hašto, 2005) ani ke stylům citové vazby (Bartholomewová, 1999, in Mikulincer & Shaver, 2007), na základě čehož je sporné získané výsledky porovnávat s výzkumy využívající právě výše zmíněných teoretických východisek a odpovídajících měrných nástrojů. Bylo by zajisté velmi přínosné porovnat míru shody kvality attachmentu z různých dotazníků, což je však momentálně vzhledem k neexistenci českých variant těchto metod jen obtížně proveditelné.

Proměnná hodnocení partnerské spokojenosti rodičů byla ve směru teoretického uchopení snáze popsitelná, o to problematičtější bylo zvažování o možnostech „měření“ tohoto konceptu. Po zvážení zamýšleného způsobu vyhodnocování dat byla pro potřeby výzkumu přetvořena Nortonova škála QMI (Quality Marriage Index, 1983), která původně sloužila k měření partnerské spokojenosti samotnými manželi/partnery. Na základě provedené vnitřní konzistence položek bylo zjištěno, že jednotlivé výroky spolu souvisí tak těsně (Cronbachovo alfa = 0,94), že v podstatě již mnoho nerozlišují. Způsob zjišťování spokojenosti manželství rodičů formou jedné jednoduché otázky (např.: Jak spokojené manželství podle Vás rodiče měli?), byl však shledán srovnatelným s vícepoložkovými variantami (Diener a Lucas, 2000, in Hamplová, 2006) a naše vícepoložková varianta měla za cíl spíše než širší zachycení souvislostí partnerské spokojenosti rodičů umožnit zamýšlený způsob zpracování dat.

Z různorodosti použitých metod (od standardizované až po autorkou zásadně upravované) vychází první pravděpodobně nejzávažnější potenciální zdroj chyb či nepřesností. Obě nestandardizované škály (RCBS a HPSR) by bezesporu zasloužily hlubší ověření jejich reliability i validity než pouze provedený test reliability - vnitřní konzistence. Sporný je samozřejmě již samotný překlad výroků škál, ačkoli bylo dbáno o jeho profesionální úroveň. Jako vhodný způsob zjištění empirické validity považujeme porovnání výsledků škály s polostrukturovanými výpověďmi respondentů, na což však v této práci nebyl prostor a ověření tak zůstává možnou cestou v pokračování výzkumu. Je však zapotřebí zdůraznit, že výzkum neusiloval o zjišťování objektivních skutečností (pokud je vůbec možné je zjistit), ale snažil se nahlédnout subjektivní realitu probanda (tedy jak si dnes pamatuje na vztah svých rodičů a na jejich chování k němu), která se ve formě minulých dojmů promítá do jeho současného sociálního chování.

On-line vyplňování testové baterie s sebou vždy přináší riziko nedbalého přístupu, na druhou stranu jej chápeme jako jistou prevenci proti sociálně žádoucím odpovědím. Při kontrole datového souboru nebyly nalezeny stopy mechanického vyplňování.

Reprezentativnost výběrového souboru nebylo možno zajistit náhodným výběrem, zvolili jsme tedy jinou strategii, a sice zvýšení homogenity populace přidáním výběrových kritérií (česká národnost, určité věkové rozmezí, nerozvedení rodiče a oddělení od původní rodiny jak fakticky tak finančně; Ferjenčík, 2000). Pro širší zobecnění výsledků je však náš výběrový soubor (n = 66) malý a v dimenzi péče matky byly zaznamenány signifikantně významné rozdíly mezi pohlavími, které nebyly při standardizaci u populace zjištěny (Čikošová & Preiss, 2011). Získané výsledky proto vztahujeme pouze na respondenty z našeho výzkumného vzorku.

Zjišťováním mezipohlavních rozdílů bylo objeveno, že ženy, kromě signifikantně nižší péče matky referovaly dále o statisticky nevýznamném, přesto však zajímavém vyšším skóru sociální úzkosti, nižší péči a vyšší kontrole ze strany otce a horším hodnocení partnerského vztahu rodičů. Důvody tohoto stavu se lze pouze domnívat. Ačkoli ve studii Hamplové (2006) nebyly zjištěny významné rodové rozdíly co do pocitu životního štěstí, Ivo Plaňava (2003) dokladuje, že ženy hodnotí svá manželství opakovaně významně hůře než muži a jako jedno z možných vysvětlení uvádí fakt, že ženy do manželství emočně více investují, a tím také více očekávají. Pokud nejsou jejich očekávání naplněna, častěji a silněji prožívají pocity zklamání a frustrace z partnerství. U našeho výběrového souboru lze horší hodnocení partnerské vztahu rodičů vysvětlit obdobně, a sice identifikací respondentek s jejich matkami a jejich očekáváními, která nebyla uspokojivě naplněna. Je zapotřebí zvážit i tu možnost, že manželství rodičů respondentek byla skutečně méně spokojená. Pro ozřejmění těchto dohadů by bylo zapotřebí vyrovnat počet žen a mužů ve výběrovém souboru a zařadit do testové baterie kromě jiného polostrukturované rozhovory.

Výzkum se soustředil na tři hlavní oblasti, a sice na vztah sociální úzkosti a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů, na vztah attachmentu (dimenzí péče a kontroly) a sociální úzkosti a na vztah attachmentu a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů. Na základě výsledků řady výzkumů (např.: Davies a Cummings, 1994; Praško, Prašková, nedat.; Fonagy a Target, 2005) jsme předpokládali, že vyšší úzkost se bude pojít s horším hodnocením partnerského vztahu rodičů, nižší péčí a vyšší kontrolou ze strany rodičů.

Lze považovat za prokázané, že nejistá citová vazba s rodiči má na sebejistotu jedince, emoční regulaci a sociální kompetence negativní vliv, i když ten je spíše mírný a nespecifický (Ma, 2006).

Také v našem výzkumu byl potvrzen slabý ale statisticky významný negativní vztah mezi sociální úzkostností, pečujícím chováním ze strany matky a otce a pozitivní vztah s kontrolujícím chováním otce, čím byla přijata hypotéza H1 a H2a). Na jistotu jedince v sociálních vztazích má tedy významný vliv, do jaké míry bylo chování obou rodičů vnímáno jako pečující a nakolik bylo chování otce vnímáno jako nadměrně kontrolující. Kontrola matky se v kontextu sociálně úzkostného chování neprokázala jako významná a byla tak zamítnuta hypotéza H2b).

Ze zjištěného vyplývá, že pro dítě a jeho budoucí sebejistotu v mezilidských vztazích je rozhodující mít vřele pečující matku a optimální citovou vazbu s otcem. Kontrolující chování otce bylo po provedení mnohonásobné lineární regrese ze zachycených proměnných detekováno jako nejsilnější prediktor míry sociální úzkostnosti, ačkoli je nutné podotknout, že ani tento vztah nebyl detekován jako statisticky významný. Nadměrně až despoticky kontrolující otec se velmi často objevuje na pozadí příběhů úzkostných, partnerem psychicky a/nebo fyzicky týraných, či v partnerském vztahu velmi nespokojených klientek, které si autorka výzkumu vyposlechne v rámci svého zaměstnání. Dále jsou poznatky v souladu s tvrzením, že je to právě otec, který za optimálních podmínek povzbuzuje dítě ve vyhledávání nových zážitků a podporuje dítě při hře a při objevování světa a rozvíjení sociálních kompetencí. Nadměrně kontrolující otec dítě v tomto ohledu naopak brzdí a znemožňuje mu získat pro jeho sebevědomí tolik potřebné sociální zkušenosti (Štefánková, nedat.; Russell & Russell, 1987). Benson, Harris a Rogers (1992) tvrdí, že citová vazba s matkou je spjata s vytvářením identity, zatímco citová vazba s otcem souvisí spíše s pocitem životní spokojenosti.

Ačkoli Praško a Prašková (nedat.), či Davies a Cummings (1994) vypovídají o vlivu nadměrně konfliktního rodinného prostředí na emocionální jistotu, sociální schopnosti a rozvoj sociálně úzkostných poruch u jedince, výzkum neprokázal statisticky významnou souvislost současné míry sociální úzkostnosti a retrospektivně posuzované partnerské spokojenosti rodičů, čímž zamítáme hypotézu H3, ačkoli z výsledků lze usuzovat na slabý negativní vztah (-0,178).

Při zkoumání vlivu kvality partnerského vztahu na potomky v dospělosti a porovnávání získaných výsledků narážíme vždy na překážky buď v podobě retrospektivního hodnocení vztahu rodičů (zkreslení dané celoživotním přetvářením vzpomínek nebo tendencí si dětství idealizovat, ačkoli věříme v existenci stabilního dojmu či pocitu z atmosféry doma, který však nemusí být kvantitativním výzkumem zachycen; např. Amato a Sobolewski,

2001) nebo naopak v podobě zaměření výzkumníků na současný vliv partnerského vztahu (častěji partnerských konfliktů nebo rozvodu) na děti (Mertesackera, Badeho, Haverkocka, & Pauli-Potta, 2004, in Bögelsová, Brechman-Toussaintová, 2006) bez přesahu výsledků do dospělosti. Protože jsme se zaměřili na sociální úzkostnost jako rys osobnosti, předpokládali jsme na základě výsledků studie Pilátové Osecké (2014) a zjištění Spielbergera (1970, in Müllner, Ruisel, & Farkaš, 1980) stabilitu tohoto rysu v čase, a tím i vyšší sociální úzkostnost u dospělých potomků vyrůstajících v rodině, kde manželství/partnerství rodičů nebylo spokojené. Je možné říct, že naše očekávání přecenila vliv této proměnné a je na místě přemýšlet o vhodnějším výzkumném designu (spíše kvalitativním) a zohlednění dalších intervenujících proměnných.

Naopak těsný negativní vztah byl nalezen mezi proměnnou hodnocení partnerského vztahu rodičů a pečujícím chováním obou rodičů (pro matku 0, 586; pro otce 0, 621) a pozitivní vztah opět s kontrolujícím chováním otce (- 0, 374), na základě čehož byla přijata hypotéza H4 a H5a).

Lze říci, že respondenti, kteří vypovídali o optimální citové vazbě s otcem a popisovali dostatečně pečující chování matky, zároveň lépe hodnotili vztah svých rodičů. Tyto poznatky jsou v souladu s tzv. přenosovou hypotézou (spillover hypothesis), která vyjadřuje vliv kvality partnerského vztahu na kvalitu vztahu rodič-dítě (Kouros, Goeke-Morey, Papp, & Cummings, 2014). Amato a Sobolewski (2001) dále dokladují, že rodiče nespokojení v partnerském vztahu jsou vůči dětem méně senzitivní, používají přísnější tresty, projevují vůči dětem méně emocí a jsou v přístupu k nim méně konzistentní. Bretheltonová (1992) referuje o Pensylvánském projektu, který prokázal možnost predikce kvality vztahu rodič-dítě na základě změny v míře partnerské spokojenosti rodičů. Těsnost vztahu mezi proměnnými HPSR, péčí rodičů a kontrolou otce by mohla taktéž svádět k úvahám o lineární příčinnosti, tedy že kvalita vztahu rodičů respondentů determinovala jejich citovou vazbu, avšak vzhledem k retrospektivnímu způsobu zjišťování všech proměnných nelze v tomto výzkumu příčinnost odůvodněně prokázat.

Hypotéza H5b) byla zamítnuta, nepotvrdil se statisticky signifikantní vztah mezi hodnocením partnerské spokojenosti rodičů a kontrolujícím chováním matky. Kontrolující chování matky se tak prokázalo jako statisticky významné v záporném směru pouze vůči proměnné péče matky a péče otce, čili druhé z dimenzí citové vazby. Celkově se tedy zdá, že kontrolující chování matky není s ohledem na sociální úzkostnost potomka a vnímání partnerské spokojenosti rodičů podstatné. Je možné spekulovat nad možnými příčinami

těchto výsledků, vzhledem ke specifičnosti dvoudimenzionálního konceptu citové vazby (péče a kontrola místo úzkostnost a vyhýbavost či model sebe a/nebo druhých – viz kapitola 3.4) nebyla však nalezena relevantní vědecká vysvětlení. Jednou z možných spekulací je, že nadměrná mateřská kontrola nezpůsobuje zpochybnění sociálních kompetencí, jako je tomu v případě kontroly otce (Štefánková, nedat.a), ale působí v jiných oblastech sebepojetí, které nebyly tímto výzkumem detekovány (např.: identita nebo emoční stabilita/labilita).

Ačkoli byly nalezeny vztahy mezi sociální úzkostností a attachmentem a attachmentem a hodnocením partnerského vztahu rodičů, již nebyly potvrzeny vztahy mezi sociální úzkostností a hodnocením partnerské spokojenosti rodičů. Lze podotknout, že pravděpodobně nebyly zohledněny některé podstatné intervenující proměnné působící v současnosti, například aktuální partnerský vztah a spokojenost mladého dospělého v něm či blízké přátelské vztahy, které mohou míru sociální úzkostnosti ovlivňovat více než původní partnerský vztah rodičů (Papsdort, 1998). Tyto proměnné by bylo vhodné zařadit do dalších výzkumů věnujících se sociální úzkostnosti a možným souvisejícím proměnným.

Výsledky této práce korespondují se zjištěními Hany Lettlové (2008) a její průkopnické práce v oblasti sociální úzkostnosti o důležitosti vřele pečujícího a přiměřeně kontrolujícího otce ve výchově, jehož role se podle našeho názoru dodnes podceňuje. Za přínos této práce považujeme zdůraznění rizika nadměrné kontroly z jeho strany pro negativní prožívání sebe v sociálních situacích. Z tohoto pohledu považujeme za pozitivní trend nových a jiných než tradičně autoritativních způsobů výchovy, který by se však neměl převrhnout do druhého extrému výchovy bez hranic. Ztotožňujeme se zcela s tvrzením Jaroslava Šturmy (nedat.): „Člověk ke svému plnému rozvoji potřebuje mít v rovnováze dva principy: lásku a řád. Lásku předem danou, nezaslouženou, kdy je přijímán takový, jaký je, i se všemi případnými nedostatky. Řád, který poskytuje hranice, klade nároky a vede tak k poznání vlastních možností a mezí. Naplněním obou těchto principů lze dosáhnout svobody, která není na úkor druhých, ale je spjata se zodpovědností a vyznačuje se vcítěním a solidaritou.“

Druhým podstatným přínosem práce je potvrzení přenosové hypotézy (i když pouze na našem výběrovém souboru), tedy skutečnosti, že spokojený partnerský vztah rodičů je spjat s utvářením optimálních citových vazeb k dětem, které jsou pak schopny lépe zvládat životní výzvy i mezilidské vztahy (Fonagy & Target, 2005). Ačkoli by se toto tvrzení

mohlo zdát jako samozřejmost, o které není pochyb, často narážíme na vyzdvihování vztahu rodič-dítě a umenšování vztahu s partnerem/manželem, ačkoli tyto jsou minimálně stejně podstatné. Výsledky práce chceme přispět ke zdůraznění nutnosti dbát primárně o kvalitu partnerských vztahů, což by mohlo velmi usnadnit přirozené a optimální vztahování se ke svým dětem.

12. Závěry

Cílem této diplomové práce bylo na výběrovém souboru mladých dospělých ověřit skutečnost, že s vyšší mírou sociální úzkostnosti souvisí nižší míra pečujícího chování a vyšší míra kontrolujícího chování obou rodičů a horší hodnocení jejich partnerské spokojenosti. Na základě detekování proměnných souvisejících se sociální úzkostností pomocí Pearsonova korelačního koeficientu byla provedena mnohonásobná lineární regrese za účelem ověřit míru vlivu nezávisle proměnných mateřské a otcovské péče a otcovské kontroly na závisle proměnnou sociální úzkostnost. Dále bylo zjišťováno, zda existují statisticky významné rozdíly v proměnných podle pohlaví a demografických charakteristik vzdělání, místa bydliště a počtu sourozenců. Výsledky lze shrnout v následujících bodech:

- Ženy z výběrového souboru popisovaly svou matku jako méně pečující než muži ($p < 0,05$).
- Ženy z výběrového souboru popisovaly vyšší průměrnou sociální úzkostnost, nižší otcovskou péči, vyšší kontrolu ze strany otce a hůře hodnotily partnerský vztah svých rodičů než muži (rozdíl však nebyl shledán statisticky významný).
- Nebyly nalezeny statisticky významné rozdíly v rozptylech proměnných na základě demografických charakteristik.
- Ve výběrovém souboru převládali respondenti s optimální citovou vazbou k otci (v 40,9 % případů) i k matce (v 59,1 % případů).
- Matky byly výběrovým souborem označeny jako více pečující, ale i více kontrolující.
- Sociální úzkostnost se prokázala být v negativním vztahu s péčí obou rodičů ($p < 0,05$).
- Sociální úzkostnost se prokázala být v pozitivním vztahu s kontrolou otce ($p < 0,05$).
- Hodnocení partnerské spokojenosti rodičů se prokázalo být v pozitivním vztahu s péčí obou rodičů ($p < 0,01$).

- Hodnocení partnerské spokojenosti rodičů se prokázalo být v negativním vztahu s kontrolujícím chováním otce ($p < 0, 01$).
- Kontrolující chování matky nesouviselo se sledovanými proměnnými sociální úzkostností a hodnocením partnerské spokojenosti rodičů.
- Závisle proměnnou sociální úzkostnost lze z 11% vysvětlit nezávisle proměnnými kontrolou otce a péčí matky (vliv však nebyl shledán jako statisticky významný).

Souhrn

Předkládaná práce se zabývá tématem sociální úzkostnosti v mladém dospělém věku a jejím vztahem s retrospektivním vnímáním kvality partnerského vztahu rodičů a citové vazby k nim.

Téma partnerské spokojenosti rodičů bylo zasazeno do problematiky rodiny, jejích stěžejních charakteristik, funkcí a znaků. Byl představen komplexní pohled na rodinný systém vytvořený Riegerem a Vyhnálkovou (2001), metafora Ostrova rodiny, tzv. Ora. Byly prezentovány znaky zdravých rodin (1979, in Sandy, nedat.), mezi které patří mimo jiné pevné manželství rodičů. Pozornost byla zaměřena na subsystém manželský/partnerský, různé styly manželského soužití od konfliktových až po výlučné (Kratochvíl, 2009) a speciálně na téma manželské spokojenosti. Ta byla definována jako výsledek emočně kognitivního zhodnocení partnerského vztahu a představena jako jedna ze základních podmínek fungování a spokojenosti rodiny jako celku (Greeff, Malherbe, 2001).

Sociální úzkostnost byla ukotvena v tématu anxiety jako takové a vzhledem k jejímu sporému rozpracování v českojazyčné literatuře byla věnována velká pozornost terminologickému i konceptuálnímu vymezení proměnné. Práce vychází z vnímání sociální úzkostnosti jako rysu osobnosti. Pojmy stydlivost, ostýchavost či rozpaky zde byly používány jako synonyma k sociální úzkostnosti a jsou charakterizovány skrze prožitky a chování jako sebepodceňování, strach z hodnocení druhými a posuzování vlastní hodnoty na základě těchto hodnocení a přehnané soustředění se na sebe a ne na situaci (Ellis & MacLaren, 2005; Horneyová, 2005). Jako protiklad k sociální úzkostnosti byl postaven koncept self efficacy.

Třetí kapitola teoretické části práce byla věnována citovému poutu mezi dítětem a pečovatelem. Tento výlučný vztah je asymetrický – rodič poskytuje a dítě přijímá či vyžaduje v situacích ohrožení nebo nejistoty ochranu, péči a lásku (Hašto, 2005). Bylo popsáno fungování citové vazby v dětství, typy attachmentu a její přenos do dospělosti v podobě vnitřních modelů fungování sebe a druhých, či později ekvivalentně uchopených dimenzí úzkostnost a vyhybavost (Bartholomewová, 1990, in Mikulincer & Shaver, 2007). Výzkum vychází ze dvou jiných dimenzí citové vazby, a sice péče a kontroly, definovaných později na základě faktorově analytických studií a klinických pozorování Parkerem (1990).

Na základě poznatků z výzkumů vztahů sociální úzkosti, attachmentu a vnímání partnerské spokojenosti rodičů, které jsou uvedeny v poslední kapitole teoretické části práce, byl stanoven výzkumný cíl a hypotézy. Ty obsahují předpoklad negativní souvislosti sociální úzkosti, dimenze péče obou rodičů a hodnocení jejich partnerského vztahu a pozitivní souvislosti sociální úzkosti a dimenze kontroly matky i otce. Dále vyjadřují předpokládanou pozitivní souvislost hodnocení partnerské spokojenosti rodičů s péčí rodičů a negativní souvislost s kontrolujícím chováním rodičů a s mírou sociální úzkosti.

Výběrový soubor ($n = 66$) utvořili respondenti ve věku mladé dospělosti (24 až 35 let) pocházející z nerozvedených rodin, kteří mají českou národnost a momentálně již s rodiči minimálně jeden rok nežijí ve společné domácnosti a nejsou na nich finančně či jinak závislí. Soubor byl získán metodou příležitostného výběru, respondenti vyplňovali on-line testovou baterii obsahující čtyři části: demografické údaje, Revidovanou Cheekovu a Bussovou škálu ostýchavosti (Cheek, nedat), Parental Bonding Instrument (Parker, Tupling, Brown, 1979, in Čikošová, Preiss, 2011) a škálu Hodnocení partnerské spokojenosti rodičů (založená na Quality Marriage Index; Norton, 1983, přeložená a upravená autorkou).

Získaná data byla převedena do tabulky v programu Microsoft Excel, zkontrolována a dále zpracovávána v programu Statistica 12 CZ a IBM SPSS. Na základě popisných statistik bylo zjištěno, že matky byly vnímány jako více pečující i více kontrolující než otci, což je v souladu s výsledky české standardizace (Čikošová & Preiss, 2011). Byly nalezeny statisticky významné rozdíly mezi pohlavími v péči matky, kdy muži referovali o vyšší péči, což se s výsledky české standardizace (Čikošová & Preiss, 2011) neshoduje a může poukazovat na sníženou reprezentativnost výběrového souboru. Výsledky jsou proto považovány za platné pouze pro výběrový soubor. Dále byly nalezeny statisticky nevýznamné mezipohlavní rozdíly v proměnné sociální úzkost, péče a kontrola otce a hodnocení partnerské spokojenosti rodičů, kdy ženy se popisovaly jako více sociálně úzkostné, svého otce jako méně pečujícího a více kontrolujícího a své rodiče jako méně spokojené v manželství. Ve výběrovém souboru převládala optimální citová vazba jak k otci (v 40,9 %) tak k matce (59,1 %).

Pomocí Pearsonova korelačního koeficientu byly detekovány vztahy mezi proměnnými. Na hladině $p < 0,05$ byl zjištěn slabý statisticky významný negativní vztah mezi sociální úzkostí a pečujícím chováním obou rodičů a statisticky významný pozitivní vztah mezi sociální úzkostí a kontrolou otce. Více úzkostní respondenti tedy referovali o nižší péči

od obou rodičů a vyšší kontrole ze strany otce. Na základě provedení mnohonásobné lineární regrese byla proměnná péče otce odstraněna a vliv zbývajících proměnných kontrola otce a péče matky detekován jako statisticky nevýznamný, vysvětlující 11% rozptylu skóre sociální úzkosti. Proměnnou kontrola otce lze přesto ze zkoumaných proměnných vnímat jako nejpodstatnější determinantu míry sociální úzkosti.

Korelační analýzou byla dále detekována silná signifikantní pozitivní souvislost ($p < 0,01$) mezi hodnocením partnerského vztahu rodičů a jejich pečujícím chováním a středně silná statisticky významná negativní souvislost mezi HPSR a kontrolou otce. Lze říci, že respondenti, kteří vypovídali o optimální citové vazbě s otcem a o vřele pečující matce častěji zároveň vnímali jejich partnerský vztah jako spokojený.

Kontrola matky souvisela pouze s druhou z dimenzí vztahové vazby, a sice s péčí matky i otce. V dalších výzkumech by bylo vhodné se zaměřit na vyhledávání možných souvisejících proměnných (např. identita či emoční stabilita/labilita). Vzhledem k tomu, že nebyla prokázána souvislost sociální úzkosti s vnímáním kvality vztahu rodičů, bylo by pro další výzkumy zapotřebí zahrnout do sledovaných charakteristik např. také aktuální partnerský vztah respondenta a jeho spokojenost v něm, či ostatní blízké přátelské vztahy.

Přínosy práce jsou spatřovány především ve zvýraznění důležitosti přiměřeně kontrolujícího a vřele pečujícího otce, který, jak naznačují výsledky této práce shodně s výsledky práce Lettlové (2008), může mít podstatný protektivní vliv na budoucí sebejistotu potomků v jejich sociálních vztazích. Dalším přínosem je potvrzení tzv. přenosové hypotézy na výběrovém souboru, která říká, že spokojené partnerství rodičů velkou měrou determinuje kvalitu citového vztahu k dětem, což potvrzuje důležitost dostupnosti odborné terapeutické a poradenské péče pro rodiče a rodiny, která často chybí.

Seznam použitých zdrojů a literatury

- Amato, P. R., & Booth, A. (2001). The Legacy of Parent's Marital Discord: Consequences for Children's Marital Quality. *Journal of Personality and Social Psychology*, stránky 627-638. Získáno dne 4. 10. 2014 z databáze EBSCO.
- Amato, P. R., & Sobolewski, J. (2001). The Effects of Divorce and Marital Discord on Adult Children's Psychological Well-Being. *American Sociological Review*, stránky 900-921. Získáno dne 12. 10. 2014 z databáze EBSCO.
- Arnett, J. J. (2007). Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For. *Child Development Perspectives*, 68-73. Získáno dne 25. 11. 2013 z databáze EBSCO.
- Benson, M. J., Harris, P. B., & Rogers, C. S. (1992). Identity Consequences of Attachment to Mothers and Fathers Among Late Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, stránky 187-204. Získáno dne 2. 1. 2015 z databáze EBSCO.
- Bögels, S. M., & Brechman-Toussaint, M. L. (2006). Family issues in child anxiety: Attachment, family functioning, parental rearing and beliefs. *Clinical Psychology Review*, 834-856. Získáno dne 2. 10. 2013 z databáze EBSCO.
- Bowlby, J. (2010). *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Bowlby, J. (2012). *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Bretherton, I. (1992). The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, stránky 759-775. Získáno dne 18. 9. 2014 z databáze EBSCO.
- Břicháček, V. (1999). *Raný vztah matky s dítětem*. In J. Dunovský a kol. *Sociální pediatrie: Vybrané kapitoly (68 – 74)*. Praha: Grada Publishing.
- Burgess, K., B., Rubin, K., H., Cheah, Ch., S., L. & Nelson L., J. (2001). *Behavioral Inhibition, Social Withdrawal, and Parenting*. In W., R. Crozier & Alden L., E. *International Handbook of Social Anxiety: Concepts, Research and Interventions Relating to the Self and Shyness (137-158)*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

- Canel, A. N. (2013). The Development of the Marital Satisfaction Scale (MMS). *Educational Sciences: Theory & Practice*, stránky 97-114. Získáno dne 28. 6. 2014 z databáze EBSCO.
- Čikošová, E. (2011). *Vztahová väzba a jej súvislosť s charakterovými a temperamentovými vlastnosťami osobnosti*. (Diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci. Získáno dne 4. 6. 2012 z databáze vysokoškolských kvalifikačních prací Theses.cz.
- Čikošová, E., & Preiss, M. (2011). *Parental Bonding Instrument*. Otrokovice: Propsyco.
- Crowell, J., A., Fraley, R., Ch., & Shaver, P., R. (1999). *Measurement of Individual Differences in Adolescent and Adult Attachment*. In J. S. Cassidy & Shaver, P., R. (Eds.) *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (434-465). New York: The Guilford Press. Dostupné dne 21. 11. 2015 z WWW: <https://books.google.cz/books?id=haEfq-nKqjgC&pg=PA434&lpg=PA434&dq=Measurement+of+Individual+Differences+in+Adolescent+and+Adult+Attachment.&source=bl&ots=Tk3M-f8otH&sig=uPrmcH1i-IAd9Xw5aLn4Xcp4ySU&hl=cs&sa=X&ei=cmkBvd6FFJDSaNqHgbgP&ved=0CD8Q6AEwAw#v=onepage&q=Measurement%20of%20Individual%20Differences%20in%20Adolescent%20and%20Adult%20Attachment.&f=false>
- Crozier, W., R. & Alden L., E. (2001). *International Handbook of Social Anxiety: Concepts, Research and Interventions Relating to the Self and Shyness*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Crozier, R. W. (2005). Measuring shyness: analysis of the Revised Cheek and Buss Shyness scale. *Personality and Individual Differences*, stránky 1947-1956. Získáno dne 24. 11. 2014 z databáze EBSCO.
- Cunningham, M., & Thorton, A. (2006). The Influence of Parent's Marital Quality on Adult Children's Attitudes towards Marriage and Its Alternatives: Main and Moderating Effects. *Demography*, 659-672. Získáno dne 6. 11. 2013 z databáze EBSCO.
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital Conflict and Child Adjustment: An Emotional Security Hypothesis. *Psychological Bulletin*, 387-411. Získáno dne 24. 1. 2015 z databáze EBSCO.

- Diener, E. S. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, stránky 276-302. Získáno dne 28. 10. 2014 z databáze EBSCO.
- Dunovský, J. a. (1999). *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada.
- Ellis, A., & MacLaren, C. (2005). *Racionálně emoční behaviorální terapie*. Praha: Portál.
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Porál, s.r.o.
- Fonagy, P., & Target, M. (2005). *Psychoanalytické teorie: perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*. Praha: Portál.
- Gaudiano, A., B. (2002). Book Review: *Hofmann, S.G. & DiBartolo, P.M. (2001). From Social Anxiety to Social Phobia: Multiple Perspectives. Allyn & Bacon: Needham Heights*. *Cognitive and Behavioral Practice* 9, 230 – 231. Získáno dne 13. 11. 2014 z databáze EBSCO.
- Goldberg, W. A., & Easterbrooks, M. A. (1984). Role of Marital Quality in Toddler Development. *Developmental Psychology*, stránky 504-514. Získáno dne 15. 10. 2014 z databáze EBSCO.
- Greiff, A. P., Malherbe, H. L. (2001). Intimacy and Marital Satisfaction in Spouses. *Journal of Sex and Marital Therapy*, stránky 247-257. Získáno dne 4. 5. 2014 z databáze EBSCO.
- Hamplová, D. (2006). Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích. *Sociologický časopis*, stránky 35-55.
- Hartl, P. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o.
- Hašto, J. (2005). *Vztahová väzba: Ku koreňom lásky a úzkosti*. Trenčín: Vydavateľstvo F.
- Hašto, J. (2006). Vztahová väzba, pripútavacie správanie a psychiatria - psychoterapia. *Psychiatrie*, stránky 36-40.
- Horneyová, K. (2005). *Neuróza a lidský růst: Zápas o seberealizaci*. Praha : Pragma.
- Cheek, J. M., Hopko, R. D., Stowell, J., Jones, W. H., & Armento, M. E. (2005). Psychometric Properties of the Revised Cheek and Buss Shyness Scale. *Journal of Personality Assessment*, 185-192. Získáno dne 15. 11. 2013 z databáze EBSCO.
- Cheek, J. M. (nedat). *The Revised Cheek and Buss Shyness Scale (RCBS)*. Získáno dne 3. 3. 2014 z WWW: <http://academics.wellesley.edu/Psychology/Cheek/research.html>

- Kouros, C. D., Goeke-Morey, M. C., Papp, L. M., & Cummings, E. M. (2014). Spillover Between Marital Quality and Parent-Child Relationship Quality: Prenatal Depressive Symptoms as Moderators. *Journal of Family Psychology*, stránky 315-325. Získáno dne 30. 11. 2014 z databáze EBSCO.
- Kratochvíl, S. (2009). *Manželská a párová terapie*. Praha: Portál.
- Kuchařová, V. (nedatováno). http://katedra-spsp.internetovestranky.com/Images/Documents/Katedra_SPSP/projekty/RZV_SEN4_Kucharova.pdf. Získáno 7. ledna 2015, z WWW: katedra-spsp.internetovastranky.com:
<http://fss.muni.cz/struktura/katedry/spsp/page.php?id=49&position=003004001>
- Kulísek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie*, stránky 404-423.
- Leary, M. R. (1989). Self-efficacy, social anxiety, and inhibition in interpersonal encounters. *Journal of Social and Clinical Psychology*, stránky 256-267. Získáno dne 8. 8. 2014 z databáze EBSCO.
- Lettlová, H. (2008). Začarovaný kruh – odmítnutí jako předpoklad a důsledek sociální úzkostnosti. (Diplomová magisterská práce). Získáno dne 11. 10. 2012 z databáze vysokoškolských klasifikačních prací Theses.cz
- Leveridge, M., Stoltenberg, C., & Beesley, D. (2005). Relationship of attachment style to personality factors and family interaction patterns. I. 2005, roč. 27, č. 4, s. 577-597. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, stránky 577-597. Získáno dne 15. 9. 2013 z databáze EBSCO.
- Levitt, M. J., Weber, R. A., & Clark, M. C. (1986). Social Network Relationships as Sources of Maternal Support and Well-Being. *Developmental Psychology*, stránky 310-316. Získáno dne 20. 1. 2014 z databáze EBSCO.
- Ma, K. (2006). Attachment theory in adult psychiatry. Part 1: Conceptualisations, measurement and clinical research findings. *Advances in Psychiatric Treatment*, stránky 440-449. Získáno dne 15. 1. 2015 z WWW <http://apt.rcpsych.org/content/12/6/440>.
- Matějček, Z. (2007). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., & Langmeier, J. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.

- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change*. New York: Guilford Press.
- Millerová, A. (2001). *Dětství je drama: Hledání cesty k pravému já*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Müllner, J., Ruisel, I., & Farkaš, G. (1980). *Príručka pre administráciu, interpretáciu a vyhodnocovanie dotazníka na meranie úzkosti a úzkostlivosti*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- Norton, R. (1983). Measuring marital quality: A critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and Family*, stránky 141-151. Získáno dne 7. 10. 2013 z databáze EBSCO.
- Papsdort, M., & Alden, L. (1998). Mediators of social rejection in social anxiety: Similarity, self-disclosure, and overt signs of anxiety. *Journal of Research in Personality*, stránky 351-369. Získáno dne 17. 1. 2014 z databáze EBSCO.
- Parker, G. (1990). The Parental Bonding Instrument: A Decade of Research. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, stránky 281-282. Získáno dne 17. 9. 2012 z databáze EBSCO.
- Pérez, G. (2009). Insecure attachment and the correlation with joining insurgent groups in Colombia. *International Journal of Psychological Research*, stránky 16-23. Získáno dne 4. 10. 2014 z WWW: <http://www.redalyc.org/pdf/2990/299023510003.pdf>
- Pilátová Osecká, T. (2014). *Longitudinální stabilita osobnosti*. (Dizertační práce). Získáno dne 30. 9. 2014 z databáze vysokoškolských kvalifikačních prací Theses.cz.
- Plaňava, I. (2000). *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk.
- Plaňava, I. R. (2003). Manželská spokojenost a partnerské interakce. *Československá psychologie*, stránky 385-391.
- Poloncyová, A., & Šťastná, J. (2012). Sňatek a rozchod jako dva možné způsoby ukončení nesezdaného soužití. *Demografie*, stránky 214-232.
- Praško, J., Pašková, B., Prašková, H., & Seifertová, D. (1998). *Postupný nácvik trapasů aneb jak překonat sociální fobii*. Praha: Psychiatrické centrum Praha.

- Praško, J., Vyskočilová, J., & Prašková, J. (2006). *Úzkost a obavy: jak je překonat*. Praha: Portál.
- Praško, J., Vyskočilová, J., & Prašková, J. (2008). *Sociální fobie a její léčba: Příručka pro lidi se sociální fobií*. Praha: Galén.
- Praško, J., Prašková, H. (nedat.) *Sociální fobie*. Získáno dne 25. 10. 2014 z WWW: <http://s-22.com/stati/yana/12.pdf>
- Preiss, M., Nedvěd, J., Lenová, J., & al., e. (2012). Měření vnímané vazby k rodičům – validizační studie dotazníku Parental Bonding Instrument. *Psychiatrie*, 2012, roč. 16, č. 2, s. 83-87. *Psychiatrie*, 83-87.
- Rhyne, D. (1981). Bases of Marital Satisfaction Among Men and Women. *Journal of Marriage and the Family*, stránky 941-955. Získáno dne 21. 10. 2014 z databáze EBSCO.
- Rieger, Z., & Vyhnálková, H. (2001). *Ostrov rodiny: Integrovaný přístup pro práci s rodinou*. Hradec Králové: Konfrontace.
- Russell, G., & Russell, A. (1987). Mother-Child and Father-Child Relationship in Middle Childhood. *Child Development*, stránky 1573-1585. Získáno dne 9. 10. 2014 z databáze EBSCO.
- Sandy, L., R. (nedat.a). *Healthy/productive/effective/optimal Families*. Získáno dne 11. 9. 2014 z WWW: http://jupiter.plymouth.edu/~lsandy/healthy_family.html
- Slaterová, L. (2008). *Pandořina skříňka: Nejvýznamnější psychologické experimenty dvacátého století*. Praha: Dokořán.
- Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Stržíňková, K. (2013). *Pojetí úzkostnosti z pohledu teorie Karen Horneyové*. (Bakalářská práce). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Dostupné v databázi vysokoškolských kvalifikačních prací Theses.cz.
- Štefánková, Z. (2005). Citová vazba v detství a adolescenci vo vztahu k emocionální regulácii. *Československá psychologie*, stránky 432-445.
- Štefánková, Z. (2011). *Citová vazba a sociální adaptace v rané adolescenci*. (Disertační práce). Masarykova univerzita v Brně. Získáno dne 22. 10. 2012 z databáze vysokoškolských kvalifikačních prací Theses.cz.

Štefánková, Z. (nedat.a). *Citová vazba – teoretické základy*. Materiály k povinně-volitelnému kurzu Psychologie citové vazby. Získáno dne 10. 9. 2012 z WWW: http://www.eamos.cz/amos/kat_ped/modules/low/kurz_obsah.php?kod_kurzu=kat_ped_7490

Štefánková, Z. (nedat.b). *Citová vazba v adolescenci a její souvislost s mezilidskými vztahy*. Materiály k povinně volitelnému kurzu Psychologie citové vazby. Získáno dne 10. 9. 2012 z WWW: www.eamos.cz/amos/kat_ped/externi/kat.../CV-adolescenc-vztahy.doc

Šturma, J. (nedat.). „Člověk se svému plnému rozvoji...“. Získáno dne 8. 6. z WWW: ucj.fpf.slu.cz/proj-kompetence/materialy/dr_%20Gavendova.doc

Thompson, R. A. (2008). Measure twice, cut once: attachment theory and the NICHD Study of Early Child Care and Youth Development. *Attachment and Human Development*, stránky 287-297. Získáno dne 5. 9. 2014 z databáze EBSCO.

Vrtbovská, P. (2010). *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí: Attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan.

Vymětal, J. (2007). *Speciální psychoterapie*. Praha: Grada Publishing.

Přílohy

Příloha 1: Zadání magisterské diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Psychologie
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Psychologie (PSYN)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. STRŽÍNKOVÁ Kateřina		F130864

TÉMA ČESKY:

Sociální úzkostnost mladých dospělých a její souvislost s vnímanou partnerskou spokojeností jejich rodičů

NÁZEV ANGLICKY:

Young Adults with Social Anxiety and Relationship with Perceived Partnership Satisfaction of their Parents

VEDOUcí PRÁCE:

PhDr. Marek Kolařík, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

V teoretické části práce bude zpracováno téma úzkostnosti jako rysu osobnosti v kontextu sociálních interakcí a v protikladu sebedůvěry. Bude pojednáno o determinantách ovlivňujících sociální úzkostnost jedince s důrazem na vlivy ze strany rodičů, citovou vazbu s otcem i matkou a jejich vzájemné vztahy. Praktická část práce bude mít kvantitativní design a bude zaměřena na ověření vztahů mezi sociální úzkostností, attachmentem a vnímáním partnerské spokojenosti rodičů u skupiny (cca N=50-70) jedinců v období mladé dospělosti. Sociální úzkostnost a attachment budou zjišťovány dotazníkovým šetřením, pro zjišťování vnímání partnerské spokojenosti rodičů bude využita jedna z metod škálování. Cílem práce bude zjistit, jestli a nakolik ovlivňuje vnímaná ne/spokojenost v partnerství rodičů a citová vazba k nim sebedůvěru a sociální úzkostnost jedince.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Crozier, W. R., & Alden, L. E. (2001). International handbook of social anxiety : concepts, research and interventions relating to the self and shyness. Chichester: Wiley.
- Čikošová, E., & Preiss, M. (2011). Parental Bonding Instrument. Otrokovice: Propsyco, s.r.o.
- De Angelis, B. (2003). Tajemství partnerství. Praha: Eminent.
- Hasmanová Marhánková, J., Kreidl, M., & Hubatková, B. (2012). Proměny partnerství: Životní dráhy a partnerství v České republice. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Chráska, M. (2007). Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change . New York: The Guilford Press.
- Praško, J., Kosová, J., Pašková, & Seifertová, D. (1998). Sociální fobie a její léčba. Příručka pro vedení terapie. Praha: Psychiatrické centrum.

Podpis studenta: .....

Datum: .....

Podpis vedoucího práce: .....

Datum: .....

Příloha 2: Abstrakt magisterské diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Sociální úzkostnost mladých dospělých a její souvislost s vnímanou partnerskou spokojeností jejich rodičů

Autor práce: Bc. Kateřina Stržíňková

Vedoucí práce: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Počet stran a znaků: 84/144 371

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 74

Abstrakt (800–1200 zn.):

Cílem diplomové práce bylo ověřit vztahy mezi vnímáním partnerské spokojenosti rodičů, sociální úzkostností a kvalitou attachmentu u mladých dospělých.

V teoretické části práce byla věnována pozornost ukotvení partnerské spokojenosti rodičů v kontextu partnerství/manželství a rodiny. Dále bylo rozpracováno téma anxiety a speciálně sociální anxiety s důrazem na pojmové a konstruktové vymezení použité v této práci. Byla nastíněna také problematika raného citového vztahu a jeho přesahu do dospělosti. Nechybí přehled některých dosavadních výzkumů a jejich výsledků s ohledem na zkoumané proměnné.

Praktická část si kladla za cíl na základě korelačního výzkumu ($n = 66$) ověřit souvislost sociální úzkostnosti zjišťované dvacetipoložkovou RCBS (Cheek, nedat.), citové vazby reprezentované péčí a kontrolou a ověřované pomocí dotazníku PBI (Parker, Tupling, Brown, 1979, in Čikošová, Preiss, 2011) a hodnocením partnerské spokojenosti rodičů (HPSR) zjišťovaným na základě autorkou upravené škály QMI (Norton, 1983). Ze získaných výsledků vyplývá, že sociální úzkostnost nejvíce pozitivně souvisí s kontrolujícím chováním otce a negativně souvisí s péčí obou rodičů. HPSR významně pozitivně souvisí s péčí matky i otce a negativně s kontrolou otce.

Klíčová slova: sociální úzkostnost, partnerská spokojenosti rodičů, attachment, mladá dospělost

ABSTRACT OF THESIS

Title: Social Anxiety in young Adulthood and Relationship with Perceived Partnership Satisfaction of Parents

Author: Bc. Kateřina Stržíňková

Supervisor: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Number of pages and characters: 84/144 371

Number of appendices: 5

Number of references: 74

Abstract (800–1200 characters):

The aim of diploma thesis was to verify relation among perceived partnership satisfaction of parents, social anxiety and attachment quality of young adults.

The theoretical part of the thesis was concerned about partnership satisfaction of parents in context of partnership / marriage and family. Topic of anxiety and particularly social anxiety were elaborated with emphasis on concept and construct definitions used in this work. There were also outlined problems of early emotional relationship and its extension into adulthood. There is an overview of some recent researches and their results with respect to the variable.

The practical part was based on the correlation research (n = 66) to verify the relation of social anxiety, which was surveyed by twenty items RCBS (Cheek, not dated), emotional bonds represented by the caring and control using a PBI questionnaire (Parker, Tupling, Brown, 1979; Čikošová, Preiss, 2011) and evaluation of partnership satisfaction of parents, which was surveyed by the author's modified scale of QMI (Norton, 1983).

The results of the survey show that social anxiety most positively associates with the controlling behaviour of father and negatively associates with the caring of both parents. The evaluation of partnership satisfaction of parents is positively related to the caring of both mother and father, and negatively to father's control.

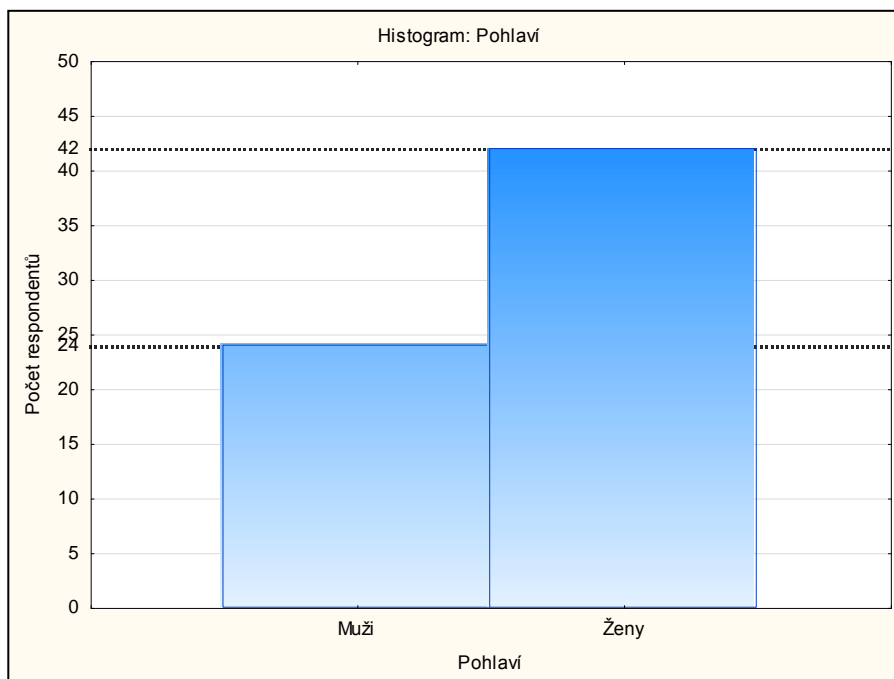
Key words: Social anxiety, Partnership Satisfaction of Parents, Attachment, Young Adulthood

Příloha 3: Demografické charakteristiky výběrového souboru (tabulky a histogramy)

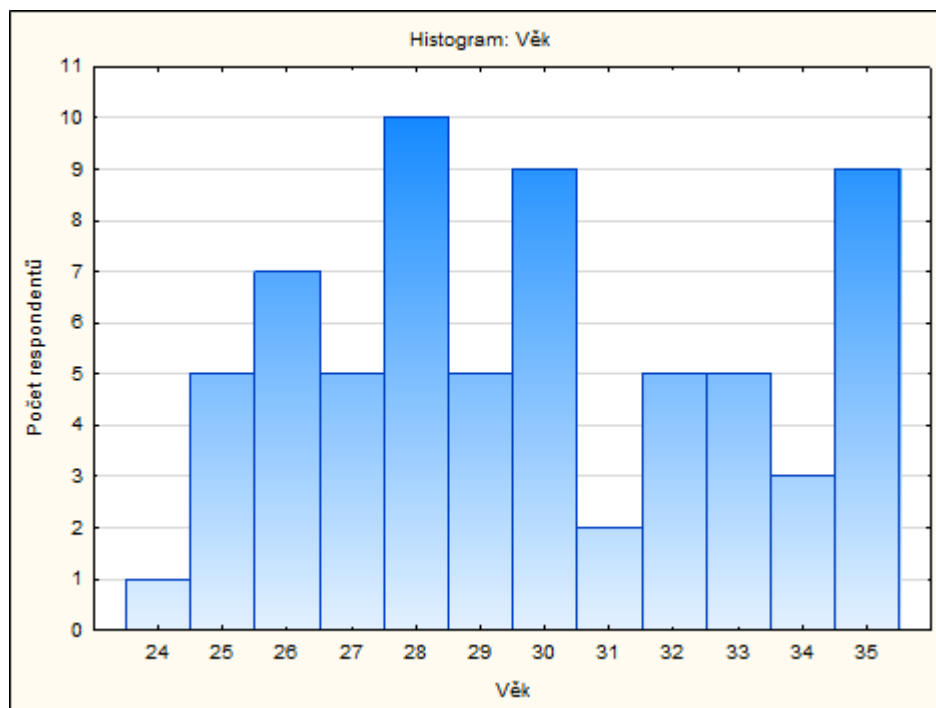
POHLAVÍ

Kategorie	Tabulka četností: Pohlaví			
	Četnost	Kumulativní (četnost)	Rel.četnost	Kumulativní (rel.četnost)
1	24	24	36	36
2	42	66	64	100
Celkem	0	66	0	100

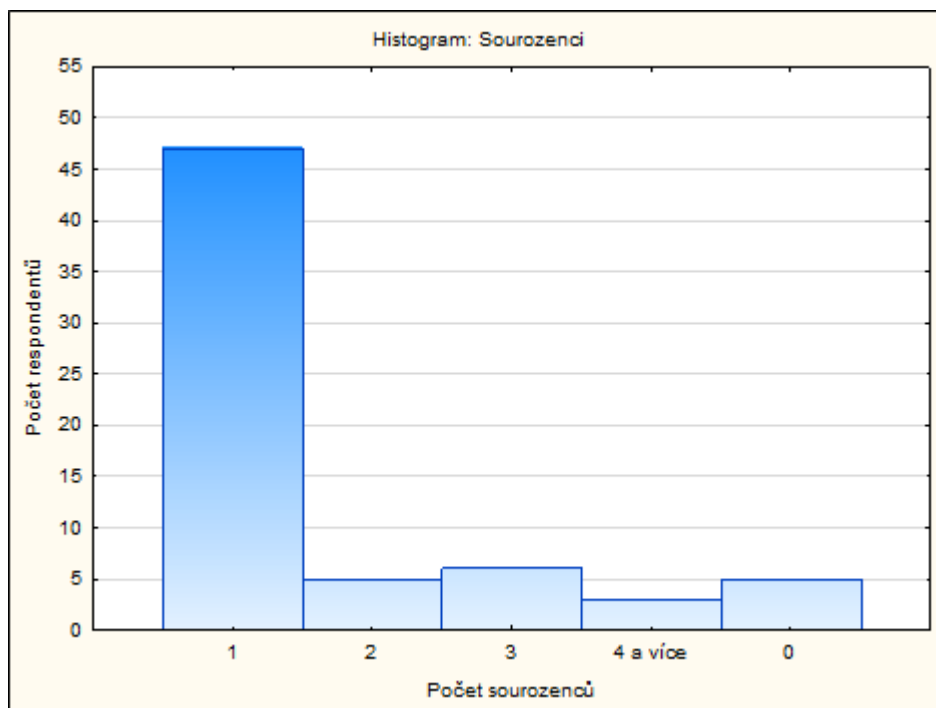
VĚK

Věk	Tabulka četností: Věk			
	Četnost	Kumulativní (četnost)	Rel.četnost	Kumulativní (rel.četnost)
24	1	1	2	2
25	5	6	8	9
26	7	13	11	20
27	5	18	8	27
28	10	28	15	42
29	5	33	8	50
30	9	42	14	64
31	2	44	3	67
32	5	49	8	74
33	5	54	8	82
34	3	57	5	86
35	9	66	14	100
Celkem	0	66	0	100

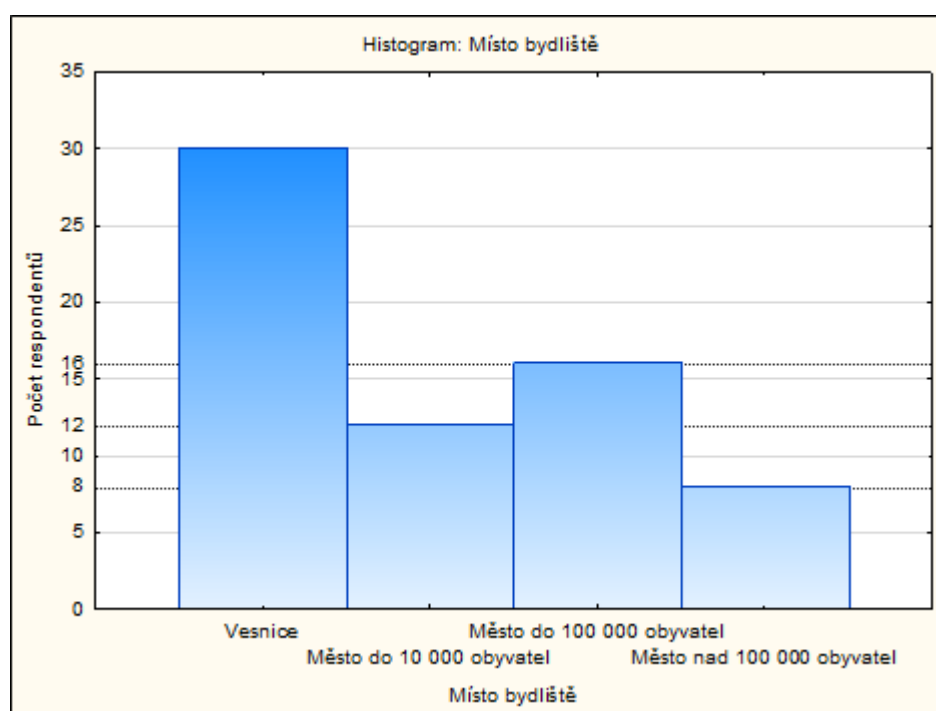
POČET SOUROZENCŮ

Počet sourozenců	Tabulka četností: Počet sourozenců			
	Četnost	Kumulativní (četnost)	Rel.četnost	Kumulativní (rel.četnost)
1	47	47	71	71
2	5	52	8	79
3	6	58	9	88
4 a více	3	61	5	92
0	5	66	8	100
Celkem	0	66	0	100

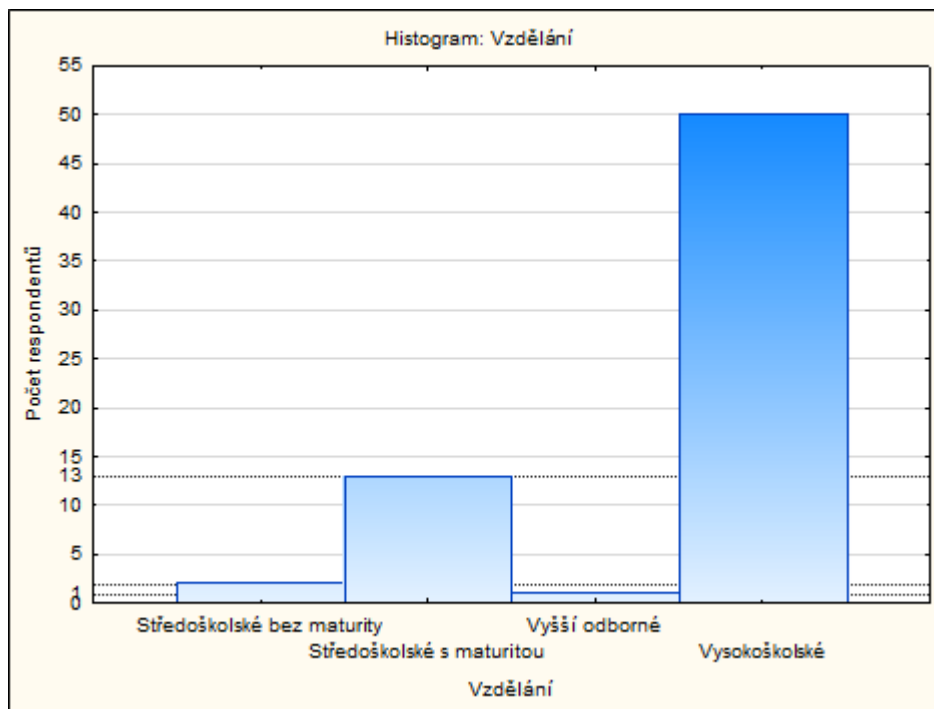
MÍSTO BYDLIŠTĚ

Místo bydliště	Tabulka četností: Místo bydliště			
	Četnost	Kumulativní četnost	Rel.četnost	Kumulativní rel.četnost
Vesnice	30	30	45	45
Do 10 000 obyvatel	12	42	18	64
Do 100 000 obyvatel	16	58	24	88
Nad 100 000 obyvatel	8	66	12	100
Celkem	0	66	0	100

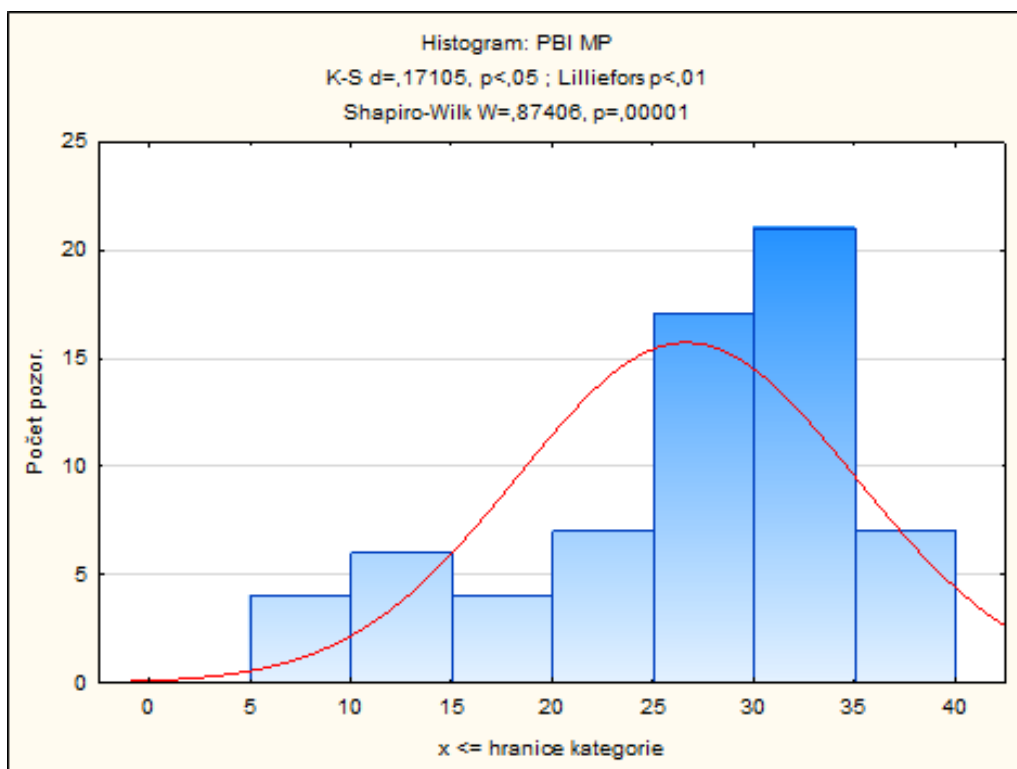
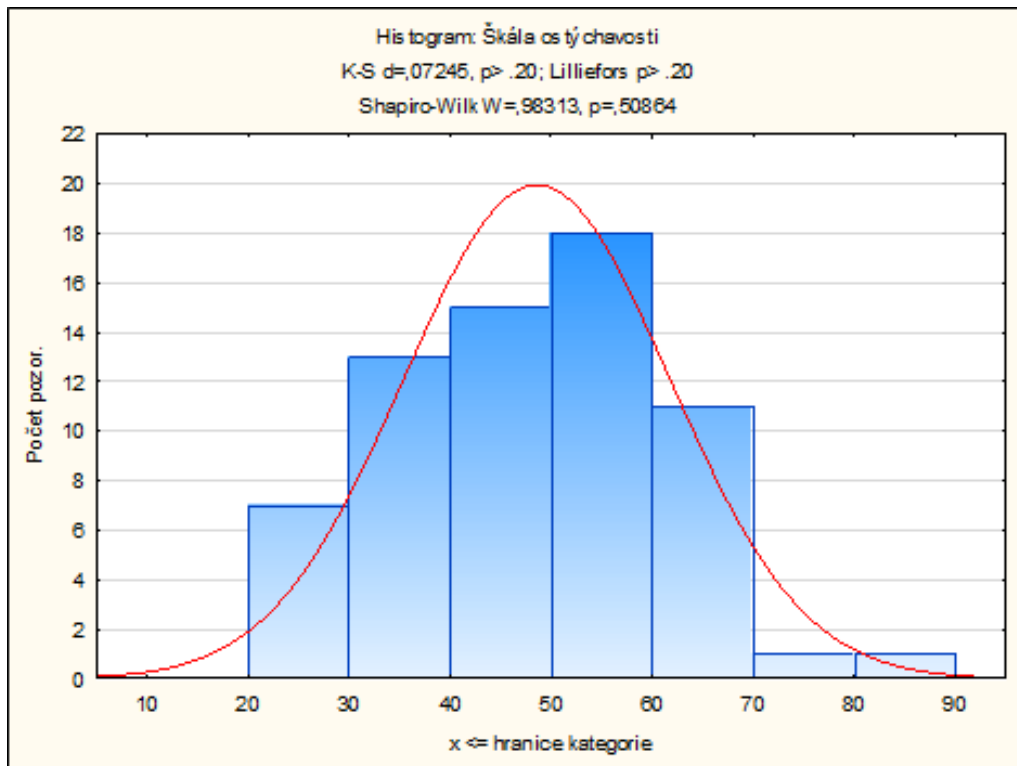

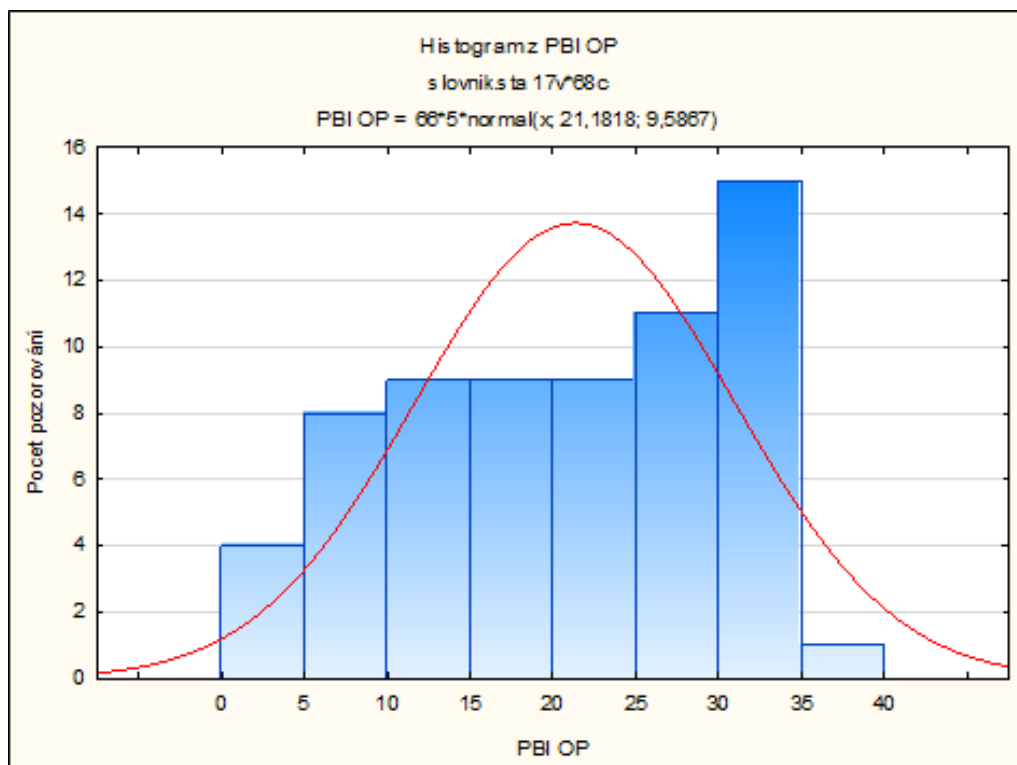
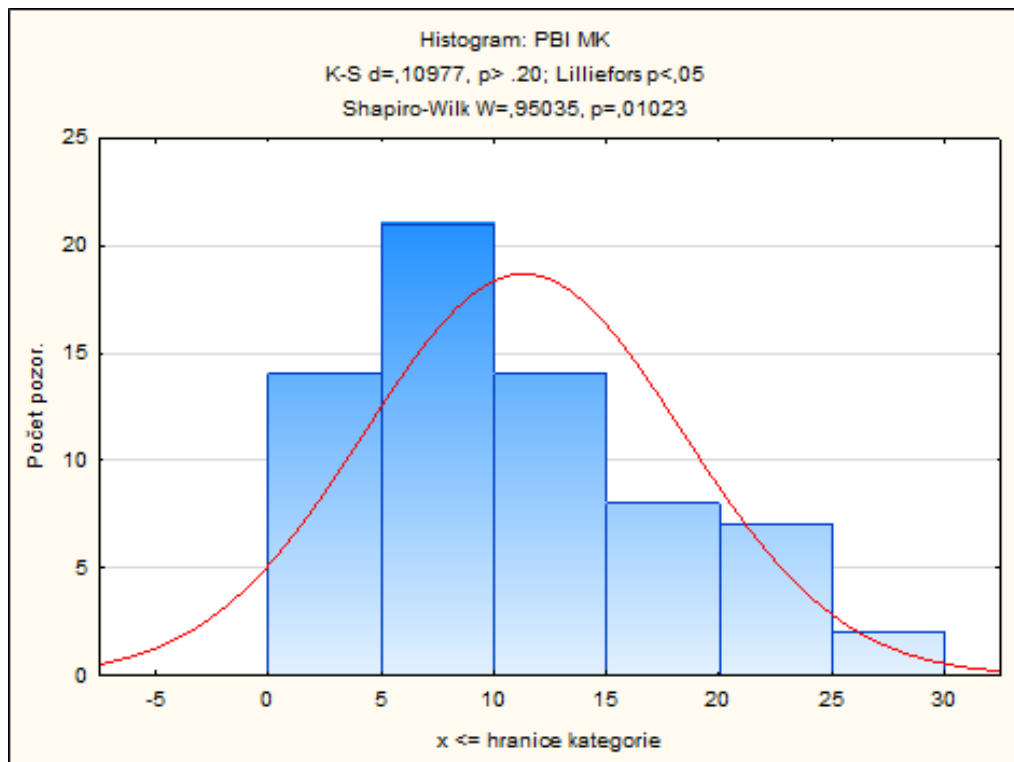
VZDĚLÁNÍ

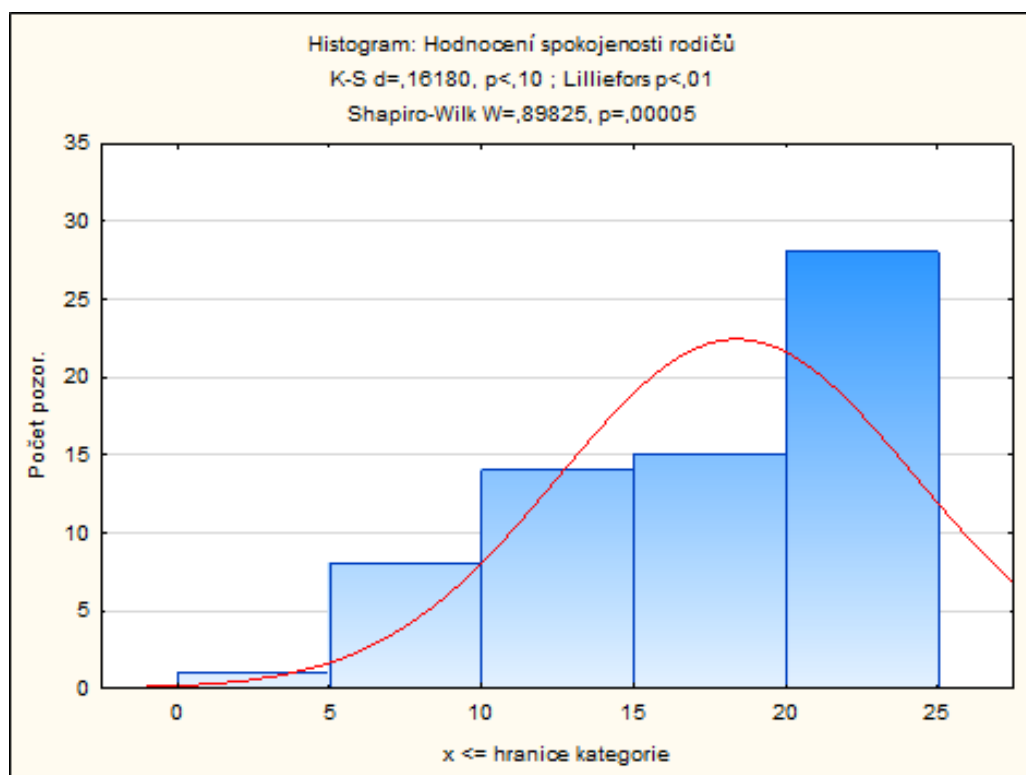
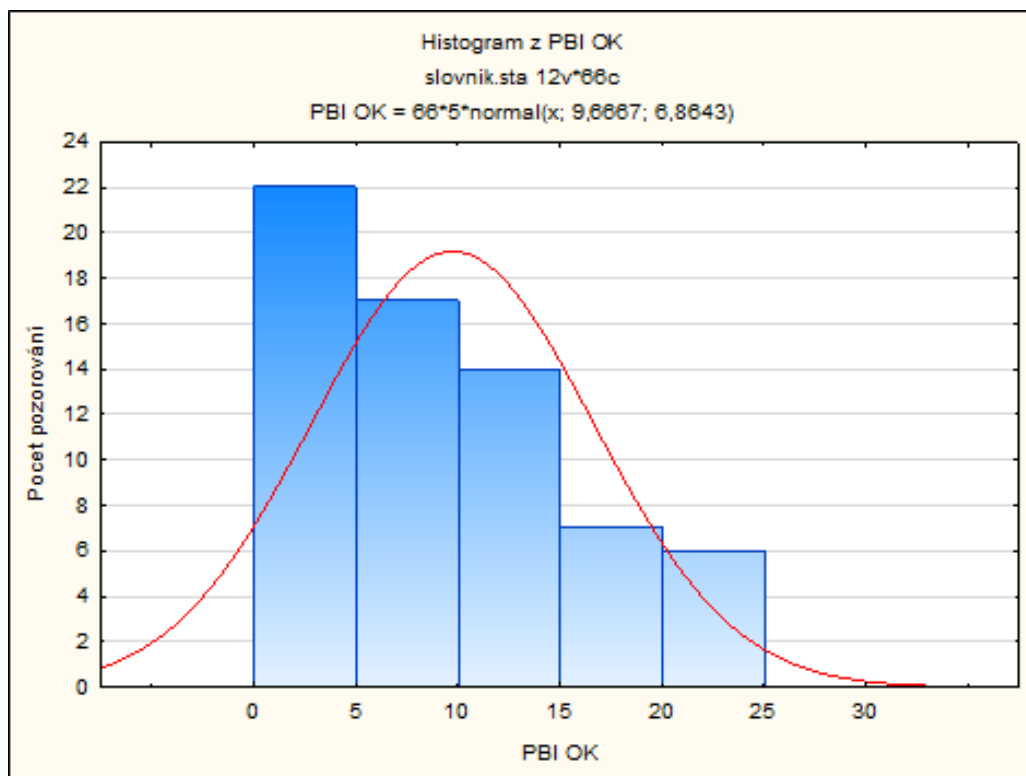
Kategorie	Tabulka četností: Vzdělání			
	Četnost	Kumulativní (četnost)	Rel.četnost	Kumulativní (rel.četnost)
Středošk. bez maturity	2	2	3	3
Středošk. s maturitou	13	15	20	23
Vyšší odborné	1	16	2	24
Vysokoškolské	50	66	76	100
Celkem	0	66	0	100

Příloha 4: Rozložení zkoumaných proměnných ve výběrovém souboru

Příloha 5: On-line testová baterie

Vážení účastníci výzkumu,

pokud je Vám mezi 25 až 35 lety, jste české národnosti a jste již minimálně jeden rok zcela nezávislí (jak finančně tak hmotně) na svých rodičích, ráda bych Vás touto cestou požádala o vyplnění následujícího dotazníku, který se zabývá prožíváním jistoty/nejistoty v mezilidských vztazích, vztahy s rodiči a vnímáním partnerské spokojenosti rodičů. Jeho vyplnění Vám zabere cca 20 minut. V dotazníku neexistují špatné ani správné odpovědi a je zcela anonymní, proto, prosím, odpovídejte podle skutečnosti. Získaná data budou sloužit pouze pro účely mé závěrečné magisterské práce na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Děkuji za spolupráci.

Kateřina Stržínková

V úvodu prosím vyplňte Vaše demografické údaje.

Pohlaví: muž – žena

Věk:

Nejvyšší dosažené vzdělání: základní
středoškolské bez maturity
středoškolské s maturitou
vyšší odborné
vysokoškolské

Počet sourozenců: 0 1 2 3 4 více

V době, kdy jste žil/a s rodiči, jste bydleli: na vesnici
na malém městě (do 10 000 obyvatel)
v městě do 100 000 obyvatel
v městě nad 100 000 obyvatel

Rodinný stav Vašich rodičů v době, kdy jste s nimi žil/a: manželé
druh/družka
rozvedení (nežili spolu)

Škála ostýchavosti

Parental Bonding Instrument

Hodnocení partnerské spokojenosti rodičů

*Plné znění použitých psychodiagnostických metod je uvedeno v tištěné verzi
diplomové práce.*